

Arnljot

Opera by Wilhem Peterson-Berger

Revised by Stig Rybrant

Sigurd Björling

Barbro Ericson

Margareta Bergström

Royal Orchestra Stockholm

Sixten Ehrling, conductor

Recorded live at the Royal Opera House Stockholm,
1960-05-08 by the Swedish Radio.

Producer: *Per Estreen*.

Engineer: *Jan Ericsson*.

Original editing: *Carl-Gunnar Åhlén*.

Digitally remastered: *Mats Lindfors, Cutting Room*.

Liner Notes: *Stig Rybrant* © 1949, *Jan Kask* © 1986.

Translation: *Robert Carroll*.

Editors: *Jan Kask, Erik Hamrefors and Eva Lane*.

Original cover design: *Ingi Kirsebom*.

Layout: *Sofia Berry*.

Executive producer: *Erik Hamrefors*.

Cover: *The Swedish History Museum*.

This was a joint production between The Wilhelm Peterson-Berger Society,
the Swedish Radio and Caprice Records

Previously issued as CAP 1341- 43 (LP)

[p] & [c] 1986, 2015 Caprice Records, Stockholm, Sweden

All rights reserved Made in EU www.capricerecords.se

Front cover:

Framsidan visar i mitten ett så kallat enkolpie-krucifix (relik-gömmekrucifix) från Gåtebo, Bredsätra på Öland. Korset har grekisk utformning, medan Kristusbilden har nordisk prägel med vikingatida bandornament.

The photo displays a so called engolpion cross (crucifix from relic cache) from Gåtebo, Bredsätra on the island of Öland. The crucifix features a Greek form, while the Christ figure has a Nordic design with Viking Age ribbon ornaments.

Booklet front:

Del av ett svärd från vikingatiden (det ursprungliga trähandtaget saknas).

Part of a Viking Age sword, with the original wooden grip missing.

OPERAN

Söndagen den 8 maj 1960 kl 14.

Jubileumsföreställning

med anledning av 50-årsminnet av verkets urpremiär.

ARNLJOT

Handling för soli, kör och orkester av *Wilhelm Peterson-Berger*. På uppdrag av Wilhelm Peterson-Berger Sällskapet reviderad av Stig Rybrant 1948. Dekorationer av *Thorolf Jansson* (från urpremiären 1910). Iscensättning: *Harald André*. Regissör: *Leif Söderström*. Kormästare: *Arne Sunnegårdh*. Kungliga Hovkapellet, Operakören Dirigent: *Sixten Ehrling*.

I. På Frösötinget

Unn Hallbrandsdotter..... *Barbro Ericson (f.f. g.)*
Arnljot, hennes son..... *Sigurd Björling*
Östmund, gode på
Frösön i Jämtland..... *Leon Björker*
Gunhild,
hans dotter..... *Margareta Bergström (f.f. g.)*
Gudfast Grimsson, herse
i Hakos, gift med Gunhild..... *Anders Näslund*
Sigvard Grimsson,
Gudfasts broder..... *Bertil Alstergård*
Torar, lagman på Frösön..... *Carl-Axel Hallgren*
Sigurd i Slandrom..... *Conny Söderström*
Bård i Bräcka
jämtska hersar..... *Sture Ingebretzen*
Hemming i Ås
jämtska hersar..... *Arne Tyrén (f.f. g.)*

II. I vildskogen

Vaino, lappflicka..... *Eva Prytz*
Ubma, lapsk trollkarl (nåid) .. *Olle Sivall (f.f. g.)*
Göka-Tore stigmän..... *Carl-Axel Hallgren*
Åflo-Faste stigmän..... *Sven-Erik Jacobsson*
Olav Haraldsson Digre,
norsk konung..... *Arne Wirén*
Tormod Kolbrunarskald..... *Georg Svedenbrant*
Finn Arneson..... *Tore Persson*
En hirdman..... *Sven Wallskog*
En tjänstekvinna..... *Sylvan Beré*

Jämtska och norska hövdingar och bönder,
lurblåsare, Unns och Gunhilds tjänstekvinnor,
tingstjänare, kung Olavs härmän m. fl.

Tiden för handlingen 1025–30.

III. Vid Stiklestad

Arnljot, akt I

1. Unn: "Kommen, kvinnor!"
2. Unn: "Huld och hövisk hälsning ..."
3. Unn: "Hån, nidord ännu ..."
4. Sigurd: "Gunstigt möte, fränka!"
5. Gunhild: "Vet du fader, att ..."
6. Gunhild: "Nej, ingen är konungalik ..."
7. Arnljot: "Alltjämt de mäktiga fjäll sig välva ..."
8. Unn: "Arnljot, min son, sök att ..."
9. Gudfast: "God dag, svärfader!"
10. Östmund: "Blot är hållet med bön till de höge, ..."
11. Unn: "Arnljot, säg – är det – sant?"
12. Gunhild: "Arnljot!"
13. Torar: "Där är han ännu."

Arnljot, akt II

14. Vaino: "Vems röst hör jag ropa ..."
15. Ubma: "Vaino!"
16. Vaino: "Äro de borta?"
17. Göka-Tore: "Vill du strid, främling, så stöt till!"
18. Vaino: "O vore var maska, jag knyter ..."
19. Gunhild: "Har du en dryck källfriskt vatten?"
20. Gunhild: "Bor du – här?"
21. Arnljot: "Allt bittrare nederlag unnar mig ödet, ..."
22. Ubma: "Säg! Var gömmas din faders skatter?"
23. Arnljot: "Jag var i drömmarnas land"
24. Arnljot: "Gå till ditt folk!"
25. Ubma: "Du listiga hynda, ..."
26. Arnljot: "Hans hemliga konst räcker ..."

Arnljot, akt III

27. Olav: "Nåväl – då I nu skiftat håg ..."
28. Hirdmannen: "Till Stiklestads gård har kommit ..."
29. Tormod: "Ung och bård den bruna ..."
30. Arnljot: "Hell dig, konung!"
31. Finn Arnesson: "Herre, våra spejare mäla, ..."
32. Olav: "Ej hinna vi byta ..."
33. Finn Arnesson: "Herre, bondehären rycker ..."
34. Gunhild: "Är det möjligt!"
35. Sigurd: "Vi måste finna honom, ..."
36. Sigurd: "Var lugn, Arnljot, jag ..."
37. Kung Olav: "Och nu, mina män, ..."
38. Gunhild: "O, skräckfulla vävnad av ..."
39. Olav: "Vad? Är du sårad?"
40. Gunhild: "Så bedrog jag mig ej."
41. Sigurd: "Är han död?"

Musikdramat Arnljot av Wilhelm Peterson-Berger (1867–1942) hör till de tyngst vägande bidragen till en svensk musikdramatik – under lång tid betraktades det som den svenska nationaloperan framför andra. Sedan urpremiären 1910 har verket spelats mer än 80 gånger av Kungliga Teatern fram till 1960, då det här presenterade framförandet gavs som jubileumsföreställning den 8 maj med anledning av 50-årsminnet av urpremiären. Sedan 1949 gavs Arnljot i Stig Rybrants bearbetade version.

Många av Stockholmsoperans främsta krafter från denna tid medverkar under ledning av *Sixten Ehrling*, vilket även gör denna första LP-utgåva av Peterson-Bergers främsta musikdrama till ett ovärderligt dokument över dåtidens sångtraditionen.

Sångare i huvudrollerna

Margareta Bergström, mezzosopran..... Gunhild (1919–2006)

Leon Björker, bas Östmund (1900–62)

Sigurd Björling, baryton..... Arnljot (1907–83)

Barbro Ericson, mezzosopran..... Unn (f. 1930)

Carl-Axel Hallgren, baryton.. Toralf, Göka-Tore (1918–87)

Anders Näslund, baryton Gudfast (1920–74)

Eva Prytz, sopran..... Vaino (1917–87)

Olle Sivall, tenor Ubma (1918–99)

Conny Söderström, tenor..... Sigurd i Salndrom (1911–72)

Arne Tyrén, bas Heming i Ås (1928–2012)

Arne Wirén, baryton Olav Haraldsson (1908–86)

Arnljot: Sigurd Björling (1942). Foto: Enar Merkel Rydberg.

HANDLING

Arnljot, akt I

1:a och 2:a scenerna

Frösötingets tredje dag är inne, och på kvällen skall hållas blotgille i Fröjs gudahov. De olika gårdarnas husfruar lämna sina andelar till förplägningen och ordna med hallens utsmyckning. Därvid sammanträffar Unn med Gunhild. Ett ordbyte utspinner sig, varvid Unn av Gunhilds hånfulla svar eggas att yppa sina stolta planer. Gunhild har svårt att dölja sin bestörtning.

3:e och 4:e scenerna

Upprörd av tvisten får Unn ett anfall av sitt gamla onda, ett hjärtlidande, som vuxit under de gångna årens sorger och själsstrider. Men Sigurd kommer och lugnar henne med underrättelsen att allt går efter önskan: halva Jämtland står redan på deras sida.

5:e–7:e scenerna

Gunhild får av sin fader Östmund bekräftelse på vad hon hört av Unn. Hon kan ej dölja att Arnljot synes henne vara den lämpligaste hövdingen över Jämtland, men tillrättavisas strängt av fadern, som förklarar att om landet skall taga en egen konung, är han den närmaste till denna värdighet, som sedan skall ärvas av hennes make. För sig själv tillstår dock Gunhild att hon ännu älskar Arnljot.

8:e scenen

Denne har under tiden kommit hem och fått veta Gunhilds svek. Upprörd skyndar han ut på Frösöns tingvall: där ligger hela det fagra Jämtland för hans syn. Hans sinne får ro och ljus och han hälsar sin hembygd med ord, som innebära ett löfte att stanna, leva, verka och dö i denna hembygd.

9:e scenen

Genom att erinra om hans ungdomsideal, konung Olav, och genom att yppa den smälek hon lidit för hans faders skull eggas Unn Arnljot till att lova att han i dag skall förverkliga hennes framtidsdrömmar.

10:e scenen

Östmund och hans måg, Gudfast, komma å sin sida överens om att söka korsa dessa planer, helst genom att begagna sig av Arnljots häftiga lynne; om man kan egga honom till att på något sätt bryta tingsfreden, är hans sak skämd.

11:e och 12:e scenerna

Tinget samlas och sättes på övligt vis. Under dess fortgång retar Gudfast upp Arnljot så att denne till sist i blind vrede dödar sin lycklige rival. På menighetens bestörta förebråelser svarar han med hånfulla ord om jämtarnas feghet och svaghet, deras skrymtande och själviska gudatro. Östmund lyser tinget hävt för en stund och går med lagman och nämnd för att dryfta Arnljots dom.

13:e scenen

När Unn av Arnljots mun får bekräftelse på vad som hänt dör hon. I en upprörd monolog förklarar Arnljot att han icke ämnar lämna Jämtland, även om han dömes fredlös. I de stora skogarna, som han nyss hälsade, finner han måhända den sista bästa friheten.

14:e scenen

Gunhild kommer och erbjuder Arnljot att dräpet på Gudfast, som vunnit henne med lögn, och hennes eget svek mot Arnljot må få utjämna varandra. Hon tillstår indirekt att hon älskar honom ännu. Men Arnljot är för upprörd för att kunna glömma; han visar henne bort.

15:e scenen

Tinget samlas ånyo, och Arnljot dömes fredlös. Han svarar med att döma hela Jämtland fredlös; i sina skogar skulle han fullfölja den hämnd han svurit alla dem som skymfat hans fader och honom. ”Ja kamp må rasa! Icke skall den bringa Eder ära! Ty mot hela Eder hop, Edra härad, lagar och gudar står en *ensam* man som litar blott på sin egen kraft, jag Arnljot från Gällö!”

Arnljot, akt II

1:a–5:e scenerna

5 år ha gått. Under tiden har fejden mellan Arnljot och jämtarna rasat; han har plundrat och dödat deras rika köpmän och resande stormän, har brandskattat deras sätrar och visthus.

Jämtarna å sin sida ha bränt hans fädernegård och dödat hans syster och svåger, hos vilka han i början av sin fredlöshet uppehöll sig. Nu har han tagit sitt hemvist i trakten uppe vid Hjärpströmmens utflöde i Indalsälven, där den stora handelsvägen mellan Sverige och Norge går fram. Här får han besök av lappar. Jämtarna har nämligen satt sig i förbindelse med dessa och lovat dem riklig belöning, om de uppspana Arnljot och döda honom. Men den gamle nåiden (trollmannen) Ubma vill först få reda på var Arnljot gömt allt det guld och silver, han lyckades bärga, innan hans fädernegård brändes. Därför sänder han den unga lappflickan Vaino till Arnljot för att betjäna honom och söka utleta hemligheten. Arnljot tar emot hennes tjänster, men lever för övrigt sluten och tyst. I stället för att med Ubmas trollmedel lyckas väcka hans älskogsåtrå, gripes hon själv av medlidande och en skygg kärlek, om vilken Arnljot dock ej har någon aning.

Han grubblar blott över sitt öde. Han är trött på att dräpa och råna och i vildmarkens ödesstillhet, i skogarnas stormbrus kretsas hans tankar blott kring frågan: "Vartill ödes min kraft?"

6:e och 7:e scenerna

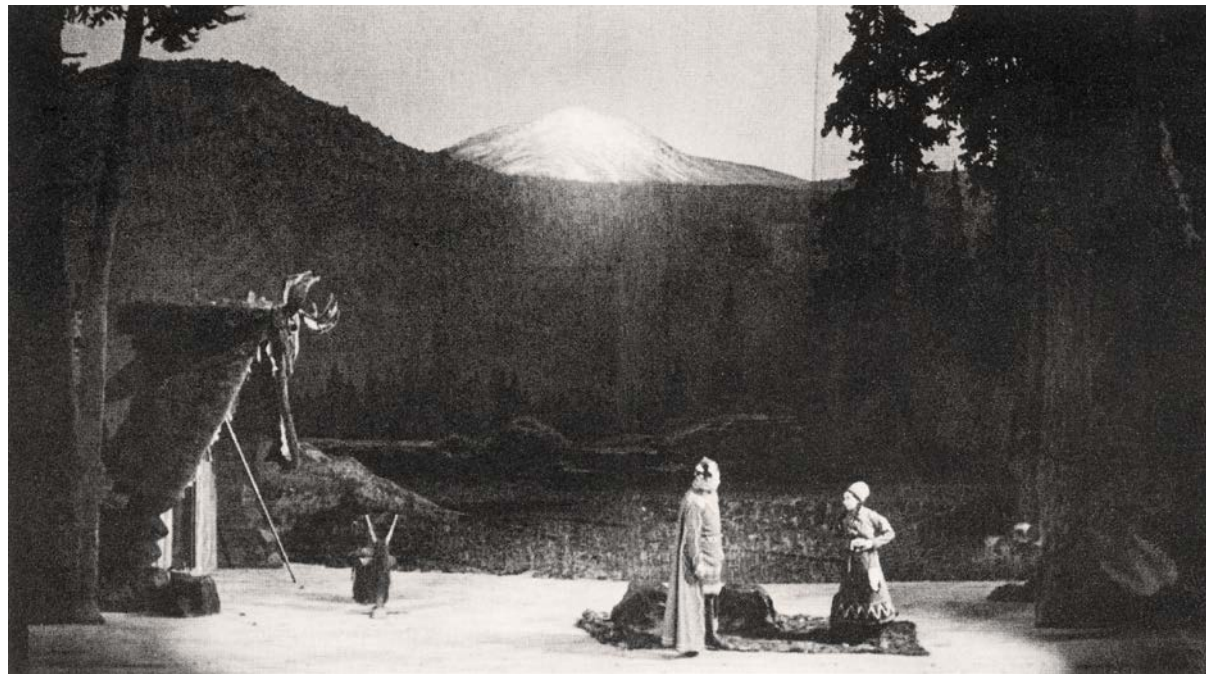
Men genom fjällen draga vid denna tid skaror av härmän och löst folk för att ställa sig under konung Olav Digres baner. Denne har nämligen, efter att två år ha levat i Ryssland fördriven från sitt rike, genom Svitjod och Jämtland dragit upp mot Norge för att återerövra sin krona. Bland

dem som lockats av hans vänsälla och lysande personlighet liksom av löftet om fri plundring, äro de båda illa beryktade skoggångsmännen Göka-Tore och Åflo-Faste från norra Jämtland. Vid deras sammanträffande med Arnljot utspinner sig ett samtal varunder Arnljot får den ingivelsen att sända konung Olav en gåva som hälsning. Men när rånsmännen uppmana honom att själv gå till Olav, tillbakavisar han denna tanke med nervös oro.

8:e och 9:e scenerna

Genom skogen på väg till Norge kommer även Gunhild med sin lilla son. Hon har haft konung

Olav som gäst i sitt hus och blivit omvänd till den kristna läran. Härigenom har hon råkat i osämja med sin egen släkt, som ville taga barnet ifrån henne. På grund av konungens löfte flyr hon nu till Norge för att ställa sig under hans skydd. Hon tar miste om vägen och kommer till Arnljots stuga utan att veta, var hon är. Så möter hon Arnljot. Hos honom uppflammar ett vilt begär: han ber i förstone och erinrar om deras ungdomskärlek. Gunhild är nära att ge vika, då hon plötsligt upptäcker Vaino och hejdar sig. Arnljot slår om, börjar hota. Driven till det yttersta riktar Gunhild en kniv mot sitt bröst. Arnljot hejdar sig, spørjer slutligen:

Arnljot och Vaino i akt 2. Originalscenografi av Thorolf Jansson från urpremiären 1910. Foto: Enar Merkel Rydberg.

”Men gossen – din son”. ”Dräp honom, du, om du gitter! Får han leva skall han hämnas fader och moder!” Arnljot betraktar den lille, som ligger inslumrad på mossan. All hans längtan till hemmets fred och familjelycka strömmar vid denna syn på nytt genom hans själ, och när Gunhild avlägsnat sig med barnet sjunker han förkrossad ned i tungsint och kvalfullt grubbel.

10:e–12:e scenerna

Då smyger sig Ubma ljudlöst bakom honom och hypnotiserar honom med hemlighetsfulla åtbörder. Arnljot faller i sömn och drömmer att han ser en fornnordisk bloddans, som försvinner när en skara kristna härmän, anförda av konung Olav Tryggvasson och Arnljots broder Vikar, uppstämman en psalm och tåga genom skogen. Han ser även sina andra döda fränder och till sist sin moder, som vinkar honom. Ubma frågar nu den sovande om skattens gömställe. Arnljot svarar. Ubma bereder sig just stöta kniven i hans rygg, när Vaino rusar in och väcker honom med ett rop.

13:e–15:e scenerna

Åter ensam, uppfattar Arnljot drömsynen som ett dödsvarsel. Döden lockar honom som befrielse – han ämnar stöta spjutet i sitt bröst, då Vaino åter skyndar in och hindrar honom. Vaino besvär honom i stället att fly västerut till konungen undan alla fiender, som i skogen lura på hans liv. Under samtalet får Arnljot veta att Ubmas trollsömn blott i drömbilder manat fram hans egna lönnligaste tankar. Då kommer omslaget.

Arnljot förnimmer det som om en väsentlig del av hans personlighet först nu blivit blottad; han har dunkelt vetat av denna del, men ljugit för sig själv och framställt sig annorlunda än han verkligen är. Denna förnimmelse träffar honom som ett blixtslag, och när han sedan reser sig är det blott för att följa Vainos ångestfulla uppmaningar och gå till sin konung Olav liksom Vikar gick till sin. Han vill bjuda honom en större gåva än den han nyss sände med rånsmännen. Så tar han avsked av den sörjande Vaino, sedan han dock först fått löna hennes trogna tjänst genom att befria henne från Ubmas hämnd.

Arnljot, akt III

1:a–3:e scenerna

Vid Stiklestad, den 29 juli 1030. Konung Olav avvaktar, omgiven av sin hird och sina skaldar, bondehärens framryckning och den avgörande stridens början. Arnljots gåva framlämnas, Gunhilds ankomst mäles, skalderna förkorta tiden med kvad, improviserade med anledning av dessa tilldragelser.

4:e–5:e scenerna

Då träder Arnljot inför konungen. Det samtal som nu följer visar att Arnljot i södern lärt känna den kristna lärans grundsanningar, framförallt budet ”tillgiv din fiende, älska din ovän!” utan att dock kunna fatta dem, men att han sedan i ensamheten kommit deras förståelse närmare än konungen själv. Olav känner vänskap och

medkänsla för den av sina själsstrider fördjupade och förädlade mannen, tackar honom för att han kommit och mottager i gengäld hans löfte om vänskap och trohet i döden. Konungen för honom då ned till den källa, där hans biskop just nu döper de många hedningar, som vilja strida i kungshären. Gunhild kommer och blir på avstånd vittne till dopceremonien.

6:e och 7:e scenerna

Men i Jämtland har under tiden stora ting timat. Östmund har dött efter att ha erkänt, att Arnljot hade rätt: han var född till Jämtlands hövding. Vid underrättelsen härom har Sigurd i Slandrom samlat jämtarna till urtima ting: Arnljots fredlöshet har blivit hävd, de olika partierna äro upplösta, alla vilja nu blott Jämtlands självständighet och att Arnljot må bliva dess konung. Sigurd, Heming och Bård sändas att meddela Arnljot detta och beder honom återvända. Men Arnljot vägrar; han har svurit sin konung tro och vänskap, han har fått en ny syn på Jämtlands framtid. Uppe på Årefjället har han sett hur det i väster är genom fjällen avstängt från Norge, medan ett nät av hundratal floder, åar och sjöar, rinnande åt öster, binder det samman med Svitjod. Han har sett ett tingens högre sammanhang både i fråga om Jämtland och sitt eget liv: han har sagt farväl till sin konungadröm och till Jämtland. Sigurd lockar och beder med bevekande ord, skildrar Frösöns sommarprakt och hyllningsgillens glans. Arnljot kämpar en sista förtvivlad själsstrid; han förstår att detta är trohetsprovet,

Eva Prytz som Vaino (1949). Foto: Enar Merkel Rydberg.

det första, det största, och ber dem vända åter, välja en annan. Det enda han kan göra är att låta dem vänta, till striden har stått. Med den tanke som andra framkasta, möjligheten att konungen kunde stupa i slaget, men han blir oskadd, tål han ej höra uttalas, utan svär en dyr ed att kämpa manligare än någonsin.

8:e–12:e scenerna

Slaget börjar. Arnljot såras dödligt av en pil. Striden flyttar sig längre bort: Arnljot kämpar sin dödskamp vid Gunhilds sida. Eldad av de ord han talat med konungen, ser han sitt liv i förklarande och försonande ljus, han förstår att hans tro på sig själv och sin egen kraft, trots allt, varit det bästa inom honom, att kristendomen, såsom han förstår den, ej dödat eller förvanskat denna tro, utan endast givit den en högre mening, en vidare syn. Och medan kungshären på avstånd klagat över konung Olavs fall, rycker Arnljot ut den pilspets som fastnat i hans hjärta och dör med hembygdens namn på läpparna.

13:e scenen

Gunhild vinkar till sig de jämtska hersarna som väntat på avstånd. Arnljot bårläggges, och sedan Sigurd kvädit en kort dödsdrapa, bär man den döde tillbaka till Jämtland.

(Ur Operans programhäfte, 1910.)

DET NYA ARNLJOT- PARTITURET

På uppdrag av Wilhelm Peterson-Berger Stiftelsen gjorde Stig Rybrant (1916–85) under åren 1948–49 en grundlig och mycket konsekvent revidering och ominstrumentation av Arnljot i syfte att stärka dess ställning på repertoaren genom att ge verket en slagkraftigare utformning. Tidigare hade Arnljot inte sällan ansetts vara besvärande lång och i många stycken ofullgånget instrumenterad. Eftersom Rybrants insatser är ganska genomgripande, presenteras här hans egen redogörelse för revideringen, skriven för Musikrevys majnummer 1949.

Det kan nämnas, att resultatet mottogs mycket positivt av såväl press som publik och att man särskilt betonade hur Rybrant lyckats göra det hela i tonsättarens anda och utan att lägga till något som inte redan "fanns" i tonsättarens "idé". (P.-B. antydde själv ibland osäkerhet om den definitiva utformningen av sina större verk, och reviderade på ålderns höst flera av dem.) På senare tid har intresset emellertid åter vänts mot originalet, som bland annat lagts till grund för en tidigare LP-inspelning av utdrag av operan. Båda versionerna har utan tvekan sina förtjänster: originalet genom att vara "original" och ha en större nyansrikedom i de oavkortade rollerna, som ju även dramaturgiskt blir trovärdigare, bearbetningen genom sin effektivare instrumentation och mera komprimerade dramatik i händelseförloppet.

Sedan skiljer även tolkningstraditioner: det är

till exempel en ganska annorlunda och avsevärt mera lyrisk föreställning Nils Grevillius dirigerar på radions stålband från Operan 1944 i originalversionen än Sixten Ehrlings sakligare interpretation av bearbetningen från 1960, som här presenteras.

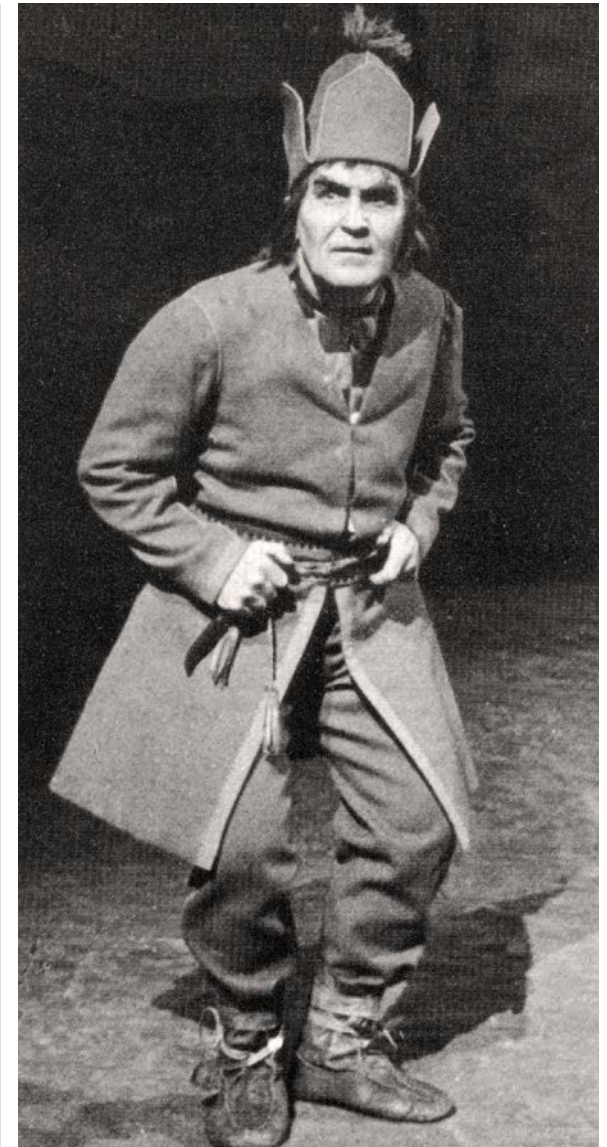
Jan Kask

När Wilhelm Peterson-Berger Stiftelsen i juni 1948 gav mig i uppdrag att musikaliskt revidera Arnljot, stod jag inte främmande för detta verk. Under de år jag varit anställd vid Kungl. teatern hade jag hört operan åtskilliga gånger och vid varje tillfälle fängslats av dess stora skönhetsvärden och dramatiska kraft. Jag lärde känna verket allt bättre, och till slut blev jag övertygad om att P.-B.:s partitur inte gjorde klaverutdraget full rättvisa. Nu visade det sig, att P.-B.-stiftelsens arbetsutskott var inne på samma tankar, och så enades vi om att en revidering borde ske. I samråd med författaren Ivan Oljelund bestämdes en nedskärning av pjäsens speltid med omkring en halvtimme. Några språng gjordes i handlingen, vissa förut strukna delar togs upp, och i slutet av tredje akten lades sexton takter till av regitekniska skäl. Jag var väl medveten om företagets vanskligheter, ty det kan diskuteras om man har rätt att vidtaga så stora operativa ingrepp på en avliden mästares verk, i all synnerhet en mästare av Wilhelm Peterson-Bergers kaliber. Men jag blundade inför konsekvenserna och kastade mig med glupsk aptit över originalpartituret.

Det blev ett svårt arbete! Jag ställdes omedelbart i den delikata situationen att bedöma, vilka partier i originalet som var bra och vilka som var mindre bra, och detta bedömande måste givetvis bli ganska personligt färgat. Jag är naturligtvis beredd att möta kritik av efterkommande forskare men vill i detta sammanhang passa på att förklara, att de åtgärder som vidtagits, endast och allenast har avsett att framhäva verkets förtjänster och inte på något sätt är menade att ge P.-B.:s partitur någon "rybrantsk" kolorit.

Först ägnade jag vokalpartierna och körstämmorna ett ingående studium och måste uttrycka min beundran för P.-B.:s utomordentliga skicklighet som vokalkompositör. Det enda som kan invändas är att replikerna ofta avlöser varandra så tätt, att det kan uppstå svårigheter att särskilja rösterna. Av denna anledning satte jag till några mindre pauser, och vidare gav jag genom några pauser solisterna nödig tid till mimisk aktion. Körpartierna har av praktiska skäl kraftigt förenklats. Herrkören har gjorts högst fyrstämmig (Operan förfogar endast över ett 25-tal herrar), Sigvalds, Hemings, Bårds och Gudfasts repliker har i vissa fall sammandragits till en enda stämma, då de var för sig inte kunde genomtränga originalets polyfona körvävnad. I tredje akten har kören bakom scenen gjorts tvåstämmig. Bondehären har helt borttagits, vilket medförde att Tormods kvad vid nyinstuderingen kunde utföras av körens hela herrstyrka – onekligen en god effekt. Andra aktens koral i visionen är däremot oförändrad.

P.-B.:s partitur har en egendomlig struktur,

Olle Sivall som Ubma. Foto: Enar Merkel Rydberg.

helt olika andra tonsättares. Man kan märka en viss förkärlek för träblåsinstrument och pukor, förmodligen beroende på att P.-B. genom flitigt användande av dessa instrument velat ge verket en viss prägel av hednisk primitivitet. I största möjliga mån har jag undvikit att ändra detta förhållande.

Det är dock ofrånkomligt, att ett ensidigt användande av en enstaka orkestergrupp i längden verkar tröttande. Detta tillika med att träblåsinstrumentens speciella klangegenskaper gärna drar uppmärksamheten från den samtidigt sjungna texten, har gjort, att jag i min revidering låtit stråkgruppen mera aktivt deltaga i ackompanjemangsarbetet. För att åstadkomma största möjliga omväxling har därjämte blås utbytt mot stråk och tvärtom.

Tonsättaren har använt flöjterna synnerligen flitigt. Han har gett dem uppgifter av alla slag, men tyvärr sällan i ett verkningsfullt läge. De håller sig oftast i ettstrukna oktaven eller närmast däröver och har därtill ofta fördubblats med oboer, vilket gör deras medverkan ganska ändamålslös. Därför minskade jag flöjternas användning avsevärt och placerade dem i två- och trestrukna oktaven, där de bäst gör nytta som övertonsförstärkare och som solister. Ett ganska egendomligt ställe är de första åtta takterna av den så kallade blossdansen i andra akten vision. Där har P.-B. låtit två flöjter unisont blåsa den låga melodin, men tyvärr dubblerade av engelskt horn och med två fagotter i underoktaven. Genom att låta alla tre flöjterna ensamma utföra melodin i de två första och fyra sista

takterna, engelskt horn i den tredje och fjärde, samt genom att byta ut de i detta sällskap alltför massivt klingande fagotterna mot basklarinetten, uppnåddes en diffus, mystisk stämning, som väl svarade mot scenens fordringar och vilken tydligare än förut demonstrerade flöjtens soloegenskaper i lågt läge.

Oboerna och speciellt engelska hornet fick arbeta hårt i det P.-B.:ska originalet. Engelskt horn förekommer ideligen hela operan igenom, och jag måste beskära dess användning kraftigt för att inte dess säregna och dominerande klangfärg skulle trötta ut ett lyssnande öra. Vidare har P.-B. låtit instrumentet blåsa i alldeles för höga lägen, vilket föranledde mig att på många ställen ersätta det med oboe. Det är ytterst vanskligt även för Kungl. teaterns skickliga oboister att behärska intonationen i engelska hornets höga register.

Om klarinetternas användning är inte mycket att säga. P.-B. har kanske visat en viss benägenhet att låta dem blåsa i felaktiga tonarter, men detta justerades lätt genom byte till annan klarinetsort. Jag har i min revidering av praktiska skäl inte heller använt någon basklarinett i A. Och om fagotterna kan endast sägas, att de med hänsyn till sina speciella karaktärsegenskaper fått vara i elden en smula för ofta i P.-B.:s partitur.

Hornen tycks ha berett tonsättaren bekymmer. Man ser tydligt att han inte har känt till hornens naturliga första läge och inte heller vetat om deras svårigheter i det högsta registret. På otaliga ställen ligger hornensemblen mycket högt och

skymmer bort vitala delar av det polyfona skeendet. Vidare har han alldeles för ofta sordinerat och stoppat hornen och dessutom gjort det i för lågt läge. Trumpeterna och det grövre blecket är använda på ett gott sätt, de förra är dock med litet för ofta och skymmer gärna bort viktiga företeelser hos träblåsarna. Pukornas användning har jag förut vidrört, men även om P.-B. avsiktligt låtit dem spela en viktigare roll än vanligt måste jag ransonera deras användning, då de i originalversionen alltför mycket grumlar orkesterns basläge och äventyrar harmonins renhet. Slagverksstämmorna har befriats från åtskilliga bäckenvirvlar och triangelslag – ett felaktigt användande av effektinstrument kan fullständigt ödelägga en hel scen, och man är på den säkra sidan, om man låter slagverkaren pausera.

Så till stråkgruppen. Den har P.-B. som sagt inte tillmätt tillräcklig betydelse, men den är orkesterns ryggrad, och jag har låtit den överta en del av träblåsarnas forna arbete. P.-B. har alltför ofta diviserat stråkstämmorna till förfång för fylligheten, och vidare förekommer onödiga dubbelgrepp, ibland nästan utförbara. Pizzicato används ofta i alltför högt läge, där det blir klanglöst, och cello får ibland arbeta unisont med basen, fastän detta icke betingas av styrkeskäl. Dylika missgrepp har rättats till, och stråkinstrumenten får nu klinga ut i sitt naturliga läge. Harpan har i originalet behandlats med varsamhet och förekommer endast där den gör god verkan, varför endast obetydliga detaljändringar har påkallats.

Till P.-B.:s partiturbild i stort kan många kommentarer göras. Man märker omedelbart förekomsten av fp, ffp, fz, ffz etc i tät följd, och till slut förstår man, att P.-B. nog inte menade den effekt, dessa tecken avser. Förmodligen ville han i stället ha hastiga crescendon och diminuendon. Jag tog mig friheten att rensa ut de nyanstecken jag ansåg onödiga eller felaktiga och ersatte dem i vissa fall med andra. Vad man närmast lägger märke till, är P.-B.:s benägenhet att stycka sönder sina teman och motiv. De får sällan klinga ut i en enda stämma utan delas upp på flera instrument, ibland inte ens närbesläktade sådana. I klaverutdraget står endast ett lugnt, homofont ackompanjemang utan någon som helst kontrapunktisk betydelse. Men partiturbilden visar en anhopning av olika sorters blåsinstrument, vilka utan påvisbar anledning ingriper på olika ställen, och vilka tillsammans ger ett mycket oroligt hörselintryck. Jag lade hela frasen i stråkarna och lät därjämte flöjt och oboe åtfölja sångstämmen till orden "vem som är Jämtlands ypperste man".

Vidare fäster man sig vid partiturets tutti-ställen. Där är melodin oftast för väl tillgodosedd, utfyllnadsstämmorna för svagt besatta och inte fördubblade i högre oktaver, hornen inte sällan melodiförande i ytterst högt läge i stället för harmonibärande i mellanläge, samt småstråkarna i otacksamt mellanläge. En på så sätt konstruerad tuttisats verkar torr, strypt och övertonslös, och jag tror inte att jag gjort P.-B. någon otjänst genom att göra hans tuttiställen litet glansfullare och ljusare.

Som en sammanfattning kan alltså sägas, att revideringen har medfört en sanering av originalpartituret. Onödiga fyllnadsstämmor har borttagits, partiturbilden har gjorts klarare, stråkstyrkan har fått mer att säga till om, horn, trumpet och slaginstrument har ransonerats, och nyanser har korrigerats. En mångfald exempel borde uppvisas, men platsutrymmet lägger hinder i vägen. Det står emellertid vem som helst fritt att på Kungl. teaterns bibliotek granska de bägge partituren, och ingen vore tacksammare för närmare detaljdiskussion än artikelförfattaren.

(Av Stig Rybrant,
ur Musikvärlden, maj 1949)

PERSPEKTIV PÅ PETERSON-BERGER

I

Få svenska musikpersonligheter har som Wilhelm Peterson-Berger (1867–1942) haft ett så omfattande inflytande över musikalisk opinionsbildning – åtminstone under de första årtiondena efter sekelskiftet; få tonsättare har med sin musik nått en så vidsträckt popularitet – framför allt utanför de musikaliska fackkretsarna.

Peterson-Bergers popularitet baserar sig emellertid nästan helt på ett fåtal verk i det mindre formatet – ett i förhållande till hans produktion mycket begränsat genre- och verkurval – framförde så ofta att de nästan totalt kommit att identifieras med hans person och strävanden.

Dessa mindre verk, bland vilka väl särskilt pianostyckena i stor utsträckning fungerat som salongsmusik eller "ädelschlager", har också i stort behållit sin popularitet och möjligen även bidragit till att försvåra ett förutsättningslöst värderande av de mer "seriöst" tänkta och avsedda kompositionerna i det större formatet. Tonsättaren å sin sida hävdade att det väsentliga fanns att söka i hans stora verk, i musikdramerna, i kantaterna och symfonierna, med få undantag (musikdramat *Arnlfjot*, symfonin *Same-Ätnam*, violinkonserten och några ytterligare) nedsablade av kritiken, mycket sällan spelade och nu helt enkelt inte längre bekanta.

Många av de motsättningar som under Peterson-Bergers levnad präglade den musik- och idédebatt i vilken han själv ofta nog var den omstridde och i vissa kretsar herostratiskt ryktbare centralgestalten torde i dag ha sjunkit tillbaka. I stället har de tidigare ofta extrema ställningstagandena för eller emot avlösts av likgiltighet eller helt enkelt okunnighet om hans kamp under de nästan femtio år P.-B. var aktiv som tonsättare, opinionsbildare, kultursamvete, impulsgivare eller stötesten.

Tiden är alltså mogen för nya perspektiv, kommentarer och tillrättalägganden. Vi kan få dem genom förnyade källstudier och genom nya kontakter med hans musik.

II

Djupt rotad i den andliga skandinavismen och den svenska nittiotalsismen gjorde sig P.-B. till tolk för den folkliga och provinsiella traditionen med hembygden, naturen – i hans fall i synnerhet Jämtland – och den romantiska känslan, hjältekulten och svärmeriet för avlägsna historiska perioder som främsta element. Han kompletterade denna med mera personligt betingade strömningar utifrån, särskilt från antikens Grekland och 1800-talets Tyskland: det antika dramat, Wagner-estetiken och den av Nietzsche präglade individualismen och frihetskänslan tillsammans med impulser från kulturfilosofen och Wagner-skriftställaren Chamberlains ras- och klimatteorier. Dessa idéföreställningar sökte P.-B. att vid sidan av

det folkmusikaliska idiomet förverkliga i sin musik, tydligast genomfört i de större verken.

P.-B. anses av hävd som en av de mest personliga och typiska företrädarna för den svenska ”national- och sekelskiftesromantiken”. Han ville emellertid – möjligen något förvånande – inte själv framstå som romantiker: «Den fienden, som de flesta musiker anse som sin vän, heter romantiken – romantiken som livsuppfattning. Vad är då denna? Kort och populärt sagt: en längtan, en strävan bort från verkligheten. Dess djupaste orsak är en olustfärgad känsla av svaghet, hjälplöshet inför den medvetet förnumna verkligheten och de i själva den mänskliga livsförnimmelsen inneboende kraven på denna verklighets gestaltning. Motsatsen, anti-romantiken, är kärlek, dragning till verkligheten, sanningssökande, forskningsiver, upptäckarglädje, och bottnar i en känsla av styrka och hälsa, av mod och dådlust inför det verkliga och dess gestaltningskrav.» (Svensk musikkultur, Sthlm 1911, s 24.)

I detta textavsnitt ur stridsskriften *Svensk musikkultur* – ett av de fränaste angreppen på romantik och akademiväsen som någonsin skrivits och som för livet gjorde P.-B. omöjlig i akademiska sammanhang – återfinns en rad karaktäristiska drag i hans personlighet och åskådning: förhållningssättet av det konkreta och livskraftiga, den individuella viljekraften och förmågan att överblicka och självständigt upptäcka och gestalta verkligheten. Nietzsches inflytande är omisskännligt, och texten har också betecknande nog skrivits då P.-B.:s egen

produktion och eget inflytande kanske var som störst: åren kring urpremiären på *Arnljot* och komponerandet av den ljusa andra symfonin, *Sunnanfärd*.

III

Det vore dock ett misstag att inte samtidigt uppmärksamma de faktorer, som band honom vid gemenskapen och traditionen – P.-B. var inte någon revolutionär – och som tydligast framträder i hans förhållande till folkmusiken och vad denna representerar för honom: ”Folkmusiken åter är det musikaliska element som uttrycker det för ett flertal människor, för kollektivpersonligheter, folk, raser, hela mänskligheten gemensamma i känsla och själsliv.” (Aa s 39.) Detta i kontrast till och som förutsättning för konstmusiken: ”Konstmusik sammanhänger oupplösligt med den företeelse vi kallar individualism och kan endast finnas till under individualiska kulturperioder. Men individualism är framför allt de germanska folkens ras- och adelsmärke, det säkraste tecknet på att deras blod besitter personlighetsalstringens underbara kraft.” (Aa s 38.)

Härur framgår – vid sidan av det uttalade personlighetskravet – även P.-B.:s allmänna kultursyn och hans centrala uppfattning av det germanska som kulturens viktigaste jordmån, därav också hans genomgående högre uppskattning av tysk musik än av till exempel fransk och italiensk, konsekvent genomförd och möjligen också ödesdiger i stora delar av hans musikkri-

Ella Phil som Vaino på Frösön 1945. Foto: Rosén.

tik. Det bör betonas att de tankar som uttrycks i citatet ovan och som ur ett historiskt perspektiv kan ge en nutida läsare obehagliga associationer skrevs 1911 och då i stor utsträckning var ett kulturellt och idéhistoriskt allmängods. Konsten var för P.-B. en trots allt i första hand

internationell företeelse, och den antydda nationalismen har knappast med chauvinism att göra. Själv ville P.-B. åstadkomma en syntes av folk- och konstmusik: "Att vara tondiktare av någon betydelse för det folk, den kultur man tillhör, är alltså detsamma som att kunna ska-

pa äkta folkmusik som uttryck för de många känsloliv, organiskt förenad med en konstmusik, som framställer individualiteten såsom något avslutande och avslutat, pricken över i." (Aa s 43.) Det i folkmusiken viktigaste elementet är för P.-B. melodin: "Att åt folkmusiken, den äkta melodin, i alla hennes uppenbarelser – icke allenast som allmogemusik – återerövra den rang, den beundran och kärlek som tillkommer henne såsom det allmänmänskligas mest omedelbara uttryck, men som en låg och oäkta kultur fråntagit henne, måste alltså vara vårt närmste stora mål." (Aa s 45.) I. P.-B.:s musik är ju också den melodiska gestaltningen den centrala, och i detta sammanhang kan det också vara befoget att erinra om de övriga ofta återkommande och besläktade "idiom" som ingår i de flesta av hans verk: det marschmässiga (vandringssvisan, gånglåten), det ungdomliga – för P.-B. var framför allt folkmusiken ett uttryck för den eviga ungdomen – och det hymniska. P.-B. ville vara en tonsättare både för folket och kännarna.

Även i en vidare aspekt eftersträvande P.-B. en syntes på svensk botten: i sin produktion sökte han kombinera det folkmusikaliska idiomets nationella drag – så som det tidigare använts i konstmusik hos förebilder som Söderman, Kjerulf och Grieg – med Wagnerestetikens utpräglat kosmopolitiska tendenser. Wagners insatser var av fundamental betydelse i P.-B.:s konstnärliga uppfattning, och han betraktade Wagner som skapare av en kultursyntes av arvet från antiken – av P.-B. huvudsakligen sett med Nietzsches ögon – och de germaniska traditio-

nera: "Den Wagnerska kultursyntesen är en organisk produkt av *hellenism*, tes och *germanism*, antites." (Richard Wagner som kulturföreteelse, Sthlm 1913, s 158.)

IV

Beethovens och Wagners uppfattning om musikens höga etiska syftning gjorde P.-B. till sin egen, med stark tonvikt på antikens världs- och konståskådning: "I det antika Grekland, den europeiska allmänskulturens stora strålande soluppgång, frambringar hon [musiken], lösgjord från den äldre gudstjänsten, endast en ny form av gudstjänst, det musikaliska dramat, i vilket under olika namn guden Dionysos förhärligades, symbolen för det stora outgrundligt rika, ständigt pånyttfödda och stigande, ständigt döende och fallande, ständigt lidande, ständigt jublande livet. Musiken blottade här fullständigt sin religiösa karaktär såsom det specifikt *dionysiska* elementet, den hänförda livsuppfattning som bejakar tillvarons yttersta motsatser, tillblivelsen, livsjublet, smärtan och döden." (Beethovens hemlighet, Musikkultur 1929. Omtr i Om musik, Sthlm 1942.)

I det antika dramat, liksom i Wagners musikdramer, återfann P.-B. de centrala livsproblem "som den individualistiska, tragiskt-humoristiska livsuppfattningen med nödvändighet både skapar och bringar till lösning i det verkliga livet såväl som i dess rikaste konstnärliga spegelbild, musikdramat". (Richard Wagner som kulturföreteelse, s 63.)

I detta sammanhang bör också den grundläggande dualism nämnas – ett dialektiskt tänkande förefaller att vara karaktäristiskt för P.-B.:s konst- och livsuppfattning – som för P.-B. är av avgörande betydelse i flera sammanhang: motsatsställningen mellan det nordiska och det sydländska, symboliserat av det dionysiska och det apolliniska. (Se till exempel vidare Beethoven från Roms horisont, DN 2.5 och 5.5.1921. Omtr i Om musik, 1942.) Symboliken överensstämmer med den av Nietzsche präglade uppfattningen i *Die Geburt der Tragödie*, som P.-B. också översatte och gav ut på svenska 1902.

För nordiskt vidkommande måste emellertid Wagners stil enligt P.-B. modifieras något: "För Ibsens, Björnsons och Strindbergs landsmän blir detta utdragna och fysiskt ansträngande patos lätt själlöst, intetsägande och teatraliskt konventionellt; det nordiska lynnet kräver ett mer inåtvänt, antydande känslouttryck, som liksom kämpar med och hålles tillbaka av de rasnedärvda självbehärskningsinstinkterna." (Richard Wagner som kulturföreteelse, 1913, s 163.)

V

Utan tvekan har P.-B. nått en höjdpunkt i sin musikdramatiska produktion, och hans teorier kring talsången och relationerna mellan recitativ och aria är både stimulerande och tankeväckande. Som sig bör såg P.-B. operan och musikdramat i ett historiskt perspektiv, ja tom dess utveckling som en följd av växelspelet

mellan recitativ och aria, av ett "fritt, av ordrytmen och den logiska betoningen bestämt melos och, som dess motsättning, den av matematiska symmetriförhållanden bundna melodien".

Arnljot, ehuru i ännu högre grad kanske Domedagsprofeterna, kan ses som ett praktiskt utförande av dessa teorier. "I denna opera representerar alltså recitativets fria melos allt fortfarande det pådrivande elementet och den bundna melodien det retarderande", även om uttrycket ofta "förenas genom en mängd tillfälliga hybrida bildningar" – ett tillägg som kanske något undergräver det övertygande i den tidigare distinktionen. Om teorien inte håller för en generell analys är dock realiserandet av dess syfte intressantare och mera fruktbart att ta del av, och frågan är, om inte Peterson-Berger härvid lyckats bättre än vad som tidigare har medgivits.

Peterson-Bergers egen målsättning, att skapa "en naturlig syntes mellan en folkligt inspirerad melodik och en idiomatisk diktion byggd på svenska språkets struktur" och fonetiska principer låter inte övermaga när man lyssnar till resultatet: en lätthet, så fjärran både Wagners och till exempel en Atterbergs patetik, som förlämnar det hela en påfallande "modern" prägel.

VI

För P.-B. var musiken inte det enda uttrycksmedlet. Även ordet måste fungera som konstnärligt medium, och då inte enbart för hans egna strävanden vilka i likhet med Wagners

ofta krävde ordets stöd och förklarande engagemang: "Genom att uttrycka hans [kritikerns] personliga känslor- och själsliv, hans lynnes rike- dom på ljusa, mörka, lätta, tunga stämningar får hans kritik själv mer eller mindre rangen av konstnärlig verksamhet med en dyliks hela värvande och suggestiva makt." (Några ord om musikkritik, Idun 22.9.1912. Omtr i Om musik, 1942.) Musikkritiken måste innebära handling, "vare sig kritikern rosar eller risar, måste han, om det skall vara någon mening med hans verksamhet, söka träffa, påverka den faktiska verkligheten med sina omdömen. Hans ord måste vara mer än löst estetiskt musikhistoriskt prat." (Aa) Vidare måste konstkritiken vara "icke blott hänsynslös utan även – personlig!" (Aa) Här finns anknytningspunkten till P.-B.:s syn på musiken som personlighetsuttryck och -meddelelse, och hans åsikt att kritikern till och med måste sysselsätta sig med konstnärens personlighet är konsekvent. Att denna åskådning, radikalt tillämpad, gav upphov till en rad stridigheter och delade uppfattningar om recensentens kompetens och möjlighet till objektivitet är naturligt. Exempel härpå är framför allt bråket med John Forsell hösten 1897 och våren 1905 (se till exempel Carlberg, Peterson-Berger, Sthlm 1950, s 27–28 och 32–34) och den så kallade Burmester-affären hösten 1903 (aa s 29–31 och Peterson-Berger, P.-B. recensioner 1896–1908, Sthlm 1923, s 179–189).

Några av P.-B.:s strävanden som kritiker äger en mera allmän räckvidd, till exempel den hänsynslösa kampen mot konstnärlig slentrian, för-

konstling, spekulation, manér, kommersialism, reklam, virtuosvälde och tillgjordhet. Andra värderingar måste betraktas som alltför tidsbundna och personligt betingade för att äga någon aktualitet i dag, bland annat det kategoriska förkastandet av modernare kompositionsmetoder – i synnerhet "kakofonisternas" strävan att kullkasta den gängse musikuppfattning som för P.-B. var fundamental och utgjorde en omistlig landvinning: dur-moll-tonaliteten. Vidare hans alltför ensidiga betoning av det folkmusikaliska elementet såsom fundamentalt och nödvändigt även för konstmusiks värde, hans låga värdesättning av gregorianik och viss barockmusik liksom hans genomgående högre uppskattning av germansk musik på bekostnad av icke-germansk och det oresonliga personlighetskravet som konstnärligt kriterium.

VII

P.-B.:s skeptiska inställning till modernare musikaliska strömningar liksom till kultursamhällets utveckling i stort bidrog till att han efterhand alltmer kom att framstå som en i viss mån isolerad särling, oförmögen att erkänna värdet av det han inte ville eller kunde försöka förstå. Hans lidelsefulla trohet mot de en gång postulerade idealen – estetiska såväl som etiska – liksom hans kompromisslöshet drev honom luttrad av besvikelser in i ensamheten, och slog slutligen tillbaka mot honom själv och hans musik: från att ha varit en av våra främsta vapendragare för Wagners "framtidsmusik" och

svuren fiende till det förstockade och stagnerade upplevdes han av många alltmer som en stötesten eller till och med bakåtsträvare med ouppnåeliga ideal, vilket medförde att hans inflytande som opinionsbildare avtog. Och ändå: hans insatser som musikkritiker och -skribent under det tidiga 1900-talet var säkert till en början epokgörande: han lyckades i enlighet med sina föresatser befria musikjournalistiken från den trångt skrämmässiga inriktning den tidigare oftast haft – med undantag framför allt för Adolf Lindgrens recensioner, vilka P.-B. som ung också läst och beundrat.

I sina recensioner eftersträvade P.-B. även ett förverkligande av sina ideal om kulturkritik i vidare mening genom att placera in de avhandlade tilldragelserna i ett vidare historiskt och kulturellt perspektiv. P.-B.:s form av musikkritik fyllde en viktig om också många gånger tvivelaktig pedagogisk funktion som måttstock och rättesnöre i smakfrågor för den stora läsekretsen – på P.-B.:s villkor.

VIII

Som människa gav P.-B. ofta intryck av att vara en sammansatt och motsägelsefull natur. (Se till exempel Rabenius, Mellan Stockholms strömdrag, Sthlm 1943, s 206–215). Själv hänsynslös i sina uttalanden som oerhört inflytelserik kritiker liksom i sitt personliga umgänge var han oerhört känslig för andras kritik av honom själv, särskilt som tonsättare, och kunde inte alltid upprätthålla den åtskillnad mellan person och

sak han själv krävde lika mycket som distinktionen mellan verksamheten som tonsättare och kritiker.

Under 1920-talet förmörkades successivt P.-B.:s horisont trots enstaka ljusglimtar, och man kan inte värja sig för känslan av att han nu började få skörda vad han tidigare sått, på ont eller gott. Han drog sig snart tillbaka till Frösön med en känsla av att tiden gått ifrån honom: tvivel över huruvida motståndarna möjligen haft rätt i sina omdömen om hans musik kämpade med hans övertygelse om kvaliteten hos sina verk. (Se till exempel Beite, Wilhelm Peterson-Berger. Några minnesanteckningar, i Musikmänniskor, Uppsala 1943, s 188–205.) Kreativiteten avtog; hans stora framgångar hörde det förflutna till - de beundrade sång- och pianosamlingarna, operorna Arnljot och Domedagsprofeterna (1919), tredje symfonin Same-Ätnam (1917).

Till det sena 1920-talets få större framgångar hörde den långt tidigare koncipierade violinkonserten, uruppförd 1929, och Václav Talichs berömda framförande av andra synfonin, Sunnånfärd från 1910, året tidigare.

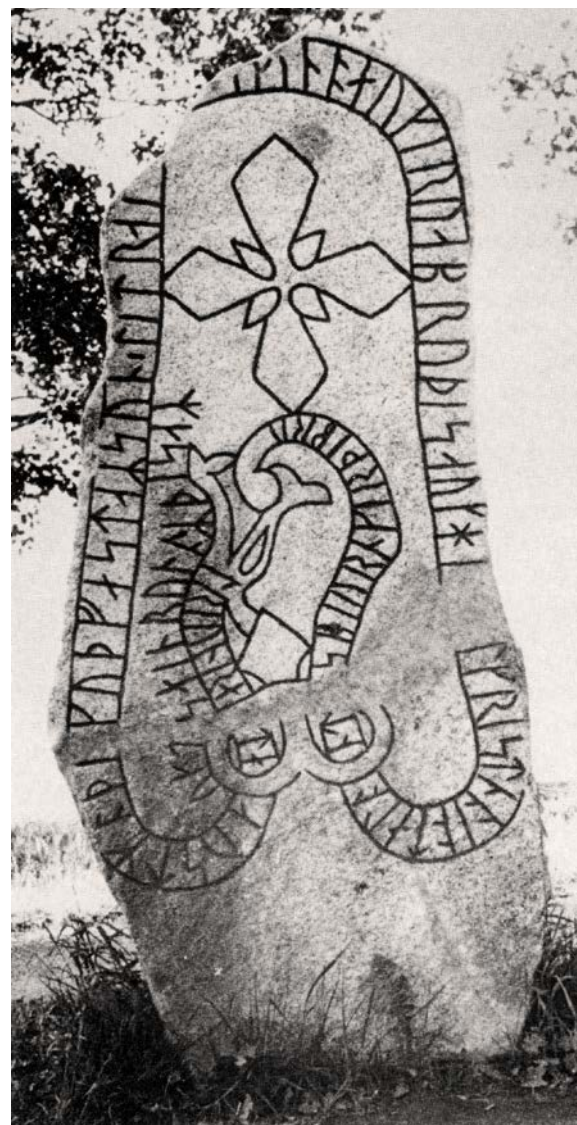
1927 hade emellertid P.-B.:s största operasatsning, Adils och Elisiv, gjort fiasko, enligt hans egen övertygelse genom sabotage från operaledningen. Det skar sig också mellan P.-B. och DN-ledningen, han upplevde kritikerverksamheten som oinspirerande och meningslös: musikhistorien arbetade emot honom, och hans ideal mötte opposition. Hans en gång arroganta radikalism på Wagnerbarriaderna blev

så småningom en i många ögon förstockad konservatism. Utfallen blev hätskare; av den en gång beundrade idealismen återstod inte längre mycket, också språket drogs ned av aggressiv polemik.

IX

Inför P.-B.:s två sena symfonier från 1930-talets början konfronteras man med idel paradoxer. De har grundligt och av hävd kritiserats för sin okonventionella, lyriska stil, som inte ansetts symfonisk nog, sin säregna instrumentation (där några sett klumpig okunnighet där andra prisat nydanande och djärvhet), sin enkla tematik och korthuggna formbyggnad: här finns intet som inte är omtvistat i en ändlös och i dag också poänglös polemik. Komplikation och undanglidande estetisk tillflyktsort är de genomgående utommusikaliska titlarna, som antyder ett djupare syfte än musiken a priori ger sken av. Det är emellertid deprimerande att ta del av denna dialog mellan kritikastrar och entusiaster i ständig verbal fejd om vad P.-B. har kunnat och avsett. Att han själv ofta var osäker är lika uppenbart som mänskligt: talrika revisioner av honom själv och andra ingår med tvivel och en hos åhörarna besynnerlig blandning av beundran och häpnad en oförlöst syntes.

Att till exempel ta del av pressens reaktioner efter uruppförandet av Symfoni nr 4, Holmia, under P.-B.:s egen ledning är direkt beklämande: här attackeras han av nästan samtliga, på den tiden talrika, Stockholmstidningar i ett

Runstenen på Frösön, gjord vid mitten av 1 000-talet. Text i översättning: "Östman Gudfasts son lät resa denna sten och göra denna bro. Och han lät kristna Jämtland. Asbjörn gjorde bron. Trjon och Sven ristade dessa runor" Foto: Jämtlands läns museum, Östersund.

anfall som inte lämnar något kvar, varken stolt-
het, heder eller något som helst erkännande.
Den forne kritikern drabbas av sina egna pilar:
i nedlåtande och gycklande ton hånas tom de
ursprungliga programkommentarerna varef-
ter några av P.-B.:s egna, nyligen formulerade
sarkasmer befinns passa utmärkt på hans eget
verk.

Det är svårt att helt känna medömkan med
P.-B. Men tragiken känns bedövande.

P.-B. flydde Stockholm och intrigerna. Men
han gav inte upp. Några år senare presenterade
han sin sista symfoni, nr 5 med namnet Solitu-
do, Ensamhet. I Stockholm 1934 med sig själv
som dirigent. Vem hade väntat att pressen skul-
le ha bemött den annorlunda?

Ändå fanns ljusglimtar. Frösöspelen kom i
gång 1935, och 1939 ledde Fritz Busch Holmia
för andra gången i Stockholm, med oväntat gott
resultat. 1940/41 sattes åter Domedagsprofeter-
na upp på Operan.

X

Att P.-B.:s musik alltid varit föremål för de mest
skiftande värderingar beror säkerligen inte
minst på musikens karaktär; dess inneboende
programmatiska och idémässiga associationse-
lement (alla instrumentalverk utom violinkon-
serten, violinromansen och violinsonaterna bär
utommusikaliskt syftande titlar eller under-
rubriker) var för tonskalden lika centrala och
till och med konstituerande faktorer som den
rent musikaliska uppbyggnaden och återverka-

Akt 3, vid Stiklestad: Arnljot och Olav Digre. Foto: Enar Merkel Rydberg.

de inte sällan på kompositionernas utformning.
De konstnärliga avsikterna sträcker sig utanför
den strikt estetiska och musikaliska sfären och
söker uttrycka kompositörens livsfilosofi, världs-
åskådning och etiska föreställningar.

Oavsett hur de må förhålla sig med värdet av
hans musik, har många av hans strävanden haft
en avgörande betydelse för 1900-talets svenska
musikliv. Kanske framför allt hans kamp för
Wagners musikdramatik – 1909 regisserade

han premiären på Tristan och Isolde på Stockholmsoperan och hade även översatt texten. Vidare måste han betraktas som en av de främsta företrädarna för ett av Wagners landvinningar påverkat svenskt musikdrama – oavsett hur det förhåller sig med medvetandet om hans ideal härvidlag i dag, med traditionsbildning etc och utan att förringa de insatser som i olika avseenden gjorts av bland annat Hallén, Stenhammar och Rangström vilka delvis haft besläktade ideal och föreställningar – då han beaktat problemen med och i sina musikdramatiska verk sökt åstadkomma en idiomatisk syntes mellan en på svenska språkets egenskaper grundad musikalisk deklamation och en folkligt inspirerad melodik. Dessutom har hans insatser för folkmusiken varit avsevärda, både genom deras relation till och uttryck i hans eget skapande och genom de många artiklar han författat om folkmusikens plats och innebörd i kultursamhället. (Flera av dessa artiklar finns omtryckta i samlingsvolymerna Om musik, 1942 och Från utsiktstornet, 1951.)

Jan Kask

WILHELM PETERSON- BERGER 1867–1942

Född 27 februari 1867 i Ullångers socken i Ångermanland. Växte upp i Umeå och Burträsk. Studentexamen i Umeå våren 1885.

Flyttade hösten samma år till Stockholm och ägnade sig åt förberedande studier för konservatoriet (privata piano-, harmoni- och kompositionsstudier för O. Bolander). Antogs på nyåret 1886 i orgelklassen med biämnena piano och harmonilära, sökte på hösten samma år på Rubensons inrådan även in i kompositionsklassen och antogs. Kontrapunktstudier för J. Dente. Organistexamen våren 1889.

Studieresa till Dresden hösten 1889. Elev i instrumentation till E. Kretschmer, i piano till H. Scholz. Även studier i komposition.

Återvände sommaren 1890 till Sverige och verkade i Umeå en tid som privat pianolärare och som lärare i sång och musik vid seminariet och allmänna läroverket.

Återkom hösten 1892 till Dresden som lärare vid Dresdner Musikschule i musikteori, harmonilära, ensemblespel och piano.

Till Sverige våren 1894, hösten 1895 till Stockholm. Erbjöds platsen som Dagens Nyheters musikrecensent, en verksamhet som inleddes på nyåret 1896. Kvarstod som tidningens ordinarie musikanmälare till 1930 med uppehåll för att verka som regissör för Wagner-repertoaren och Arnljot-premiären på Operan i Stockholm 1908–10 och en Italienresa 1920–21. Grundade 1919 tidskriften Ariel, som utkom med två num-

mer, och 1926 tillsammans med F. Saul tidskriften Musikkultur, som bestod i fyra år.

Bosatte sig 1930 på Frösön vid Östersund i den redan 1914 byggda Sommarhagen, där han regelbundet haft sitt sommarresidens under de årliga Jämtlandsvistelserna och fjällvandringarna. Drog sig alltmera tillbaka från det offentliga livet och ägnade sig åt komposition och omarbetningar av tidigare verk. Även verksam som skriftställare och engagerad i de av honom instiftade Frösöspelen. Avled i Östersund 3 december 1942. Begravd vid Frösö kyrka.

Som tonsättare har han efterlämnat verk inom de flesta genrer: 4 musikdramer, 1 sagospel, 5 kantater, 5 symfonier, 1 violinkonsert, orkesterverk, 3 violinsonater, 1 violinromans, sviter, ett hundratal sånger, en mängd körverk och pianostycken och andra verk för olika besättningar.

Jan Kask

ARNLJOT I TIDEN

1889 fascineras Peterson-Berger den 5 augusti av utblicken över det jämtländska Storsjölandskapet med Oviksfjällen vid horisonten. (Redan 1887–88 komponerade han en violinsonat i a-moll, vars andante-sats inleds med vad som senare kom att bli det bärande motivet i Arnljot.)

1901 vandrar P.-B. sommartid i Olav Digres och Arnljots fotspår från Jämtland till Stiklestad sedan han fängslats av Snorre Sturlassons Olav den Heliges saga och Bjornstjerne Bjornsons diktcykel Arnljot Gelline.

1902–04 skrivs texten, först på fri prosa, sedan på rytmisk.

1906 trycks texten.

1907–09 komponeras musiken.

1908 ges Arnljots första akt på Frösön med talad dialog och musikinlägg med amatörer.

1910 äger urpremiären rum på Kungliga Teatern i Stockholm den 13 april i P.-B.:s egen regi (under 1920-talet tog Harald André över), i Thorolf Janssons scenografi (senare genomgående

använd) och med Hjalmar Meissner som dirigent. Uppförandet blev en stor personlig framgång för P.-B. Säsongen 1909/10 ges verket 14 gånger och står i fortsättningen på repertoaren praktiskt taget varje spelår, om än inte alltid med mer än en enda föreställning på tonsättarens födelsedag.

1913 spelas Arnljot i sin helhet på Frösön.

1935 inleds regelbundna Arnljot-föreställningar på Frösön.

1948 reviderar Stig Rybrant (med bistånd av Ivan Oljelund för texten) Arnljot på Peterson-Berger Stiftelsens/Sällskapets uppdrag.

1949 framförs Rybrants bearbetning ffg på Kungliga Teatern den 26 februari med stor framgång.

1960 ges på Kungliga Teatern den tills vidare sista föreställningen den 16 maj, fortfarande i urpremiärens scenografi. Den här presenterade inspelningen görs den 8 maj och är en jubileumsföreställning med anledning av att 50 år förflutit sedan verkets urpremiär.

1967 ges på P.-B.:s 100-årsdag andra akten av Arnljot i Thorolf Janssons scenografi.

1973 spelas ett tvärsnitt av Arnljot (nu i originalversionen) in av EMI för gram-mofon.

1986 utges Arnljot för första gången komplett på gram-mofon (Den bearbetade versionen) som en dokumentation av föreställningen från 1960.

OM ARNLJOTGESTALTEN

Dramat "Arnljot" handlar om en man, som i känslan av sin andliga och fysiska överlägsenhet över en vardaglig och småsinnad omvärld hävdar sitt personliga oberoende ända därhän, att han råkar i våldsam strid icke blott med det yttre samhället utan även med de psykologiska, allmänmännsliga principer, på vilka all samfundsordning vilar. Han anar därvid icke att dessa grundprinciper leva i hans eget väsen som dunkla, ännu ej uppfattade eller förstådda instinkter, att han alltså våldför sig på en del av sitt eget jag, när han i kampen för sin individuella frihet undertrycker alla i människosjälens slumrande sociala och altruistiska drifter, längtan till hembygd, familjeliv, släkt, vänner och så vidare.

Men dessa instinkter växa under det långa motståndet allt mer i styrka, spänningen mellan den och de medvetna individualistiska strävandena blir allt starkare, utan att dock ännu förstås av den själ, som genom den försättes i ett allt djupare lidande. Till sist brister dock omedvetenhetshöljet: genom en yttre omständighet upptäcker den fredlöse sina egna "lönnligaste tankar", de tillbakahållna instinkterna bryta med förfärande våldsamhet in i hans medvetande och åstadkomma en revolution, som hotar att sönderspränga hela hans själsliv.

Kuvad, i dov förtvivlan, reser han sig efter krisen: hans liv har ej längre något eget värde, det enda han kan göra är att skänka det åt en annan, åt någon, som är värdig att mottaga en

sådan gåva. Han finner en sådan i den man som ända från ungdomen fängslat hans inbillning som ett glansfullt föredöme. Men när gåvan är given och dödsstunden nalkas, faller också dödens klarhet över hans livssyn: han förstår att orsaken till hans öde var att han ej förmått bringa de motsatta instinkterna i sitt väsen till harmonisk samverkan, att han ej "styrt nog högt för att se" de djupare sammanhangen i tillvaron, men att han i alla fall vandrat i rätt riktning. Och i vissheten om att hans tro på sig själv varit den högsta och bästa kraften inom honom dör han försonad med den kvinna han älskar och med en hälsning till den hembygd vid vilken han alltid varit fäst med en svärmisk och brinnande kärlek – ehuru han aldrig förstått att just denna kärlek var det starkaste och mest typiska uttrycket för en del av hans väsen, som han under sin långa kampstrid våldförde sig på.

För att dramatiskt inkarnera ett dylikt människöde har textförfattaren valt den gestalt, Arnljot Gelline, som i flyktiga men fängslande drag framskymtar i Snorre Sturlassons "Olav den heliges saga". Det berättas här att jämten Arnljot liksom så många andra strax före slaget vid Stiklestad kom till konung Olav Haraldsson, kallad Digre (sedermera "den helige") och bad få bli hans kämpe. Tillfrågad om sin tro svarade han att han hittills trott endast på sig själv, sin kraft och sitt mod, men att han nu ville lita på konungen. Han antog den kristna tron och blev den förste, som stupade i slaget.

Om upphovsmannen till musikdramat "Arnljot" med sin tonsättning ville göra den sceniska

framställningen till en rent estetisk, från all empirisk och stofflig verklighetstyngd frigjord konstupplevelse, så sökte han å andra sidan i sin text med så mycken psykologisk verklighetstrohet som möjligt rekonstruera allt det av Arnljots öde, som Snorre Sturlasson icke omtalar eller endast antyder. Dramats förhistoria och yttre händelse förlopp äro i huvuddrag följande:

Arnljot tillhör på mödernets stormannasläkt som räknar Jämtlands (enligt Snorre) förste storman Ketil Jämte bland sina anor. Men släktens anseende har sjunkit, särskilt sedan Arnljots mor, Unn.

Hallbrandsdotter, gift sig med den rike uppkomlingen, köpmannen Sunvis Bjarm på Gällö, med vars förmögenhet hon hoppats höja ättens ställning. Det har också blivit uppgjort med Frösögoden Östmund, som lånat pengar av Sunvis, att Arnljot skall som vederlag få Östmunds enda barn, Gunhild, till äkta och övertaga hans godevärdighet.

Men dessförinnan drabbas släkten av andra olyckor: äldste sonen, Vikar, blir konung Olav Tryggvassons hirdman och faller med honom vid Svoldern, en dotter blir gift med en man, som sedan dömes fredlös för dråp, Sunvis själv dör, men bland folket leva ännu kvar de speord och visor som diktades med anledning av hans giftermål. Arnljot växer upp, ungdomskärlek förenar honom med hans utsedda brud, Gunhild, men samtidigt hör han konung Olav Haraldssons bragder omtalas och gripes av längtan efter hjältedater och äventyr. Han ber Gunhild vänta i tre år och reser utomlands men i stäl-

let för att som många andra jämtar vid denna tid över Ryssland bege sig ned till Miklagård (Bysans) och taga tjänst i kejsarens livvakt, föredrar han att leva oberoende, som fri viking. Genom ogynnsamma omständigheter fördröjes hans hemfärd i två år. Han sänder bud hem, men budbäraren, Gudfast, är Arnljots rival, som hemkommen förstår att med osanna uppgifter om Arnljots liv i Södern förändra Gunhilds håg och göra henne till sin husfru.

Den ättstolta Unn lever nu endast för hämnd, upprättelse, makt; då giftermålsplanen med Frösögodens dotter slagit fel, griper hon till andra, djärvare medel. Jämtlands politiska ställning är vid denna tid rätt obestämmd. Ursprungligen oavhängigt, har det sedan måst finna sig i att betala gärd än till Svitjods konung än till Norges, än till båda samtidigt. Ett starkt nationalistiskt parti inom landet är missnöjt med dessa förhållanden; dess ledare, Sigurd i Slandrom, är Unns frände, och med honom har hon uppgjort följande plan: Arnljot väntas hem till vårtinget. Vid detta skola den norske konungens sändemän, som kommit för att utkräva skatt, och underkastelse av jämtarna, få slutligt besked. Detta skall gå så till, att Arnljot, på grund av sin lagliga rätt till godevärdigheten, låter utropa sig till hela Jämtlands hövding och förklarar landet vara oberoende och fritt som i forna tider.

Sixten Ehrling (1918–2005) blev 1953 hovkapellmästare och ledare för Hovkapellet vid Stockholmsoperan. Under denna period gjorde

Ehrling en stor insats genom att väcka ”bortglömda” verk till liv och genom att uppföra ny svensk musik av framför allt Rosenberg, Blomdahl och Lidholm. Han uruppförde till exempel många nya operor såsom Blomdahls ”Aniara” (1959) och han gjorde en mycket uppmärksam instudering av Alban Bergs ”Wozzeck”. Ehrling var också den förste svenske dirigent som uppförde ”Våroffer”.

Under tio år, mellan 1963 och 1973, var han ledare för Detroit Symphony Orchestra, och blev sedan huvudlärare och chef för dirigent- och orkesterklasserna vid Juilliard School of Music i New York. Han har dirigerat en lång rad operor vid Metropolitanoperan, han har turnerat med Cincinnati Symphony Orchestra, inklusive framföranden i Carnegie Hall och Kennedy Center, och han är fortfarande en flitigt förekommande gästdirigent över hela världen. Ehrling är exempelvis förste gästdirigent vid Denver Symphony Orchestra i USA. 1982 erhöll han professorstitel i Sverige.

Wilhelm Person-Berger, april 1910. Foto: Almberg & Preinitz, Stockholm.

Skuggade partier sjungs ej i denna version av Arnljot. Vissa smärre avvikelser förekommer i texten eftersom inspelningen är gjord under en pågående föreställning.

OLAV HARALDSSON, kallad Digre, norsk konung.

GISSUR VITE,
TORMOD KOLBRUNARSKALD och
TORFINN MUNN, hans hirdskalde
FINN ARNESSON, hans hövitsman, i slaget vid Stiklestad.

TORE HUND, bondehärens anförare, i slaget vid Stiklestad.

UNN HALLBRANDSDOTTER, änka efter Sunvis Bjarm på Gällö.

ARNLJOT, deras son.

ÖSTMUND, gode på Frösön i Jämtland.

GUNHILD, hans dotter, gift med

GUDFAST GRIMSSON, herse i Hakos.

SIGVALD GRIMSSON, hans broder.

TORAR, lagman på Frösön.

SIGURD i Slandrom,

BÅRD i Bräcka och

HEMING i Ås, jämtska hersar.

GÖKA-TORE och

ÅBLO-FASTE, rånsmän i Jämtland, bröder.

UBMA, lapsk trollkarl (nåid).

VAINO, lappflicka.

Jämtska och norska hövdingar och bönder.

Lurblåsare. Unns och Gunhilds tjänstekvinnor.

Tingstjänare. Kung Olavs hirdmän och

härman, m.fl.

Arnljot, akt I PÅ FRÖSÖTINGET

*På Frösön i Jämtland, mitten av juni 1025.
Tingvallen. I bakgrunden till höger Fröjs
gudahov, till vänster utsikt över Storsjön
och Oviks-fjällen.*

I förgrunden på båda sidor aspar.

1

Unn

*träder ut ur hovet, vänder sig på trappan,
ropar tillbaka in.*

Kommen, kvinnor! Vår lott är lämnad till blotgillet i kväll. Nu må vi skynda till vår tingbod. Min son och hans folk månde snart vara här; oss höves att sörja för välkomst.

Kvinnorna

komma ut på trappan, se sig tillbaka.

Hög står hallen med blodröda bjälkar, nygrönt löv och bonaders glimmande guldsöm. Lätt är att se, var Gällöslakten skall bänkas!

Unn

Lätt är att se, var högsätet står, där Arnljot skall sitta i afton. Är han sig lik, jag tänker förvisst,

all hallens glans skall tyckas blek vid hans åsyn!
– Men kommen!

Vänder sig för att gå.

En kvinna

Okärt möte timas dig, husfru. Där kommer Gunhild Östmundsdotter.

Unn

Mindre kärt tör hon finna mötet än jag.

Stiger nedför trappan, följd av kvinnorna.

2

*Gunhild kommer med sina kvinnor från
vänster, förgrunden, och går förbi Unn utan
att hälsa.*

Unn

Huld och hövisk hälsning gäve säkert Gunhild, om hon vore mera klok än stolt.

Gunhild

som vänt sig om vid Unns första ord.

Ju dunklare tal, dess billigare hot.

Unn

*som likaledes vänt sig, när hon hör
Gunhild svara.*

Så vet, att i dag kan du möta den man, som du svek – Arnljot, min son!

Gunhild

rycker till, men kuvar sig.

icke svek jag Arnljot mer än han mig. I tre år bad han mig bida, medan han for i viking. Nu har han varit borta i fem, och intet bud har jag fått.

Unn

Ett bragtes dig dock – men ett osant.

Gunhild

Vilket?

Unn

Det som din husbonde Gudfast bar fram, när han kom tillbaka från Miklagård: – att Arnljot viskade älskogsord med Sikelös svartögda mör.

Gunhild

Hur vet du, att detta var osant?

Unn

Arnljot har bådat sin hemkomst med köpmän från England. Så har yppats, vad Gudfast förteg: att Arnljot led skeppsbrott på Sikelös kust och ej ville vända mot Norden igen, förr'n han vunnit sig åter fartyg och gods.

Gunhild

häftigt.

Är det sant?

Lugnare.

Dock – lika gott! Du talar ständigt om svek. Så hör då även Arnljots ord vid vårt avsked: »Den dag jag icke längre synes dig den ypperste av alla Jämtlands män, vare vårt löfte löst, om så du önskar».

Unn

Och du har önskat det?

Gunhild

Min faders vilja var det – och min egen.

Unn

Dig syntes Gudfast förmer?

Gunhild

Ryktbar och rik kom han hem från sin värings-tjänst i grekernas land, fick hövdingadöme och mycket att säga i Jämtland. Om Arnljots färd spordes intet.

Unn

Åjo. Men Arnljot har aldrig älskat att skryta och köper sig icke skalders ros. Han övar ej heller vanliga dåd. Ej rånar och dräper han värnlöst folk, ej plundrar han fredliga städer och skepp. Slikt kallar han trälars och nidingars färd. Men han värnar den svage, som saklöst förföljs, och skyddar ärliga köpmäns id, och sitt gods har han vunnit i ärofull fejd mot mäktiga sjörövarhövdingars band och fruktade illgärningsmän.

Och du, som prålar så ofta därmed, att din husbonde tjänat hos Miklagårds kung, du vet dock

se'n fordom, att Arnljot aldrig lyder en annans ord! Hans frihet och kraft är det högsta han vet – han aktar sig jämlik en konung!

Gunhild

Ja, stolt, det är han – i tankar och tal. Det är visst hans enda modernearv. Men var var din stolthet den gången, då du, hövdingen Hallbrands dotter, nöjdes att äkta en köpman av låg och ofrejdad ätt?

Unn

i stigande förbittring.

Sunvis Bjarm var en dugande man, mer aktad än mången storman. Fridsam och klok enligt allas vitsord, var han för mig än mer: en husbonde vunnen på hederligt vis, utan lögner och svek.

Gunhild

Då kan jag nämna en kändare dygd: han var rik. Han frälste en sjunkande stormannasläkt och vann sig en husfru för gods och gull – men icke med sin mandom.

Unn

Ej bör din ormtunga lasta det guld, som din egen fader ej ratat.

Gunhild

Vad vill du säga därmed?

Unn

Att Östmund ej höll sig för god att borga hos Sunvis. Mycket fick han, men allt skulle räknas

gäldat, när Arnljot blev Frösögodens måg och övertog hans godord. Avtalet bröts av din fader och dig, när du giftes med Gudfast.

Gunhild

Du täljer mig sagor!

Unn

Nej, och i dag kommer Arnljot att kräva sin faders rätt och sin egen. Undrar mig då, om ej alla få se, vem som är Jämtlands ypperste man!

Gunhild

Han kommer väl manstark?

Unn

Ja, för att hyllas som konung!

Gunhild

spefullt.

Vad heter hans rike?

Unn

Jämtland med alla dess bygder och fjäll, Jämtland med sjöar och skogar!

Gunhild

söker dölja sin överraskning och rörelse.

Ditt högmod talar vanvett! – Men väl kan jag ana, att tinget blir stormigt i dag. Måtte nu Arnljot blott kunna kuva sitt hetsiga blod och ej kränka vår tingshelg! Fredlösa finnas förut i hans släkt.

Unn

Sörj du för eget! Stundar strid, skall vart smädande ord du gav mig i dag slå ett banesår uti *din* släkt.

Gunhild

Föga räds jag ditt hot.

Vänder sig.

Men kommen nu, kvinnor, att bringa Fröj våra gåvor!

Går med sitt följe in i hovet.

3

Unn

står kvar, upprörd.

Hån, nidord ännu – i yttersta stunden! – Men nu är det nog! Arnljot skall – ah!

För hastigt handen till hjärtat och sluter ögonen, som om hon kände en häftig kroppslig smärta.

Kvinnorna

omkring henne.

Vad fattas dig, husfru? Vad är det?

Unn

Å, endast min gamla sot. Det sitter en korp i mitt bröst och hugger och hugger. Mitt hjärtas senor åldras och skorna – de spändes för länge av längtan och sorg. O, måtte de dröja att brista, till hämndens, upprättelsens dag är förbi!

Ty, kvinnor, märken det väl: de onda ord, som I hörden nyss, all smälek, Gällöslakten fått lida

av jämtarnas avund i långa år, allt skall nu vardas umgällt och vändas i heder och makt.

Men kommen!

4

Just som hon tänker fortsätta ut, kommer Sigurd in Slandrom med sina tingmän.

Sigurd

tre-tioårig, ljus, livlig.

Gunstigt möte, fränka! Gott har jag att mäla: halva Jämtland är med! Tio hersar stå på vår sida med löfte att stödja vår sak.

Unn

Ja, du är trogen och nitisk som få. Dig blir ej lätt att löna.

Sigurd

Säg ej så! Fröjd det är mig att främja slik en fager tanke: Jämtland fritt med egen konung, eget våld och värn!

Unn

Hade blott Arnljot din glada tro! Dock, jag litar på, att du lär honom väl, hur vår sak skall föras på tinget.

Sigurd

Det vill jag förvisst! Är han kommen?

Unn

Nu kan han väntas varje stund.

Till kvinnorna.

Och därför skyndom till vår bod! – Väl mött i afton, Sigurd vän!

Sigurd

Tack, Unn! Väl mött igen!

Båda grupperna ut.

Bård i Bräcka kommer med följe från bakgrunden, vänster, och går snett fram över vallen mot förgrunden. Innan han hunnit ut, kommer Heming i Ås med sina män in vid bortre hörnet av gudahovet.

Heming

Goddag, svensk! Vad bjuder konung Ja-Ja-Jakob i dag?

Bård

som genast stannat och vänt sig.

Goddag igen, norrman! En fågel, som flög över sunnanskogen, kvad mig sin morgonvisa: Uppsalakonungen aktar att kväsa de svekfulla jämtar, som aldrig veta, om de äro svear eller norrmän.

Heming

Vägen är längre för väpnade män än för sjungande fåglar.

Bård

Förtänksam man hinner fram i tid. Och råda bör du Olav Digres sändemän att helst ge sig av med halsarna hela.

Fortsätter ut åt höger med sitt följe.

Heming

ser efter honom.

Morsk i målet som vanligt! – Eller skulle kung Anunds skattindrivare verkligen vara så nära? – Dräktig av stora tidender tycks mig då dagen. – Hur som helst, bör jag varsko gästerna.

Fortsätter med sitt följe ut åt vänster, förgrunden.

5

I detsamma kommer Östmund Frösögode, följd av fyra lurblåsare och tingstjänare, från bakgrunden, vänster, för att gå in i gudahovet.

Gunhild träder samtidigt ut därifrån med sina kvinnor. Vid åsynen av sin fader ger hon kvinnorna tecken att fortsätta ut utan henne.

Medan de avlägsna sig och lurblåsarna och tjänarna gå in i hovet, fattar hon Östmund vid armen och för honom ivrigt fram.

Gunhild

Vet du fader, att Arnljot Sunvisson kommer till Jämtland i dag?

Östmund

Jag sporde nyss, att han kommit.

Gunhild

Redan här?! – Och vet du varför?

Östmund

Vet du?

Gunhild

Jag mötte hans moder. Hon talde mig ting, som aldrig jag anat.

Östmund

Vilka?

Gunhild

Att osant var allt, vad Gudfast sade om Arnljot på Sikelö.

Östmund

Älskogs hugsot lockar nog ofta en ärlig karl till en list.

Gunhild

List? – Du tror då – ? – Säg, har vår släkt en skuld till Gällösläkten?

Östmund

Ja, och i dag skall den gäldas.

Gunhild

hastigt.

Får Arnljot ditt godord?

Östmund

ler.

Nej, men sitt arvgods.

Gunhild

Unn lät förstå, att i dag skall han koras till jämtarnas konung.

Östmund

Jag hörde rykten därom, men – tycks det dig rimligt?

Gunhild

Nej. Och dock – när jag hörde de orden, såg jag hans bild för min själ! Hans högburna huvud med gyllene hår, de djupblå ögonens tungsinta blick, hans stolta gång, hans klangfulla mål – ja, så måste Jämtlands konung se ut! – Och det sved i mitt bröst som av ånger och sorg, som stod jag sviken och såg all min levnads lycka förödd.

Östmund

Tämj dina tankar, hövdingadotter! Gudfast är väl så god som Arnljot.

Gunhild

Gudfast har ljugit, men aldrig Arnljot.

Östmund

Akta väl på din tunga och hör nu mitt ord: Om Frösögoden från i dag skall stå som alla jämtars hövding och kalla sig med konungs namn, då är det *mig*, du skall se hyllad på allshärjar ting – mig, din fader! Och en gång, efter mig – din husbonde Gudfast!

Går in i hovet.

6

Gunhild

ensam.

Nej, ingen är konungalik såsom han – men ve mig, om han vinner! – Hur kunde jag glömma vår ungdomsdröm? – Den lever ju än! Knappt hörde jag klangen igen av hans namn, så skalv mitt hjärta av fröjd – och ångest! Vad skall då ske, om vi mötas? – Skall han vara sig lik? – O, gudar-där kommer han! – Möta honom? – Nej, icke här, icke nu!

Döljer sig bakom asparna till höger.

7

Arnljot kommer med rask, kraftfull gång från vänster, förgrunden, skyndar bort över tingvallen och ställer sig att betrakta utsikten över sjön. Han är barhuvad och halvt härklädd efter resan; i olikhet mot övriga i tinget deltagande jämtar, som alla bär helskäg, har han enligt dåtida utländskt bruk endast blonda mustascher.

Arnljot

efter en stunds tystnad.

Alltjämt de mäktiga fjäll sig välva högt över solglänsta sund och skogar, som gamla slumrande ättehögar, så sagoblå. Alltjämt den isklara Storsjön gungar den blanka, skumprydd bøljbarmen mot strandens torva, som sakta stiger till ås.

Hit har jag längtat.

Arne Tyrén som Heming i Ås.

Det skalv i bröstet var gång jag följde med blicken svalornas väg om våren, var gång jag mindes, hur luften blånar i jämtars land. Hur långt jag for, hur än livet lyste i söderns glammande ro-sengårdar, tillbaka manade ständigt hjärtat till nordanlandet med vita vintrar, till fjällens flyktiga fagra sommar med sus av grönskan i djupa dalar och tungsint dånande forsar, med glans av älvar och vildmarkssjöar i soligt fjärran – Hur långt jag for, här är målet! Du stolta hembygd,

som lik en hägring band syn och sinne och dröm och tanke på alla vikingens vägar! Vål frodas sveket kring dina tegar och vankelmod i ditt västanväder, men du – du svek mig dock ej! Blott större, skönare nu jag ser dig i unga sommarens milda solprakt.

Med björklövsdoft du mig hälsar och vattnens glitter och brus! De blåa skogarnas tusen toppar mig vinka – vinka! Jag hör som sång, hur de susa.

– Den sången binder! – Ja, nu jag vet: *i detta land vill jag leva!* På denna jord vill mitt värv jag söka, mitt öde fresta, min ära vinna – i denna jord vill en gång jag sänkas till hjältero! –

8

Unn kommer skyndsamt från vänster.

Unn

Arnljot, min son, sök att lugna ditt sinn! Icke sörjer du Gunhild? Nu vet du: hon var dig ej värdig.

Arnljot

Eller: hon fann mig ej värdig.

Unn

Må vara! Du litade på, att hon kunde se vem du är – hon svek din tro. Så märke hon nu, att hon svikit sig själv, att hon ratat en konung!

Arnljot

Ja, ja – den tanken är sällsam och stor –

Unn

Vål stor, men ej ny. Minns du ej, hur din håg tog brand, när Olav Haraldssons bragder spordes! Han kom från sitt stormfyllda vikingaliv och vann sig rike och konungaring: allt Norge blev lön för hans mandom. Hur lågade icke din längtan att göra som han: att samka dig rykte på haven och se'n draga hem för att hyllas som hembygdens ypperste son.

Arnljot

Vål minns jag detta – menar jämväl att jag kommer hedrad tillbaka.

Unn

Ja, ty i Jämtland är den blott stor, som ärats annorstädes. Men stannar du länge hemma och ägnar din kraft åt alltagsid, då bleknar brått dina bragders glans för de kortminta böndernas blick.

Över dem måste du stå, om ditt rykte skall vara. Därför, Arnljot: i dag må ynglingens sol lysa på mannens bana! Var Olav en gång din förebild, följ honom nu i det högsta!

Arnljot

Olav tror på en gud, vars lag är, har man sagt mig: tillgiv din fiende, älska din ovän. Vad syns dig om en, som sysslar med slikt?

Unn

Skilj på hans kraft och hans dårskap!

Arnljot

Olav är konungafödd.

Unn

Men icke den av hans ättefäder, som först tog konunganamn. I dig rinner Ketil Jämtes blod. Och större är det att lyfta sin ätt än att makligt ärva dess ära.

Arnljot

Det kommer mig hastigt uppå.

Unn

Hett måste järnet smidas. I dag bär din söderlandsfärd sin första, fagrade frukt – och ve mig, om du försmår den!

Arnljot

Du har då fäst all din håg till detta hopp!

Unn

Ja – ty jag minns, vad min stolthet led för din faders skull.

Arnljot

Min faders?

Unn

Om *hans* börd och *min* gingo speord och visor.

Arnljot

Vad? Min fader skymfad! Den blide, vänsälle –! Och jag vet intet därom?

Unn

Du var ett barn den tiden. Din broder Vikar växte upp – till honom stod mitt hopp. Så drog han ut, blev kristen, hirdman – och föll vid Svoldern. Din syster delar i obygdén än sin fredlöse husbondes liv. Sist såg jag Gudfast Grimsson aktas mer än Arnljot Sunvisson. – Säg, kan du nu förstå mitt hopp, min längtan? –

Arnljot

liksom vaknande.

Min fader – han, den äldste –

Plötsligt.

Slikt kräver hämnd!

Unn

Ja, allt må hämnas, Gunhilds svek och alla onda ord!

Arnljot

Moder, nu ser jag mitt värv! Min faders minne, ättens frejd, min längtan hem, min frihetslust – allt sig enar i samma syn, allt manar mot samma solblå fjälltopp – och dit vill jag nå i dag!

Unn

Arnljot, min stolte, min härlige son!

Omfamnar honom.

Arnljot

Så lär mig då de råd, I lagt!

Unn

Sigurd skall yppa dig allt! Skynda till honom!

Båda ut, vänster, medan Gudfast Grimssons

folk blir synligt på höger sida.

9

*I detsamma träder Östmund, följd av lurbi-
åsarna, ut på gudahovets trappa och blickar
mot solen för att mäta tiden.*

Gudfast

kommer från vänster.

Goddag, svärfader! Vi gå här i bidan på tings-
blåsningen.

Östmund

Goddag, Gudfast herse! – Jo, nu är det tid.

Till lurbiåsarna.

Låten lurarna ljuda!

*Lurblåsarna ut i bakgrunden. Östmund stiger
nedför trappan, för Gudfast fram. Halvhögt.*

Men hör först ett ord: ryktena tala ej osant om
Arnljot. Din husfru vet det av hans egen moders
mun.

Gudfast

Gunhild – av Unn? – Då är det väl sant. – Men
detta är ju ohört, otänkbart vanvett! Aldrig har
slikt sports förr här i Jämtland!

Östmund

Nej, men just däri göms faran.

Gudfast

Hur så?

Östmund

Det nya lockar de tanklösas hop, och ej rustade
äro de kloka med råd i oprövad sak.

Gudfast

Men något må göras!

Östmund

Jag litar än på min makt. Dessutom: – kämpom
med list! Du vet: Arnljot är brådsint och blind i
sin vrede. Ett träffande ord kan egga hans trots
till ett lagbrott, som för alltid skämmer hans
sak.

Tingslurar bakom gudahovet.

Gudfast

Gott, jag förstår – och vill minnas din vink.
Östmund går tillbaka in i hovet. Gudfast med
följe stannar.

10

*Tingsmenigheten samlas nu på följande
sätt. Tingslurarna giva tre tecken. Vid första
tecknet, som ljuder utanför scenen, inträda
några tingstjänare som mäta ut en fri, rund
plats framför trappan, omgärda den med vita
sälgekäppar, som slås ned i marken och sam-
manlänkas med blåa stickade band, vibanden;
kretsen är tillsvidare öppen på två ställen;
mitt för trappan, inåt och utåt. Inom kretsen
ställas säten för lagmannen och nämnden.
Lurblåsarna tåga in från fonden, ställa upp
sig i fyrkant, vända en mot vart väderstreck,*

och blåsa andra tecknet. Nu börjar menigheten strömma till från alla sidor. Lurblåsarna stiga upp på gudahovets trappa och giva tredje tecknet. Lagmannen, nämndemännen och de förnämsta hersarna med följen tåga in och ordna sig. Ytterst till höger står Heming i Ås, längre in Gudfast och Sigvald Grimssöner, alla med sina följen; på vänstra sidan ytterst Bård i Bräcka, efter honom andra hersar och bönder, längre in Sigurd i Slandrom och hans folk. Arnljot kommer med sina män in från bakgrunden, vänster, där han tills vidare stannar, dold av Sigurds flock och andra. – Lurarna låta höra ett nytt tecken, olikt de föregående. Östmund träder ut på trappan, med högra handen upplyft och inträdd i en blodfuktad järnring, edsringen.

Östmund

Blot är hållet
med bön till de höge,
att rätt må lidas
och lag råda.
Helig är freden
kring Fröjshovets
domsring på tingets
tredje dag.

Sänker handen, men blir stående kvar på trappan. Torar lagman och sex nämndemän träda ut ur menigheten och ta plats inom vibanden, som nu spänns så att kretsen blir fullkomligt slut. Östmund höjer åter handen; ny lurstöt, lik den närmast föregående.

Arnljot på Frösön, 1967.

Torar lagman

reser sig.

Första ärendet är för i dag: jämtarnas svar till Norges konung.

Sätter sig.

Bård

stiger fram.

Mycket ser jag, som tycks mig brådare.

Heming

Nej, sändemännen ha väntat länge nog.

Bård

Först må yppas, om Olav ärnar tvinga oss med våld till tron på sin gud.

Heming

Nogsamt märks att Bård söker uppskov, tills Sveakonungens folk hinner hit. Så vill jag säga vad många tänka: att Anund, som ju ock är

kristnad, tör vara lika böjd som Olav att bryta ned vår åsablöt.

Menigheten

i stor oro.

Ingen må röra vid våra gudar! Vi tror vad vi själva vilja! Som våra fäder trott!

Sigurd

ropar genom sorlet.

Lyssnen, jämtar, en stund till vad jag har att säga.
*Stimmet fortfar, men upphör när Östmund
höjer handen och lurarna ljuda.*

Torar

utan att resa sig.

Sigurd i Slandrom må tala.

Sigurd

träder fram.

Knappast åttio vintrar ha gått, sedan Jämtland var fritt och rådde sig själv.
Ej gavs då skatt till främmande kungar. Att vi sedan nöjdes med trældom, först under Norge, så under Svitiod, det har jag aldrig förstått. Skyddat av skogar, myrar och fjäll är detta landet svårt att härja och lätt att värja. Stridbart folk finns här i mängd och mer kan vinnas för gods. Därför råder jag nu: görom slut på all tvist om till vad rike vi höra! Låt oss vägra all utländsk gård, vem som än månne kräva den, taga igen vår forna frihet och välja en hövding för hela landet, en konung som leder vår kamp, om det gäller att freda hembygd och hård!

En stor del av menigheten

under bifallsrop och vapengny.

Ja, det är väl talat! Väljom en konung! Men vem?

Sigurd

Bäst torde den duga därtill, som stammar från landets förste storman, honom som bröt och namnfäste bygd här – Ketil Jämte. Hör någon ättling av honom mitt tal, så träde han fram.

*Folket viker åt sidorna. Arnljot, klädd i
guldhylm och blå, praktfullt guldsömmad
dräkt omgiven av tolv ståtligt rustade kämpar,
träder fram till mitten av tingsplatsen.*

Sigurds flock

och åtskilliga andra.

Hell, Arnljot Sunvisson! Ja, detta är en hövding!
Vapengny.

Gudfast

fram, ropar.

Icke är denne en ättling i obruten räcka, man efter man. Kedjan har kvinnoled – och missgiften lödde nog mången länk.

Arnljots ögon ljunga, men han kuvar sig.

Sigurd

Han är nu den enda Ketlung vi känna och tyckes oss god nog.

Rop bland menigheten

Ja! Ja!

Östmund

Underligt är att höra den släkt nämnas ypperst i landet, som avlat så många vålds- och illgärningsmän. Eller haven i glömt: redan Ketils son, Tore Helsing, flydde ur landet för dråp.

Sigurd

Slikt har väl hänt i de flesta stormannasläkter.

*Folket mumlar för och mot. Arnljot förblir
skenbart lugn.*

Gudfast

ivrigt.

Hören mig, jämtar! Sigurd har rätt: en konung böra vi kora oss. Men då ingen annan än den, ur vars ätt alla Frösögodar ha framgått! Östmund Ulfssons namn ljuder fullt så gott som Arnljots. Östmund vare vårt val! –

Bifall av Östmunds anhängare.

Arnljot

*äskar ljud genom att stöta sitt spjut
mot marken; alla tystna.*

Nog talat nu om min börd; den är väl ej bättre än andras. Mätas må, vad jag är av mig själv, ej blott vad jag ärvde. – Så hören, jämtar, mitt ord! – Om I, likt Sigurd, ej veten, vi Jämtland en gång gav sig i främmande våld, så vill jag säga det nu: vi trodde ej då på vår egen kraft, tordes ej trotsa på den. Men nu må svagheters tid vara slut!

Tagen I mig till konung, såsom många bland Eder önska, så vill jag öda min kraft och mitt gods på att Jämtland må fritt kunna råda sig

själv i blida och oblida skiften. Ty detta land är mig kärt, och dess lycka min egen.

En stor del av menigheten

Ja! Hell Arnljot, vår konung! Hell!

Bård och Heming deltaga ej i bifallet.

*Den senare står och gör spefulla miner till den
förre, som synes helt bestört över det,
som tilldrager sig.*

Gudfast

God gamman får Olav Digre, när hans sändemän mäla, vem jämtarna tagit till konung: sonen till en köpkarl, sonson till en träl.

Arnljot

stöter vredgad sitt spjut i marken.

Än mer om min börd!

Lugnare.

Min farfader var en friboren man, det veta nog alla. Som härtagen fånge kom han från Bjarmaland, såldes som träl, samlade gods, köpte sig fri och stannade där han trivdes. Och det mån I minnas, jämtar: intet är glömt av de ord, som någonsin sagts om min fader!

Gudfast

Hören I, tingmän, hans fagra konungalöfte?

Arnljot

Konung eller ej, har jag rätt till hövdingadöme i Jämtland. Dig, Östmund, lyser jag saker till avtalsbrott! Din gäld till min fader skulle jämnas så, att jag fick din dotter och ditt godord.

Men Gunhild gavs åt en annan. Så reser jag nu kravmål i denna sak och fordrar för mig all din dyrd och makt.

Menigheten

En skuld? Är det sant?

Östmund

Skulden vidgår jag, och i dag skall den gäldas – i silver.

Sigurd

Icke har Arnljot nödigt taga annat än avtalt vederlag.

Rop bland menigheten

Ja! Nej! Arnljot tage Östmunds godord! Han nöje sig med fullgott silver!

Gudfast

Lämpligt är ju, att krämaresonen köper för pengar den heder han ej mäktar vinna på manligare vis.

Arnljot

All den heder jag nått, vann jag med mitt mod och min styrka. Och så skall det framgent varda.

Gudfast

Då kommer din heder att växa väl långsamt.

Arnljot

Hittills växte den hastigt nog – fast jag ej vann den som konungaträl, utan som fri viking.

Gudfast

Som »fri» viking, säger man, smög du förbi rätt månget fiendeskepp.

Arnljot

Då ljuger man som du, när du lockade Gunhild.

Gudfast

*i det han försiktigt söker skydd mellan sina
män.*

Icke tarvades lögn därtill. Fler än hon ha nog sett, hur blyg du är ibland kvinnfolk. De veta knappt, om du själv är karl eller kvinna.

Arnljot

i vild vrede.

Så vittna *du* om min mandom!

*Med dessa ord springer han fram och stöter sitt
spjut i Gudfasts bröst. Från båda sidor störta
män fram för att hindra dådet, men hinna
ej och vika förfärade tillbaka. Gudfast faller
genast död ned, river i fallet omkull en del av
vibanden och bestänker domsplatsen med sitt
blod. Nämnd och lagman resa sig.*

Arnljot

*återtar sin förra ställning och blickar med
ljungande ögon omkring sig –*

Så hävdar Arnljot Sunvisson sin heder!

Menigheten

utom Sigurd, som står stum och bestört.

Detta är nidingsdåd! Fröjshovet skändat, tingshelgen kränkt, skymfat vår heligaste lag!

Tingstjänarna föra ut Gudfasts lik.

Margareta Bergström.

Arnljot

Eder lag helig! Ha, ha! Så mena svaga och feqa. Allt vad de ej våga göra, räkna de upp och kalla det lag. I rädsla rota de sig samman mot alla fria och starka och nämna sig samfund. Sin svaghet och feghet känna de gott, men skylla på Tor och Fröj.

Menigheten

Nej! Tig! Hör! Nu smädar han ock våra gudar!

Arnljot

Gudar! Vem tror på gudar? Ingen av eder. När I frukten för oår och ofred – andra olyckor kän-

nen I ej – söken I stilla eder ängslan med blot till blinda beläten! Haden I alltid äring och fred, snart vore gudarna glömda!

Östmund

som hittills stått stum, ropar med stark röst.
I Jämtlands tingmän, ej höves oss höra på slikt!
Bort må nidingen drivas och dräpas!

Rop bland menigheten

Ja! Bort! Dräpas må han!

Arnljot

Nej, först kamp! Ja – kamp! Som segerlön vill jag vinna mitt rike!

Vänder sig mot sitt följe, som vikit undan.
Hitåt, mina män! Och du, Sigurd, och alla, som hyllat mig, följ mig nu! För Jämtlands frihet!
Männen stå tigande orörliga och blicka mot marken. Arnljot betraktar dem mållös.

Östmund

I sen, han är ensam. Tveken ej längre!

Arnljot

dovt.
Ja, jag är ensam – och annat visst aldrig jag varit
– Höjer stämman, i det han vänder sig mot männen på högra sidan.

Men lika gott: – jag möter ändå Eder alla!

Menigheten

mumlar.
Icke här, på tinget, på fridlyst grund!

Östmund

Så kommen, I män av nämnden, att dryfta hans dom inför Fröj! – Tinget är hävt för en stund.
Östmund, Torar lagman och nämnden gå in i hovet, följda av lurblåsarna. Menigheten åtskiljes under beklämd och hotfull tystnad.
Endast Arnljot står kvar, orörlig.

11

Unn

skyndar in, häftigt upprörd.
Arnljot, säg – är det – sant?

Arnljot

Ja – jag hade ej Olav Haraldssons lycka.

Unn

segnar ned med ett halvkvävt rop.

Arnljot

släpper sitt spjut och stöder henne.
Moder – moder – vad fattas dig?

Unn

Jag dör – och vi skulle jag leva? – Mitt sista hopp – svek – Arnljot –
Dör.

Arnljot

Moder! – Hör mig!
Sakta.

Hon är död.
Lägger henne ned. Knäböjer.

Allt i samma stund!

Springer upp.

Så drog jag då hem för att möta min ofärd! – Och dock! Jag var varskodd. Så länge jag minns, har jag hört i min själ som en varslande sång: en dag skall du kämpa mot sorgen, som sover djupt i ditt bröst! – Vaknade hon nu? – Så vill jag kämpa – i tron på min kraft! – Må de döma mig fredlös – nu först kanske jag finner den fred, som kan fjättra mitt sinn. – Ja, bort från lågsinnad bygd till skogarnas djup vill jag draga! De vinkade mig nyss – väckte min längtan – gömma törhända min sista, min bästa frihet

Försjunker i åsynen av den döda

12

Gunhild

kommer sakta in från vänster.

Arnljot!

Arnljot

rycker till, ser på henne, stum.

Gunhild

blickar bestört på Unn.

Är hon – död?

Arnljot

Ja, – Vad vill du?

Gunhild

Hann hon yppa för dig de onda ord, vi bytte i dag?

Arnljot

Jag vet, att du nidat min fader. – Vad vill du?

Gunhild

Varsko. Man lägger råd om att taga ditt liv, förr'n du hunnit från Frösön.

Arnljot

Må de fresta.

Kort tystnad.

Du varnar din husbondes bane?

Gunhild

Ja, ty jag svek dig, Arnljot. Du var, du är den ypperste. Jag visste det genast jag såg dig igen. Jag kan icke sörja Gudfast, som ljög – det känns som du frälst mig ur trældom. Men sjuk är min själ av ånger över de sargande ord jag sade din moder-min tanke vore de ej. Och värst är att ha vållat dig sorg! – Arnljot, sveket och dråpet må sona varann! Gudfast är glömd – låt allt bliva som förr!

Arnljot

ler.

Som förr! Jag dömes fredlös.

Gunhild

Jag följer dig!

Arnljot

Varthän?

Gunhild

Dit din väg nu går – till fjärran länder.

Arnljot

Ej drager jag mer i viking med fega, svikande män! Jag stannar i Jämtlands skogar.

Gunhild

Även där skall du önska dig sällskap och hjälp.

Arnljot

Sällskap får jag hos syster och svåger. – Slakten samlas i fjällen.

Gunhild

Vid din moders minne, Arnljot, försmå ej! För dig lämnar jag allt, fränder, gård, mitt barn.

Arnljot

rycker till. Hårt.

Ditt barn – med Gudfast!

Gunhild

tvekande.

En pilt – endast tolv veckor gammal.

Arnljot

sakta, med mödosamt lugn.

Så gå och se till, att han ej må brås på sin fader!

Gunhild

Du visar mig bort?

Arnljot

Och bidar din hämnd.

Gunhild

Den sörjer du själv för.

Vinkar åt vänster.

Kvinnor, hitåt! Eder husmoder kallar!

*Böjer sig ned över Unn, medan kvinnorna
bestörta skynda in.*

Farväl, du starka, som bröts av din sorg, du sons-
sälla moder. Dig – förstår jag.

Kysser hennes hand.

Tillgiv, om du kan! Mitt hjärta var ej uselt som
min tunga.

*Fäster en lång blick på den döda, som bärs ut
av kvinnorna; går själv hastigt ut åt motsatt
håll. Arnljot står orörlig och blickar mot
marken.*

13

*Lurblåsarna träda ut på trappan och låta
samlingstecknet ljuda. Tingsmenigheten
strömmar åter samman. Östmund, Torar och
nämnden komma ut ur hovet och stanna på
trappan. Arnljot alltjämt orörlig.*

Torar

till Östmund, visande på Arnljot.

Där är han ännu. Så kunna vi utsäga domen
genast.

*Östmund höjer handen: lystringstecken
från lurarna.*

Östmund

Hör du oss, Arnljot Sunvisson?

Arnljot

*tar hastigt upp sitt spjut och vänder
sig mot trappan.*

Ja.

Östmund

Vi nämna dig saker till hovskändning och
dråpslag å öppet, fridlyst ting. Inför dessa Jämt-
lands hersar och tingmän, åsyna vittnen till ditt
illdåd, dömes du nu från nästa natt fredlös för
all din livstid, så långt som jämtske män äga rös
och rå. Vem som förmår tage saklöst ditt liv och
allt vad du äger. Samma dom drabbe en var, som
giver dig hjälp eller gömsle, vård eller vapen –
vid Fröj, Njärd och den mäktige Ås! – Gillen I
jämtar, hans dom?

Menigheten

under vapengny.

Ja! Ja!

Östmund

Har du hört och förstått, Arnljot Sunvisson?

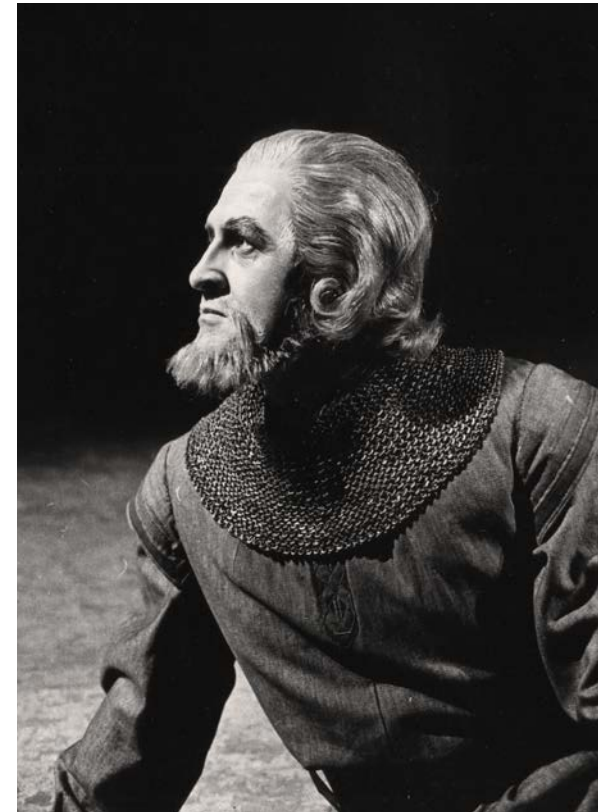
Arnljot

lyfter stolt sitt huvud.

Ja. Men hören ock I: Nu dömden I hela Jämt-
land fredlöst. – Ty jag går – men icke långt – och
icke för att vila. *Hämnd* vill jag för allt vad I
gjort min fader och mig! När I färdens i väster-
led, sen till, att I länden med livet fram! När I

flytten till fjällens beten, vakten boskapen väl!
Ja, kamp må rasa – icke skall den bringa eder
ära. Ty mot hela eder hop, edra härad, lagar och
gudar står en ensam man, som litar blott på sin
egen kraft – *jag*, Arnljot från Gällö!

*Går lugnt ut åt fonden, vänster; folket viker
skyggt och tigande undan.*

Erik Saedén.

Arnljot, akt II

I VILDSKOGEN

I vildskogen vid Järpströmmen, östra stranden. I bakgrunden en lång, brant skogsås, över vilken Åreskutans topp sticker upp, blå och snöfläckig. Mellan bakgrunden och den egentliga scenen Järpströmmens ådal. Vid de stenar, som begränsa scenens borte kant, tänkes slutningen vidtaga, tvärbrant på vänstra sidan, tillgänglig på den högra. Stora granar i dalen nå med sina toppar över backens rand. Inne på scenen till vänster, Arnljots stuga, intimrad i en jordhåla eller grotta – man ser föga mer än gaveln, som har dörr och är prydd med älg- och renhorn. För övrigt å scenens båda sidor granar, björkar och mossiga klippblock. Högsommardag med solsken, juli 1030.

14

På en kubbe, invid väggen sitter Vaino i tunn, vit renskinnsdräkt, binder på ett fisknät och sjunger.

Vaino

Vems röst hör jag ropa över fjällen och ur granmoars djup? Är det riphanens skorrande skratt eller en suck ur mitt bröst? – En villgången daros själ, som klagar på kala myrar, – ett troll som tjuter vid tjärnar i fjärran – eller mitt bulande blod, som blandar sitt sus med vindarnas?

– O, vildmark, vildmark, var gömmer du min vän?

15

Ubma

*sticker fram huvudet ur skogen till höger.
Sakta.*

Vaino!

Vaino

Ja?

Ubma

Är han borta?

Vaino

Ja, han jagar.

Ubma

kommer fram.

Vet du något?

Vaino

Icke än.

Ubma

Rask och listig måste du vara! Väl ha jämtarna lovat löna vår hjälp, men de spana nu även själva, och blir han funnen och dräpt av dem, innan vi funnit skatten, så gå vi miste om allt. – Har du provat den trolldom, jag lärt dig?

Vaino

Ja, men ännu är han sig lik.

Ubma

Snart skall hans hjärtblod sjuda av rasande älskogsbränd!

Vaino

Han är visst redan bunden i starka trolldomsgarn. Sällan talar hans tunga, oftare hans öga; dess blick är djup, men ändock stängd – mig tycks han aldrig se. Blott i drömmen mumlar han sällsamma ord.

Ubma

I drömmen! Vad säger han då?

Vaino

Mest detta: »Tillgiv din fiende!»

Ubma

Säkert något han minnes. Men detta visar en väg. Kunde jag endast en gång lista mig osedd bakom hans rygg – lätt bleve resten då för min konst!

Vaino

Vad skulle du göra?

Ubma

Mana över hans sinnen en sömn, som tvingar hans djupaste tankar, även dem han själv ej vet, att stiga som drömsyner fram och locka hans tunga att tala. Då har jag blott att spörja.

Vaino

springer upp, spejar nedåt dalen.

Sch! Jag såg hjälmar glimma därnere mellan granarna. Hit komma jämtar.

Ubma

Så löp som en lo genom skogen, finn Arnljot och varsko! Ännu måste han skyddas.

Vaino ut åt höger, Ubma åt vänster.

Sju jämtar, högväxta, blondskäggiga gestalter, komma sakta och försiktigt upp från sluttningen i fonden. De äro beväpnade med långa spjutyxor. En av dem är Sigvald Grimsson.

Sigvald

sakta.

Här måste det vara. Så är han då äntligen funnen.

1. Jämten

Månnro han är hemma?

2. Jämten

Sch! Dörren står öppen.

Sigvald

Varsamt måste vi spana!

1. Jämten

Låt oss ändock se, hur han bor.

Alla tre gå in i stugan.

1. 2. och 3. Jämten

Hå, här finns byte!

Sigvald

på tröskeln.

Vad finnen I?

1. 2. och 3. Jämten

Allt vad han rånat i fem års tid från rika köpmän och resande stormän, från våra sätrar och visthus: vapen och don, vadmal och gudväv – och här ett fat vin från Söderlanden!

Sigvald

Sen I ej till hans faders skatter – allt guld och silver han lyckades bärga, innan vi brände Gällö?

1. Jämten

Det har han nog säkrare gömt.

De tre komma ut med några föremål.

1. Jämten

med ett svärd i handen.

Här finna vi blott några horn och detta svärd.

Föremålen granskas.

Sigvald

Svärdet är dyrbart.

1. Jämten

Likaså hornen.

6. Jämten

Hören, karlar! Dagen är het, och en dryck ur de där skulle smaka. Låt oss pröva hans vin!

De övriga

Ja, det förslaget är gott. Låt oss njuta bytet i tid! Det skall muntra oss medan vi vänta.

*Ett vinfat rullas ut på tröskeln och slås upp.
Männen fylla hornen och börja dricka.*

Sigvald

Nu tömma vi, karlar, ett löfteshorn på, att ingen av oss skall njuta ro, förrän han eller Arnljot fått banehugg.

De övriga

Ja, det vare vårt löfte!

De dricka.

5. Jämten

Och lustigt är att dricka det löftet här i hans eget vin.

De övriga

Hans eget! Vem vet, vem han rånat?

4. Jämten

Om vi blott kunde vinna hans gyllene spjut! Det lär ju vara ett trolldomsvapen, smitt och hårdat med hemlig konst: Så länge han bär det i handen, biter ej hugg på hans hud.

Akt 3, "Vid Stiklestad".

3. Jämten

Ja, sköld har han aldrig setts bära.

Sigvald

I veten vad namn han givit sitt spjut: Självråde.

De övriga

Ja, ja! Den storskrytaren!

Sigvald

Det namnet säger mig en sak: den kraft, som gör honom hård, bor i hans själ. Så menar han

själv – så tror ock jag. *Själv*tillit heter hans spjut och hans sköld. Måste vi äga sämre vapen?

2. Jämten

Nej! Låt oss lita som han på vår kraft och vårt mod!

De övriga

Ja, ja! Det dricka vi på!

Alla dricka.

1. Jämten

Ja, jag för min del har lovat min husfru att ej komma hem, förr'n jag doppat yxan röd i hans –

Arnljot springer plötsligt fram på ett klipp-utsprång till vänster. Alla karlarna slänga undan hornen och gripa till sina vapen. Arnljot står stödd på sitt spjut och betraktar dem lugnt. Han är klädd i kortrock och benkläder av ljus, gråblått linne; kring midjan har han ett läderbälte, sirat av guldplåtar. Benkläderna sammanhållas vid knäna och vristerna av remmar, liknande bältet. Han bär ingen huvudbonad. Ansiktet är starkt solbrynt och prydes nu av ett kortskeuret helskägg.

Arnljot

Gilleslystna gäster, ser jag, hedra mitt hus.

Sigvald

i det han med lyft yxa rusar fram mot honom.

Och giva värden den hälsning, som höves. Arnljot springer blixtnabbt ned från stenen och möter angreppet genom att stöta sitt spjut i Sigvalds bröst och vräka honom baklänges utför branten i fonden. Karlarna rusa fram för att hugga ned Arnljot bakifrån, men han vänder sig ögonblickligt och svänger spjutet i en stor halvkrets, så att angriparna vika undan som förlamade under intrycket av hans överlägsna snabbhet och ro.

Arnljot

efter ett uppehåll.

Nå, karlar, tveken I att gå sex mot en?

Jämtarna

mumla.

Han skyddas av spjutets mäktiga runor, av trolldom och sejd.

Arnljot

Den sejd, som stjal eder styrka, haven I själva kokat. I veten, att jag ville blott Jämtlands väl, I kännen eder kämpa mot egen lycka!

Jämtarna

stå orörliga i tveksam tystnad.

Arnljot

Eller är det ej sant, att I nu given gärd till både Svitiod och Norge?

Jämtarna

tiga fortfarande.

Arnljot

Så mån I höra det ännu en gång: jag ville lyfta min hembygd till frihet och enhet! Jag kände kraften därtill – Östmund har icke förmått det. Och I – haven valt mig till ovän.

Jämtarna

häftigt utbrytande.

Men du har dräpt våra fränder, rånat vårt gods, vår boskap!

Arnljot

Och vad haven I gjort? Min fädernegård är förödd, min syster och svåger innebrända.

Jämtarna

Tore var fredlös som du! Dock var det *din* död vi ville – fast lyckan frälste ditt liv.

Arnljot

Lyckan eller min kraft. Med dem vill jag framgent värja mitt liv – och hämnas våld med våld.

Jämtarna

Din färd kan stäckas förr än du tror. Hatet du sått i Jämtlands bygder skall vålla ditt fall till sist. Ty aldrig har levat en man mer hatad än du!

Arnljot

Ofta hedrar hat mer än kärlek. Gån därför tillbaka till bygden och mälen att än lever Arnljot från Gällö.

Jämtarna

i det de stiga nedför sluttningen och försvinna.
Ja, vi gå! Men länge lär det ej töva, förrän du ser oss igen.

Arnljot står och ser efter dem.

16

Vaino

glider fram ur skogen
Äro de borta? – Döda? –

Arnljot

Endast en – en, som jag lekt med som pilt.

Vaino

Han ville dig ont?

Arnljot

Han hatade mig – han som andra.

Vaino

Jag hatar dig icke.

Arnljot

står tigande.

Vaino

*samlar ihop dryckeshornen
och bär in dem i stugan.*

Arnljot

*sätter sig på en sten och lutar
huvudet i handen.*

Vaino

kommer ut igen och skyndar fram till Arnljot.
Har du fått sår?

Arnljot

skakar nekande på huvudet.

Vaino

ser en stund på honom under tystnad.
Måste du nu söka dig nytt gömsle?

Arnljot

utan att se upp.

Det brådskar icke.

Vaino

sätter sig åter att binda på nätet.

Arnljot

*liksom för sig själv, i det han tar upp sitt spjut
från marken och börjar med mossa torka
blodet av dess spets.*

Hot och hänsord – mordbrand och dråpslag –
hat och hämnd så skall år gå efter år, så skall
mitt liv förrinna.

En susning går genom skogen.

Vaino

sakta, liksom för sig själv.

Skogen vill trösta – vildmarken sjunger –

Arnljot

som förut.

Skogen susar blott mina tankar – fjället blånar
i solglans därborta, stolt som det mål jag – icke
nådde – i storm, höstregn, vintermörker är
ödemarken min egen själ, som brusar, suckar
och ruvar – och spørjer sig själv utan ro: – vartill
ödes min kraft?

Vaino

som förut.

Umba, vår nåid, vet många ting. Han säger
darons snöhyllta släkte aldrig kan dröja i sko-
gars dunkel – längtar till allt som lyser: sol och

himmel, kornfält och sjöar, guldhår och blomblå
ögon –

Arnljot

tiger, fortfar att feja spjutet.

17

*Göka-Tore och Åflo-Faste träda plötsligt fram
ur skogen till vänster. Arnljot springer upp i
tro att det är nya fiender, griper spjutet med
båda händer och håller sig beredd till försvar.
Bröderna stå överraskade med händerna på
sina svärdsfästen. Vaino upphör att binda.*

Göka-Tore

efter en stunds väntan.

Vill du strid, främling, så stöt till!

Arnljot

Vad viljen I?

Tore

Komma över älven. Har du båt?

Arnljot

Ja – för vänner.

Tore

Ej ha vi ont i sinnet. Göka-Tore heter jag, min
broder här Åflo-Faste. Vårt följe väntar i skogen.
Till Norge går vår väg.

Vaino

börjar åter binda.

Arnljot

Namnen hörde jag förr – fast icke just i lovkvä-
den.

Göka-Tore och Åflo-Faste

skratta.

Det tro vi.

Arnljot

Men I ären väl, I som andra, bättre än Edert
rykte.

Tore

Vad har du hört om oss?

Arnljot

Å, ett och annat: våld mot värnlösa, mordbrand,
kvinnorov –

Åflo-Faste

avbryter vilt.

Hämnd för våra karlar, som fångades med list
och blotades till Tor under svåra pinor!

Arnljot

ler svagt.

Ja, vekhjärtade kunna ej jämtarna kallas.

Tore

Men nu vilja vi lämna detta liv och bliva konung
Olavs kämpar.

Arnljot

Här färdas dagligen folk genom fjällen i slikt ärende.

Tore

Ja. Olav är vänsäll och drager många till sig. På hans väg genom Jämtland i våras mötte vi honom, och sen vek han aldrig ur våra tankar.

Arnljot

Så haven I tagit den nya tron?

Tore

I förstone tycktes det oss en skam att ej få tro, vad oss lyste. Men nu ha vi ändrat håg: hedern att tjäna Olav är större.

Arnljot

Är det sant, att han lovat plundring som lön?

Åflo-Faste

häftigt infallande.

Du främling! När jag ser på dig rätt, vet jag ock, vem *du* är: Arnljot från Gällö – vår like – fredlös och laglös som vi.

Arnljot

ler.

Du gissar gott: Eder like – fredlös och laglös som I – Men jag går icke till Olav.

Tore

Du vill icke tro på Vitekrist?

Akt 1, "På Frösötinget", med den starkt stämningsskapande dekoren av Torolf Jansson, där Åreskutan sticker upp i bakgrunden.

Arnljot

Vad jag hört och förstått av hans lära, tycktes mig lämpat för trälar. Min lott blev ej att lyda.

Tore

Föga känna vi ännu av läran.

Ler.

Men är du så stolt, tör du väl ej vilja varda vår färjkarl?

Arnljot

Gärna tjänar jag gäster. Och utan en dryck mån

I ej gå från min dörr. – Vaino, bringa oss mjöd!

Vaino

reser sig hastigt och försvinner bakom stugan.

De tre männen slå sig ned på stenar.

Tore

Du lever ej ensam här?

Arnljot

Nej, en sameflicka håller mig sällskap. Hennes fränder sitter däruppe under fjället.

<i>Visar åt Åreskutan.</i>
Fäste
Alltså ej rövad? Kanske rent av lagligen köpt?
Arnljot
Nej, hon kom av sig själv och bad att få tjäna.
Vaino
<i>kommer tillbaka med ett ämbar, hämtar ur stugan tre dryckeshorn, som hon med en träskopa fyller ur ämbaret och utdelar till männen. Återvänder därpå till nätet.</i>
Arnljot
<i>höjer sitt horn.</i>
Till lycka, bröder, i Olavs hird!
Tore och Faste
Tack!
<i>Alla tre dricka.</i>
Faste
<i>synar hornet.</i>
Märkliga skatter kallar du dina, skoggångsman. Slika horn såg jag ej förr. De äro väl byte?
Arnljot
Nej, arvgods.
Tore
Bärgat, när jämtarna brände din gård?

Arnljot
Min faders guld låg i gott förvar.
Vaino
<i>lyssnar med spänd uppmärksamhet.</i>
Fäste
Och ligger väl än?
Arnljot
Ja – törhända det gagnar en dag. Hittills gav det mig föga gamman.
Fäste
Glädjas må väl den, som äger sådant gods.
Arnljot
Lyster det eder, så tagen hornen som gåva!
Tore och Fäste
Den gåvan är god och vi säga dig tack. Inför konungen vilja vi rosa dig.
Arnljot
<i>fattad av en plötslig ingivelse, stiger upp, tar svärdet, som Sigvald ställt emot väggen.</i>
Bringen honom då som min hälsning – detta svärd. Det smiddes i Södern av gotiska smeder; Neite är dess namn. Så råda de runor, som lysa på klingan: det biter blott med kraft, när det svingas för sann frihet.
<i>Lämnar svärdet till Tore och sätter sig åter.</i>

Tore
<i>granskar svärdet.</i>
Detta är konungaskänk. – Men du aktar ju ock dig själv som en konung.
Fäste
Ja, få har jag sett mer konungalika – fast Olav har ljusare, gladare blick, hur vasst den än ljungar i vrede.
Arnljot
<i>reser sig.</i>
Ej må jag ställas upp emot honom! – Änskönt jag gärna visste, vari hans makt består.
Tore
Följ oss och forska!
Arnljot
Nej. Mötte jag än Olav helst av alla, föga frågar han dock efter mig.
Tore
Han söker modiga män för sin kamp.
Arnljot
Jag kunde blott bliva hans vän.
Tore
Vänners hjälp är den bästa.
Arnljot
När önsken I rodd över älven?

Tore och Fäste
Genast, om du är redo. Vår väg är lång.

Arnljot

Så kommen!

Alla tre ut nedför sluttningen.

18

Vaino

ensam.

O, vore var maska, jag knyter, en snara att fånga hans sinn!

O, vore vart ord, jag sjunger, en kastrem kring irrande tankar!

Men ack – förr gillras vinden av nätets glesa garn! Och förr kommer skogens skyggaste älg att lyssna till Vainos sång!

Å – Jag binder blott för den guldröda rör, som lystet följer i vågen de blågrönskimrande sländornas lek över solblanka sel.

Jag binder för silverlaxen, som trotsig och stark plöjer

sin stråt genom forsars kokande snö.

Och ingen lyssnar till Vainos sång –

Endast moarnas dova genljud svara – gastarna dansa –

de döda ropa! –

O, vildmark, vildmark –

Avbryter plötsligt sången och lyssnar.

19

Gunhild kommer från höger, bärande sin

lille son insomnad på armen. Hon är mycket upphettad och har en vit duk bunden över pannan till skydd mot solskenet.

Gunhild

böjer huvudet till hälsning.

Har du en dryck källfriskt vatten?

Vaino

visar tigande på ämbaret.

Gunhild

efter en flyktig blick på innehållet.

Mjöd! Det är icke för kvinnor.

Vaino

tar ämbaret och går ut.

Gunhild

lägger varligt ned gossen i skuggan av en sten, sätter sig brevid honom och jagar flugorna från hans ansikte.

Vaino

kommer tillbaka med en skål av björkrot, fylld med källvatten, och bjuder Gunhild, som dricker begärligt.

Gunhild

i det hon ger skålen tillbaka.

Tack! Säg mig nu, var jag är och var vägen västerut går över fjällen!

Då hon ser upp på Vaino för att få svar, märker hon, att dennas blick är med ett

sällsamt uttryck riktat inåt skogen till vänster. Hon följer dess riktning och ilar upp med ett halvkvävt rop av bestörtning.

20

Arnljot träder fram ur skogen, men stannar plötsligt vid åsynen av Gunhild. Båda stå orörliga, medan Vaino undrande ser från den ena till den andra.

Gunhild

till sist.

Bor du – här?

Arnljot

Sökte du mig?

Gunhild

Jag sökte vägen, som jag mist, men icke trodde jag, att jag gått så vilse.

Arnljot

bjuder med blicken Vaino att avlägsna sig.

Vaino

smyger sig sakta in i stugan.

Arnljot

med kuvad rörelse.

Du har gått mer rätt, än du tror –

Gunhild

ser på honom utan att förstå.

Arnljot
Mycket har ändrats se'n sist.

Gunhild
Ja, även jag.

Arnljot
med en blick av smärta och vrede i ögonen.
Vart ämnar du dig?

Gunhild
Till Norge.

Arnljot
Till Olav Digre?

Gunhild
Ja.

Arnljot
Alltså även dig har han dårat, konungen utan rike?

Gunhild
Han har lovat mig skydd.

Arnljot
Mot vem?

Gunhild
Mina fränder blevo mig gramse i våras, när jag böjde knä för konungens präst och avsvor åsatron. Nu vilja de taga barnet ifrån mig. Därför flyr jag – men vet icke vägen –

Akt 1, "På Frösötinget" från en uppsättning på Kungl. Teatern under 1960-talet. Dekorationerna är utförda av Torolf Jansson och bevarade från urpremiären 1910.

Arnljot
*kastar en hastig blick på det sovande barnet,
allt mer upprörd, fast han söker synas lugn.*
Olav Digre drager din håg?

Gunhild
Hindra mig ej med frågor! Säg, vill du visa mig vägen?

Arnljot
Nej, vid min styrka, det vill jag ej! Jag är led vid

att föra folk till Olav. Nu må man stanna hos mig. Du blive den första!

Gunhild
rycker till, men kuvar sin vakande ängslan.
Du har visst glömt, hur vi skildes sist.

Arnljot
slår om.
Ja, jag har glömt! Du bad mig en gång – jag kunde ej då. Nu kan jag. – Gunhild! – Svindeltung

bryter en bölja av eld in över min själ! Jag känner det: ännu är du mig kär som den kväll i blommande midsommartider, då vår älskog första gången fann ord – säg, Gunhild, minnes du den?

Gunhild

gripes starkt, men kämpar tigande mot sin rörelse.

Arnljot

Minns du ej, hur luften stod full av dävna granskogars doft och ångan från tunens häggar i blom, där vi följdes till stranden ned – hur vi gled för drömmjuka årtag ut på Storsjön i högflodsglans – hur de breda sund lågo blanka i ljus och speglade holmar och fjärrblå fjäll och vakorna sjöngo liksom i rus, och läppar möttes och löften vigde vår skälvande ungdomslyckas första, strålande kväll?

Sträcker armarna mot Gunhild.

Gunhild

är nära att kasta sig i hans famn.

Vaino

smyger sig ut ur stugan, bakom Arnljot, och försvinner i skogen.

Gunhild

som märkt Vaino, hejdar sig och tar ett steg tillbaka, under det hon kämpar för att återvinna sitt lugn.

Arnljot

som förut.

Gunhild! Du bad att få dela den fredlöses liv – nu är det han som beder –

Gunhild

Den smälek jag led, när du drev mig bort, den gäldar du nu – vad mera? Blodskuld står mellan oss.

Arnljot

Har ej konungen lärt dig, att hans gud förbjuder all hämnd?

Gunhild

Intet vet jag därom – och söker ej hämnd. Du lider den lott du valt – och sörjer, tycks det, för lindring.

Arnljot

Lindring?

Gunhild

Här delar ju redan en den fredlöses liv.

Arnljot

Menar du Vaino, sameflickan?

Gunhild

Ja. I hennes ögon läste jag nyss – älskogsåtrå.

Arnljot

Det har jag icke gjort.

Gunhild

Varför är hon då här?

Arnljot

Hon fick följa sin håg – att tjäna mig.

Gunhild

Så låt henne visa mig vägen bort!

Arnljot

Akta dig! Egga mig ej!

Gunhild

Du hotar!

Kort tystnad.

Arnljot

Välan – så gå till din Olav, men först se'n du dröjt – hos mig!

Gunhild

medan hon förstulet trevar i vecken av sin mantel.

Lysande dåd övar Arnljot från Gällö, och mycket få konungens skalder att kväda om!

Arnljot

Hör upp! Intet båtar ditt hån! Din skuld till mig är ogulden än. Aldrig än fick jag famna en kvinna, som väckte både själen och blodets åtrå. Nu må det ske!

Gunhild

Du talar i yrsel!

Leon Björker som Östmund och Margareta Bergström som Gunhild.

Arnljot

Nej, jag vet, vad jag vill. Jag är stark, jag har väntat länge. Akta dig, hör du! Mitt famntag kan bliva för hårt! Ty i *min* famn *skall* du vila!

Går fram emot henne.

Gunhild

drar blixtnabbt fram en kniv och riktar dess udd mot sin barm.

Mitt lik skall du famna!

Arnljot stannar.

Blott ett steg till, och jag stöter detta stål i mitt hjärta!

Arnljot

betraktar henne länge med orörlig, vidöppen blick – först när han hör barnet göra en rörelse i sömnen, slappnar det spända, våldsamma i hans hållning. Dämpat.

Men gossen? – Din son?

Gunhild

vilt.

Dräp honom du, om du gitter! Får han leva, skall han hämnas fader och moder!

Arnljot

fäster sin blick på de sovande gossen, går bort och ställer sig att betrakta honom. Den lille vaknar. Gunhild skyndar fram och reser honom upp. Med klara undrande ögon ser han på Arnljot, som står helt försjunken i hans åsyn.

Gunhild

*i det hon tar gossen vid handen och vänder sig
för att gå.*

Lev väl, Arnljot!

Arnljot

rycker till, liksom uppvaknande.

Skall jag ej visa dig vägen?

Gunhild

Förr kunde jag fråga så.

Ut åt vänster, bakgrunden.

21

Arnljot

står stum och ser efter Gunhild.

Vaino

*smyger sig fram ur skogen till vänster; på ett
tecken av Arnljot ilar hon ut efter Gunhild.*

Arnljot

sjunker ned på en sten.

Allt bittrare nederlag unnar mig ödet, hur än jag tror på min kraft. – Min kraft! Det är som smälte den bort för en nytänd eld i mitt inre. – Vad är denna heta, skärande längtan att göra ett dåd ogjort igen? – Ånger? – Nu förstår jag det ordet! Tungt är att känna sig i skuld till ett barn! – Han skall hata mig, när han blir man – så som jag skulle hatat, om någon tagit min faders liv! Och likväl – blyg, fast orädd, vänlig och klar, ej svärtad än av hämndtörstens brand var den

blick han sänkte i min. »Tillgiv din fiende, älska din ovän» – de dunkla, gåtfulla orden tycktes mig plötsligt få mening och ljus av glansen ur barnaögon! – Han var vacker, den lille! – Armt är mitt liv: aldrig skall jag kallas fader! –

Ubma

*kommer ljudlöst smygande uppför sluttningen
utan att märkas av Arnljot, ställer sig bakom
denne och utför över hans huvud upprepade
hemlighetsfulla handrörelser.*

Arnljot

faller i sömn, men ändrar icke ställning.

*Det mörknar fullständigt; ett svart töcken
sänker sig över scenen. Ur detta framträder
långsamt i dyster skymning*

Arnljots drömsyn: Ur jorden stiga dunkla gudabeläten, stenblock och träd, på vilkas grenar hänga lik och benrangel av människor och djur. Kring Arnljot står plötsligt en krets av vålnader, hans döda fränder (utom brodern Vikar). Svarta skuggor glida in och härma med åtbörder och dans ett hedniskt blot. Då höres en svag sång i fjärran, och dagern börjar ljusna till morgongryning. De dansande skuggorna, gudabilder, stenar och blotträn förvandlas till töcken och försvinna. Ljuset stegrar, sången ljuder allt starkare och närmre, och över scenen tågar en skara nordmän. Främst går en högre man, vars anlete liknar Arnljots; han bär korsbaneret. Efter honom kommer en konung,

*även han av hög gestalt och ljuslätt åsyn,
i spetsen för den övriga skaran. Alla sjunga:*

Den nya dagen uppgången är
Med fröjd för alla jordens land!
Snart ingen längre fången är
i tunga dvalors band.
Säll den som ljustets tecken bär
uti sitt hjärta, i sin hand
som ljustets konung tjäna lär
och mod och mildhet ena lär
i kampens högsta bragd och brand;
en konungs like han är!

*När skaran tågar ut, skrida vålnaderna efter.
Arnljots moder, som går sist vänder som om
och vinkar.
– Sången förtonar i fjärran.*

*Ljuset är åter full dager. Umba står lutad över
den slumrande Arnljot, färdig att i hans rygg
stöta den kniv han håller lyft i högra handen.*

22

Ubma

sakta, men inträngande.
Säg! Var gömmas din faders skatter?

Arnljot

orörligt, entonigt.
På Trolltjärnens botten vänster under fjället
sover Sunvis' guld i sänkta båten.

Ubma

Hur finna stället?

Arnljot

Glider din farkost fram över guldet: i norr och söder ses vardar på stranden, i öster och väster vita björkar.

Ubma

måttar en knivstöt mot Arnljots rygg.

Vaino

ilar in, hejdar Ubmas arm, väcker Arnljot med ett rop och skyndar ut igen.

Ubma

gör mot Vaino en åtbörd av ursinnig vrede och flyr hastigt utför sluttningen.

23

Arnljot

långsamt, undrande.

Jag var i drömmarnas land. – Sällsam var synen jag såg! – Gav den mig varsel? – Döda fränders skara följde nordmännens konung. Olav Trygvesson var det förvisst: Vikar gick främst och bar tecknet. Hans lott syntes mig lyckosam – lycka ljöd ock ur sången de sjöngo – om honom? – Eller om mig? – Och min moder vinkade: – en anings isande fläkt kylde mitt blod. Ja, detta är bud om min död! Mer än bud – maning. Röster hör jag ropa ur dödsrikets dunkel, lockande röster om frihet och fred –

Tar upp sitt spjut från marken och riktar liksom prövande dess udd mot sitt bröst. Vaino ses förstulet iakttaga honom bakom träden till höger.

Gunhild visade mig vägen – med det skarpa stålet mot sin barm. – Hennes barm! – Finge jag vila vid den, om jag följde efter till Olav? – Nej! Döden är min väg! Så rista Självråde, runan, som spränger mitt ödes kvalfulla bann!

River upp bröstlinningen på sin rock för att stöta spjutet i sitt hjärta.

24

Vaino

skyndar in, faller på knä framför Arnljot, griper om spjutet och för det åt sidan.

Arnljot

ser en stund tigande och mörkt på henne. Gå till ditt folk! Vi måste skiljas.

Vaino

Ja, vi måste skiljas – men du icke dö.

Arnljot

möter henns blick och ser mot marken.

Vaino

Du måste följa henne, som nyss gick härifrån.

Arnljot

med vaknande undran i blicken. Du – ber mig följa henne –?

Vaino

Jag ser ingen annan väg – och i vildmarken ruvar din ofärd.

Arnljot

– henne, som konungen lockat.

Vaino

Nej.

Visar ett silversmycke.

När jag rott henne nyss över älven, gav hon mig detta till tack. Men starkare än silvret brann hennes blick. I den såg jag: hon har dig kär.

Arnljot

Klarsynt tro sig kvinnor städs i dylika ting. Jag har rönt annat.

Vaino

Tvivlar du på kärleken, tro då på hatet!

Arnljot

På hatet tror jag – men fruktar icke.

Vaino

Skogen är full av faror och skräck, mer än du anar.

Arnljot

Jämtarna kommer ej åter så snart, och komma de –

Vaino

Andra fiender åtrå ditt fall. Daro, du vet det: tyst

som vesslan satt jag och lyddes så mången natt
på din tröskel för att trygga den fredlöses ro.
Men nu skall jag vaka förgäves.

Arnljot

Vilka fiender menar du?

Vaino

En är du själv.

Arnljot

Jag själv?

Tiger en stund.

Ja – det klingar sällsamt, men är kanske sant.
Jag är min egen ovän. Och den andra?

Vaino

ser sig skyggt omkring.

Ubma.

Arnljot

Trollmannen?

Vaino

hastigt, oroligt.

Ja. Han smög sig nyss bakom dig, sänkte dig
i trolldömn och sporde se'n var du gömt dina
skatter. I dvalan gav du svar, han ville stöta sin
kniv i din rygg, jag ilade fram, höll tillbaka hans
arm och väckte dig. In i skogen försvann han
– som en hungrig ulv smyger han där mellan
träden och spejar. Mot *hans* list och makt är det
fåfängt att strida.

Arnljot

Du – har frälst mitt liv –?

Vaino

Blott för ett ögonblick. Nu må du frälsa det själv!

Arnljot

– och trotsat trollmannens vilja?

Vaino

Jag kunde ej lida att se dig dräpas.

Arnljot

Och vad väntar dig nu?

Vaino

Mig? – Ubmas hämnd. Hans gnistrande öga
svor mig nyss, när han flydde: den kniv, jag vänt
från ditt hjärta, skall sönderstycka mitt eget.

Arnljot

Kan du ej undfly?

Vaino

Nej, jag är i hans våld. Hans arm skall fjärran,
på öde fjäll, i skymmande skog. och vända min
syn: varje stig, jag trår, döden! Endast ett ger
mig tröst: tron att jag hjälpt dig. Därför, daro –
skynda härifrån!

Arnljot

Uselt vore att lämna dig nu.

Vaino

ångestfullt.

Nej, o nej! Du måste fly! Mina fränder ha lovat
att bistå jämtarna. Ubma har hindrat det hit-
tills. Men nu – nu vet han, var skatten är gömd,
och får tvåfald lön, om du dräps.

Arnljot

Vet han, var skatten är gömd? Törs han lita på
vad en sovande lallar?

Vaino

Han manade fram i en syn dina lönnligaste
tankar.

Arnljot

rycker till, reser sig långsamt, bestört.

Mina lönnligaste tankar?!

Vaino

Ja, så har Ubma sagt, att hans sejd skulle verka.

Arnljot

*sakta, sedan allt häftigare, medan en dyster
eld, som av lurande vanvett, börjar brinna
i hans ögon.*

Mina lönnligaste tankar! – Ja, det är sant:
synen, sången – allt var mitt eget, välkänt och
ändock nytt! Jag ljög för mig själv i långa år och
stred en dåres strid för min lögn! – Nu är det
sagt! – Allt springer sönder i flisor och flarn –
allt ser jag dö. Mina stoltaste tankar tvinna sig i
kramp som sönderskurna ormar – mina hetaste
drömmar skräna i ångest som trälar som brän-

Ubma och Vaino ur andra akten av Arnljot på Frösön.

nas inne! – Det svartnar för ögonen – hjärtat rycks ur mitt bröst!

– Gräsligt är kvalet att krossas av ödets störtande block – knotorna knastra – senorna slitas – Var finnes hjälp för mitt ve!

Med ett dovt rop böjer han sig bakåt som i kramp, störtar till marken och blir liggande som död.

Vaino
kastar sig över honom.

Herre! Arnljot! Älskade! Dö icke! Vakna! –

Saktare.

Nej – vakna ej än! Låt den dödsdömda sameflickan vila en stund vid darons bröst! Låt den stunden av lycka bli hennes lön!

Ubma
sticker upp huvudet över backens rand, men försvinner strax igen när han märker, att Vaino sett honom.

Vaino

springer upp.

O, milda Sarakka, mäktige Radien! Mitt hjärta stelnar av skräck!

Ilar omkring, spejande åt alla håll, återvänder därpå till Arnljot.

Herre! Vakna!

På knä, sakta.

Ubma – Ubma kan komma!

Lutar sig över Arnljot och kysser honom lidelsefullt.

Arnljot

vaknar, reser sig halvt upp, stödjande på ena armen, och blickar tigande och själsfrånvarande framför sig.

Vaino

som genast sprungit upp igen.

Herre! Fly västerut – till konungen! En konung är ju mäktig och kan skydda.

Arnljot

utan att höra.

Min kraft svek min tro – Jag kände icke mig själv – vet ej längre, vad jag är – *vem* jag är

Vaino

Hos konungen blir ditt sinne ljust igen.

Arnljot

Hos konungen? Vad skulle jag där? – Tjäna? – Männe jag kan, vad jag aldrig prövat?

Vaino

O, det är lätt att tjäna en vän – det är lycka! – Att vaka med öga och tanke – att ösa med rastlösa händer ur hjärtats hetaste källor – att skänka sin kraft, sin tro –

Arnljot

Vänlös har jag levat –

Vaino

Än konungen? Är han icke din vän? Du sände ju honom en gåva.

Arnljot

En gåva? – Ja.

Fattas av en plötslig tanke.

Men – var den – konungslig nog?

Reser sig, står en stund tyst.

Du har rätt: det sista må prövas. Som Vikar gick till sin konung Olav, så går jag till min.

Vänder sig lugnt och går in i stugan.

25

Vaino

står stirrande ett ögonblick, kastar sig sedan ned över en tuva och utbrister i förtvivlad gråt.

Ubma

smyger sig fram ur skogen till vänster; med ett grepp i Vainos halskrage rycker han henne upp och höjer kniven över hennes barm.

Du listiga hynda, tänkte du lura mig? – Varför ville du frälsa hans liv? – Älskar du honom?

Vaino

förlamad av skräck, halvkvävt, viljelöst.

Ja –

Ubma

Hörde du svaret? Vet du, var skatten är gömd?

Vaino

Ja –

Ubma

Och nu har du varnat – sagt honom allt?

Vaino

Ja –

Ubma

Så dö!

26

Arnljot

har under de sista orden trätt ut ur stugan, iklädd gyllne hjälm och guldsirad kortrock av dyrbart scharlakanstyg samt med svärd vid sidan och ränsel i handen. Ränseln kastar han genast ifrån sig, när han får syn på Ubma och Vaino, springer fram, griper Ubma om nacken, släpar honom fram till branten och slungar honom ned i djupet.

Vaino

segnar, befriad från Ubmas grepp, genast maktlöst till marken.

Arnljot

blickar efter Ubma.

Hans hemliga konst räcker nog ej att hela hans knäckta rygg!

Kommer fram.

Vaino!

Vaino

sätter sig upp, förvirrad och skygg

Var – är han?

Arnljot

Ubma är död.

Vaino

springer upp.

Ubma – är död.

Med plötslig glädje.

Vaino får leva! O! Vaino får leva!

Arnljot

Även jag glädes! Nu må du taga allt som är mitt, guldets i Trolltjärnen, godset därinne – allt jag ej längre kan nyttja

Vaino

slår om till förtvivlan.

O, jag glömska! O, att Ubma fått dräpa mig! Detta är värre än knivdöden! Arnljot går – måste gå!

Snyftar.

Arnljot

Ja – jag måste gå. Och du?

Vaino

sakta, medan hon torkar sina tårar.

Här är mitt hem — här måste jag leva och dö. Min själ är ett med viddernas ljus och älvarnas eviga sång, skogarnas skymning och fågelröster, mossans blomster och källsprång. När du tänker på vildmark och ensamhet, Arnljot, då minnes du mig.

Arnljot

Ja, och dig vill jag minnas, du vildskogens vänliga dis! Tag mitt tack för all din trohet! Och nu:

Räcker fram sin hand.

Lev väl!

Vaino fattar hans hand; ett ögonblick se de in i varandras ögon, så vänder sig Arnljot, slänger ränseln på ryggen, tar spjutet och går ut nedför sluttningen till vänster.

Vaino

står länge och ser efter honom, skuggande med handen.

Arnljot, akt III

VID STIKLESTAD

Vid Stiklestad den 29 juli 1030. Syn över Valdalen. Till vänster; förgrunden, en kulle med björkar och stenar; til höger spridda björkar. I bakgrunden ängar och skogsbackar sluttande åt vänster. Tidig förmiddagsbelysning.

27

På kullen vilar konung Olav i gräset, omgiven av sina skalder, Gissur, Tormod och Torfinn samt hirdmän. På marken nedanför ses spridda grupper av härmän, somliga liggande, andra stående, kommande eller gående. Inför konungen stå Göka-Tore och Åflo-Faste.

Olav

stödjande sig på armbågen.

Nåväl – då I nu skiftat håg och viljen varda kristnade står det eder fritt att strida i min här. Och slika kämpar äro min gamman; därför vill jag giva eder hedersrum i min sköldborg, närmast märket. Men först – låten visa eder bort till min biskop: han skall lära eder tron!

Tore

Tag först en hälsning från en, som aktar att aldrig bliva din man!

Räcker fram Neite, som mottages av en sven.

Arnljot från Gällö sänder dig detta svärd som

gåva. Det smiddes i Söder av gotiska smeder; Neite är dess namn. Så råda de runor, som lysa på klingan: det biter blott med kraft, när det svingas för sann frihet.

Olav

i det han tager svärdet av svennen.

Mer tarvas oss män än vapen. Vi kommer han icke själv?

Tore

Hans lott blev ej att lyda, sade han.

Olav

som synat svärdet.

Gåvan är bättre än hälsningen.

Tore

Nej, gåvan är hälsningen, herre. Annat bad han oss ej bära fram.

Olav

Haven tack!

Vinkar åt en hirdman, som för de båda kämparna ut åt vänster.

Kort tystnad, medan svärdet går runt och beundras.

Olav

Arnljot från Gällö är förvisst en hugstor och ädel man – om det är sant, som jag sport om hans lov. Och stor skada är det, att sådan hjälte skall vara född till ofärd och sorg. Men en ännu

Anders Näslund som Gudfast.

större, att han icke vill strida för högre sak än sin laglöshet.

Gissur

Mången såg jag redan
skaldelönarn söka,
fast vid första mötet
föga vänskap föddes.
Kanske kommer hjälten,

ger dig hjälp i kampen,
ty ditt namn, din åsyn,
äga trollmakt, konung!

Olav

ler.

Tack, Gissur! Tröst bor på din tunga. Tröst ger mig ock denna gåva. Ett fägningsamt förebud synes hon mig – nästa kamp vill jag nyttja Neite.

Lägger svärdet bredvid sig.

28

Hirdmannen

*som följt Göka-Tore och Åflo-Faste ut,
kommer tillbaka.*

Till Stiklestadsgård har kommit en kvinna, Gunhild Östmundsdotter från Jämtland. Hon säger sig hava konungens löfte om skydd mot hedna fränder.

Olav

Icke är nu här en tryggad ort för kvinnor.

Hirdmannen

Läkekunnig kallar hon sig – spörjer om ej hennes konst kunde vara till gagn.

Olav

Jo väl! Så må hon stanna, tills bättre hem kan bjudas henne.

Hirdmannen ut.

Torfinn

Ej blott män som hugga,
kvinnor ock som hela,
hasta nu att huggas
av din närhet, herre.
Segersällt är varslet:
efter svärdet kvinnan,
efter såren läkdom,
efter svedan lust.

Olav

Efter sveket straffdom – för alla, som förrådde mitt rike till Danmarks konung!

Torfinn

Dem bidar nu bittraste ånger.

Olav

Ja, med Kristi hjälp – dem bidar min hämnd!

29

Tormod

*springer upp på en sten; hären strömmar till
för att lyssna.*

Ung och bård den bruna havsörn
breder vingarna ut och svingar
luftens åror lätt och eldigt
över havets svarta gravar.
Vida svävar han och söker
seger-rov för hjältemodet,
vågar mycket, vinner mera,
vänder så mot hemmets stränder.

Snabb till Norges snöfjäll når han,
seglar upp mot vreda klippor,
bygger redet raskt på branten,
borgen högst i hela Norge.
Landet ligger för hans fötter.
Fritt hans klara guldblick famnar
med *en* ljungeld höjden, djupet,
tusen fjäll och hundra fjordar.

Vem har rivit örnens rede,
skändat rummets höga grundval,
så att drotten åter hemlös
måste draga ut på haven?
Dalens onskedyllde yngel,
avundsfräkt och aldrig mättat.
Stor är faran för den starke,
som de svagas list föraktar.

Dock – den ädle vänder åter,
sorgen viker ur hans sinne,
vrede växer – retad konung
utan rast till kampen hastar.
Blodig lek skall löna sveket,
som tvang Norges örn att sörja!
Hämndens nordanvind skall vina
nu kring alla Norges fjällar!

Hären
Blodig lek skall löna sveket
som tvang Norges örn att sörja!
Hämndens nordanvind skall vina
nu kring alla Norges fjällar!
Ja, hell konung Olav! Hell, Tormod Kolbrunar-
skald!

Olav

*som rest sig upp, tackar Tormod med handslag
och gåva.*

30

Arnljot

*ses plötsligt skrida fram genom de tystnande
skarorna och stannar inför Olav.*

Hell dig, konung! Här träder en inför dig, som
minst av alla tänkt, att sådant kunde ske.

Olav

Jag tyder mig se, vem du är – men må dock
spörja.

Arnljot

Arnljot från Gällö heter jag. De fränder, jag
ännu har kvar, bo i Jämtland och Helsingland.

Olav

Så var du redan i mina tankar, innan jag såg dig
komma. Jämtar bragte mig nyss din gåva.
Den är god, jag tog den med glädje och tackar
dig.

Arnljot

Alltför ringa syns den mig nu. En annan, större
bjude jag dig: min kraft och mitt mod.

Olav

betraktar honom.

Ja – den gåvan är större. Men – vad heter din
gud?

Arnljot

Hittills har jag trott på mig själv allena, och den
tron har varit mig nog. Men nu vill jag lita på
dig, konung.

Olav

Då vill du väl också tro på den gud, jag dyrkar,
Jesus Krist?

Arnljot

Hört har jag endels om honom på mina vikinga-
färder. Dock kan jag ej säga mig känna hans art
eller makt. Men icke skall detta skilja oss åt, vill
du blott lära mig din tro.

Olav

till sin omgivning.

Med denne man må jag tala i enrum.

Hirden och härmännen börja avlägsna sig.

31

Innan alla hunnit ut kommer

Finn Arnesson

Herre, våra spejare mäla, att bondehären nal-
kas. Stålhattar glimmar re'n inom synhåll.

Olav

Bjud mina hövitsmän hålla sig redo! Jag skall
snart vara hos dem.

*Finn ut, de övriga efter, lämnande Olav och
Arnljot ensamma.*

Olav

Ej hinna vi byta många ord, men sätt dig ändå, låt oss talas vid!

Båda sätta sig på stenar vid kullens fot.

Vill du alltså tro, att Jesus Krist är den gud, som skapat all världen, himmelens sol och jorden med alla dess åbor – och att de som dör i hans namn skola samlas till sällhet i hans himmel?

Arnljot

Har han skapat allt, även de usla?

Olav

Nej, goda ämnades alla. Men ljusfienden, morgonstjärnans forne jarl, han – den förste drottsvikaren, smyger omkring och lockar de svaga till *sin* synd. Och sveket hämnas Krist med skärseldens kval eller helvetets eviga pinor.

Arnljot

Hämnas han? Mig har han lärt, att Vitekrists förbjuder all hämnd.

Olav

Vem lärde dig så?

Arnljot

En gammal grekisk man, som sade sig tjäna gud med sitt ensittarliv – hans sökte i öknens tystnad och armod vägen till himmelriket.

Akt 2, "I Vildskogen". Arnljot och Vaino.

Jag sporde på spe: »Var är det riket, som nås utan resa?» Han svarade: »Djupt i mitt bröst, i ditt, i var människas. Men fjärran ligger det, skymt av ovis ävlans skyhöga fjäll –

vägen finner blott den, som följer det högsta budet: tillgiv din fiende, älska din ovän.» Detta syntes mig då som en dåres tal. Men när jag själv blev en ensam man i ödsliga skogar, då ljödo den gamles sällsamma ord ofta på nytt i min själ,

de tycktes mig gömma en lönnlig mening, en lockande djupsint gåta –

Olav

En djupsint håg har du förvisst och djärvt spörjande tankar. Men ett må du söka förstå: Kristi hämnd är ett straff till att bättra de svekfullas sinnen.

Arnljot

Om straffet aldrig tar slut, vad båtar då bättre?
ring?

Olav

Evig vanda är endast för dem, som ej kunna
bättras.

Arnljot

Finnes någon så usel? – Och om han finns – är
skulden hans egen?

Olav

ler.

Jämtlands skogar ha gjort dig till grubblare,
tror jag. Men säg mig nu: Vi lämnade du dem
och kom till mig?

Ofta blev det mig sagt, att du blott ville lyda din
egen lag, aldrig en annans.

Arnljot

Ja, jag trodde en gång: endast så vore livet värt
att leva. Ensamheten lärde mig annat –

Olav

Den fågelfrie trädde till lagvärnat lugn?

Arnljot

Nej, icke så. Fredlösheten syntes mig snart
som min lättaste börda. Tyngre blev hämnden,
jag svurit hård-sinta jämtar. Tyngst likväl den
kamp, som flammade upp i mitt eget bröst –

Tystnar och sjunker i tankar.

Olav

Vilken kamp?

Arnljot

I långa år låg jag på lur mot lömska fienders list
och försåt: de skaror, som bröto ur skogen fram,
funno mig vaken. Men för sinnets frihet visste
jag ingen vakt: – nya, okända tankar smögo sig
upp ur mitt hjärtas djup och stulo min styrka.
Den stolte, som litat blott på sig själv, såg att han
icke var den han trott –

Stannar ånyo.

Olav

Så gick han till mig?

Arnljot

Till dig gingo titt mina tankar, ända från unga
dagar, och mest, när de tvangs att fly från ditt
rike: din lott tycktes likna min egen. – Men
länge hade det nog dröjt ändå, innan min fot
funnit vägen, om ej – Konung, du har i ditt följe
en storättad jämtländsk kvinna.

Olav

Har jag? – Jag visst, hon som mälades mig nyss,
Frösögodens dotter.

Ler.

Är det hon, som drager slik kämpe till min här?
– Ja, hon är en ypperlig kvinna.

Arnljot

Du känner henne väl, tycks det.

Olav

Jag var hennes gäst vid mitt tåg genom Jämt-
land. Vi talade ofta samman, både i allvar och
gamman, och innan jag drog hädan, tog hon
dopet.

Arnljot

Ja, konung Olav är känd som en kvinnokär man.

Olav

med vredesblixtande ögon.

Vad? – Låt käringar sladdra om slikt!

Lugnare.

Men jag ser nu: Gunhild är dig kär.

Arnljot

ser tigande mot marken.

Olav

Men – var det ej du, som gjorde henne till änka?

Arnljot

Jo, och dråpet är sonat enligt lag, fast – ohäm-
nat.

Olav

Vanskligt tycks det mig då att bliva din böne-
man. Annars ville jag löna dig så, om vi komma
med seger ur striden.

Arnljot

Jag tackar dig konung! Men Gunhild tänker
visst ännu på hämnd. – Och törhända får hon
den i dag – ty jag anar min död.

Olav

Så var frimodig. Arnljot, och ljus till sinnet!
Faller du i dag, varder himmelriks lycka din lön.

Arnljot

Men även i bondehären stå ju många kristna?

Olav

De strida ej för Kristi sak, endast för egna jordiska tarv. Vi äro ljusets och sanningens stridsmän! Och även vår död skall bringa sanningens seger!

Arnljot

Vår död – seger?

Olav

Ja. Liksom Kristi ord fick makt över människosjälur, först när han själv lidit och dött i manna-hamn för dess sanning, så växer ännu hans välde på jorden med varje lyktat hjälteliv. Och vart hjärta, som blöder till döds i striden för ljuset, ökar dess glans och lyfter det högre att lysa över all världen!

Arnljot

sakta liksom för sig själv.

Strida för ljuset! – Ja, det är det högsta – det visste jag re'n i min drömsyn. Och mäktig tröst gömmas i tanken, att dödens blodiga, bittra dryck ej tömmes förgäves –

Olav

undrande.

Icke darrar Arnljot för döden?

Arnljot

Nej. Men understundom tycks det mig, som hade jag ännu ej levat: intet har jag utfört, son-lös går jag bort, ingen skall sörja, ingen sjunga –
Springer upp, släpper sitt spjut.

Vid den tanken skälver mitt hjärta som sargat av iskallt stål!

Vänder sig bort.

Olav

*går fram och lägger sin arm om
hans skuldror.*

Arnljot, du tunga ödens rov, du hugfulle hjälte! Ditt ve blir mitt. Även mig har en aning sagt, att min död ej är fjärran. Kanske skola vi följas åt i det sista! – Så vill jag dessförrinnan kalla dig min vän och tacka dig för, att vi fingo mötas.

Räcker fram sin hand.

Arnljot

*fattar handen, ser Olav i ögonen; hans mörka
blick klarnar för konungens ljusa.*

Grant ser jag, du gode konung, att jag ej skall ångra denna dag. Och önskar jag nu blott dö för dig, så att du finge leva.

Olav

Ditt ädelmod bringar en konungs på skam. Ej vet jag, huru löna dig.

Arnljot

Du gav mig din vänskap. Det är nog för min tid

– sak samma, om den nu skall räknas i år eller timmar.

Olav

Arnljot, än må vi hoppas!

Går och tar upp Neite.

Än äga vi starka senor och vapen. Se, svärdet du gav mig, svärdet som biter blott med kraft, när det svingas för sann frihet, vill jag nyttja i striden i dag –

Arnljot

blir åter tankfull och hans blick mörknar.

33

Finn Arnesson

skyndar in, avbrytande konungens tal.

Herre, bondehären rycker alltjämt framåt! Innan solen står högst, har striden börjat.

Olav

Så låt blåsa till fylkings! Jag kommer och talar till hären.

Finn ut.

Och nu, Arnljot, följ mit till min biskop, att undfå det heliga dopet.

Båda ut åt vänster.

34

*Ett ögonblick tom scen, medan stridshurar
börjar ljuda i fjärran och långsamt komma allt
närmare under de fyra följande scenerna.*

Gunhild

kommer från höger, spanande ut över dalen.
Är det möjligt! Kan folkets tal vara sant? Arnljot här? – Och redan? – Har han följt mig? – Och vad ämnar han?

Lyssnar till lurarna; bondehärens börja nu även höras i fjärran.

O, gudar! Härblåsten början alltre'n – till den strid, som skall –

Ser ut åt vänster.

Ah! Där är han! Samman med Olav! – Hur hans guldhjälms glimmar – vem skulle ej tro, att han vore konungen! Vad – De gå ned till källan – fram till biskopen – Allt folk viker undan – konungen talar – Arnljot böjer knä – lyfter av sin hjälm – sänker sitt stolta huvud! Biskopen läser – Nu glänser källans vatten över hans gyllene hår!

Ilar fram, sjunker på knä.

O, du mäktige, nye gud, tag mitt hjärtas osägliga tack! Arnljot här – kristnad – konungens kämpe!

Skyndar efter en blick åt höger hastigt upp och döljer sig bakom träden på kullen.

35

Sigurd i Slandrom, Bård i Bräcka, Heming i Ås komma med följe från höger.

Sigurd

Vi måste finna honom, innan striden börjar! Och jag hör lurarna ljuda allt närmare.

Bård

Om fjällmännen sagt sant, är han säkert hos konungen. Men var är konungen?

Heming

Kanske där nere vid dungen. Där ser jag många ståtliga män i praktbrynjor.

Sigurd

Här ser jag ett spår av Arnljot – hans spjut.

Tar upp det från marken.

Bård

Och här kommer han själv.

36

Arnljot

kommer från vänster, bakgrunden, stannar plötsligt vid åsynen av hersarna och lägger handen på sitt svärd.

Sigurd

Var lugn, Arnljot, jag är din vän som förr, och dessa äro ej mer dina fiender. Se här ditt spjut!

Arnljot

tager spjutet.

Mitt ärende var just att hämta det. Med vad är edert?

Sigurd

Efter rastlös färd genom dag och natt – att mäla dig stora tidender. Östmund Frösögode har

dött sotdöd. Längre låg han och bidade slutet; budet om Gunhilds flykt blev hans bane. När han sporde de ord, du talat till männen vid Järpströmmen sade han blott: »Osäll var den stund, då jag yppades strid med Arnljots ätt. Nu har jag mist allt jag höll kärt och ändå är skulden ej gäldad. Ja, än mer – i min sista stund må det sägas: Arnljot har rätt – han är född till Jämtlands hövding.» Med dessa ord dog han. Snabbt gick ryktet om dem vida kring Storsjöns stränder. Lika snabbt gingo mina bud: vi drogo till tings, och där blev din fredlöshet hävd. I hela Jämtlands namn kommo vi nu att bjuda dig vara vår hövding. Ty nu har din moders tanke segrat!

Bård och Heming

Ja, den har vunnit även våra sinnen! Jämtland må lyda sin egen lag, icke Svitiods, icke Norges!

Arnljot

skenbart lugn.

För sent segrar den tanken. Den är redan död.

Sigurd

Du har svurit Olav din tro?

Arnljot

Ja.

Sigurd

Vad Arnljot den biltoge svor, binder ej Arnljot hövdingen.

Arnljot

Han gav ej blott sitt ord, men sin varmaste vänskap.

Sigurd

Olav dömer nog bättre din sak. Icke är detta löf-tesbrott: Jämtland har äldre krav på din kraft.

Arnljot

Om Jämtlands krav har jag nya tankar.

När jag lämnade vistet i skogen och vandrade hit, steg jag upp på Årefjället att taga avsked av landet. Vida såg jag mig kring: fjället stängde i väster, vattnen vällde åt öster – hur långt jag än blickade ut, alltjämt detsamma. Då förstod jag: detta milsvida, glimmande nät av åar, älvar och sjöar, det länkar allt landet samman till ett mellan havet och fjällen. Allt är Svitiod. Jag fann, att jag skådat för lågt på landet – och livet. Nu såg jag det helas art och lag och sade farväl till min konungadröm – och till Jämtland.

Sigurd

Må vara att jämtars bygd en gång gror samman med Svitiod – ännu är den ett land för sig själv, som kräver sin hövding. Nu då den tanken fått liv och makt, vore det illdåd att dräpa den! Därför, Arnljot, kom! Bjud Gunhild vända med dig och dela ditt hövdingasäte. Innan sommaren gått, skall vårt hell skalla från Frösövall över blomgula backar och glitterblå sund, när vi dricka för Jämtlands lycka och din, för många fredsälla solskensår över Storsjöns härliga bygd!

Arnljot

springer fram.

Alltjämt mer krävande vända – alltjämt mer kväljande val! – Mitt vida, solfagra land!

Lugnare.

Nej! Detta är provet – det första – det största!

Till hersarna.

Vänden åter – väljen en annan! Mitt ord är givet.

Sigurd

Så vill jag själv träda inför konungen.

Arnljot

Fåfängt! Hellre dör jag för honom än lever för jämtarna!

Heming

Är du oss gramse ännu? Är detta din sista hämnd?

Arnljot

Hämnd? Nej. Men I veten ej, att jag nyss tagit dopet.

Sigurd

Törhända bliver det då din lott att kristna Jämtland – ty det anar mig, att den nya tron skall segra även hos oss.

Arnljot

plötsligt beslutsam.

Så biden här på mitt svar, tills striden har stått!

Sigurd

Varför bida?

Arnljot

I denna sak må lyckan döma – eller den nye guden.

Sigurd

Jag förstår: om *du* kommer oskadd ur kampen, men konungen –

Arnljot

starkt.

Jag går nu att kämpa för honom – och hans liv är mig kärt! Hören min ed:
Aldrig än svängde
Arnljot sitt svärd
med större mandom
än vid Stiklestad!

Går ut samma väg han kommit.

Sigurd

ser efter honom.

Krympt har icke hans själ under vildmarkslivet!
– Dock, nu må vi väl bida, som han bad oss.

Alla ut åt höger.

37

Gunhild

*kommer fram, ser sig spejande omkring,
skyndar därpå hastigt tillbaka till sitt göm-
ställe bakom träden.*

Akt 1, "På Frösötinget", med Torolf Jansons berömda panorama över Storsjön och Jämtland.

Konung Olav

följd av Arnljot, skalderna, märkesbäraren, biskopen, Göka-Tore, Åflo-Faste och en stor skara hird- och härmän, kommer från vänster. Och nu, mina män, hören vårt härrop: Fram, fram, fram, kristmän, korsmän, konungsmän! Så må vi känna varandra i striden.

Ut åt höger.

De övriga

medan de följa efter konungen.

Fram, fram, fram, kristmän, korsmän, konungsmän!

Härropet höres fortsätta allt längre och längre bort; under de följande scenerna ljuder det oupphörligt på nytt, än nära, än fjärran blandande sig med stridslurarnas toner.

38

Gunhild

åter fram.

O, skräckfulla vävnad av ångest och hopp, ay .dödstungt hot och strålände löften! Om Arnljot får leva och Olav faller – Nej, nej, Olav må leva! – Och dock – vilken dårande fager dröm: att sitta

vid Arnljots sida i bardomshemmet – på ättens gård! – Min fader är död – dråpligt skall han gravsättas – Arnljot skall ärva hans makt – och sedan – efter all ofrid, ånger och sorg sällaste sommardagar! – Det är trolldom i tanken, den dövar mitt sinn som ett rus! – Ont jag önskar, synd jag säger, men – *Olav*, icke Arnljot må dö!

Skyndar ut åt höger.

Bondepären strömmar in från vänster, anförd av Tore Hund.

Rop i mängden

Se! Där stå de redan fylkade och redo.

Tore Hund

Så låtom oss stanna här! Hören I, bönder: de sjunga sitt härrop! Även vi må välja ett ord, att känna de våra från dem. Så lyde vår lösen: Fram, fram, bondemän!

Hären

Ja! Fram, fram, bondemän!

Härropet går vidare, till de delar av hären, som befinna sig utanför scenen. Under tiden följande ordskifte mellan männen i förgrunden.

En man

Nu skall han få gälda skeppet, han tog ifrån mig i Nidaros.

En annan

Och nu skall min fader vara hämnad!

En tredje

Och *min* broder!

En fjärde

Och *min* son!

Tore Hund

Hela Norge skall nu taga hämnd för alla de illdåd han övat!

En man

Ja, han brände min gård!

Många

om varandra.

Också min! Också min!

Tore Hund

Och nu kommer han med följe av rånare och stigmän, att börja på nytt!

Många

Det skall aldrig ske! Nidingars usle herre nu må nås av vårt hat!

Tore Hund

ropar.

Hållen Eder redo! Kungsmännen komma! Nu må vi möta dem hårt!

Skaran ordnar sig skyndsamt längs vänstra scensidan.

Kungshärens rop växer plötsligt i styrka och närmar sig. Tore Hund ger tecken med sitt svärd, bönderna uppstämman sitt härskri och storma över scenen. De mötas av kungshärens längs högra scensidan. Starkt vapengny och vilda rop fylla luften. Bönderna vika, striden flyttar sig över till vänstra sidan och vidare ut. Längst fram i förgrunden kämpar konungen, omgiven av sköldborgen, i vilken Arnljot går främst under märket; efter honom Göka-Tore, Åflo-Faste och skalderna. Sköldborgen råkar i någon ordning. Två bönder rusa fram och anfalla konungen. Arnljot, som oemotståndligt huggit sig fram genom fienderna, har kommit långt före. Han vänder sig om, upptäcker konungens fara, skyndar till och sårar båda angriparna till döds med sitt spjut och sitt svärd. I detsamma träffas han av en pil i bröstet och släpper spjutet för att gripa åt hjärtat.

Olav

nu åter skyddad av sin vakt vänder sig ivrig och hänförd Olav till Arnljot.

Du börjar ståtligt, Arnljot! –

Vad? Är du sårad?

Arnljot

Ja. Detta var visst både början och slut. En pil fann vägen till mitt hjärta – liksom du, konung.

Olav

Arnljot, vän! Skynda till Gunhild! Hon kan läka.

Fienderna tränga åter på.

Hav tack, du tappre! Jag skall icke glömma! Väl mött efter kampen!

Stormar med hela den övriga hären ut åt vänster; striden rasar från detta ögonblick utanför scenen under härrop, lurstötter och gny, än närmare än mera avlögset, medan sårade gång efter annan vackla över scenen åt höger och folk från Stiklestadsgård kommer med bårar och hämtar en del av de fallna.

Arnljot

gör ett försök att följa efter, men förmår ej.

Ja, detta är döden! Jag visste det: den dag jag ej längre tror på mig själv, är min saga slut.

Sjunker ned vid en sten.

Har jag nu blott frälst hans liv, är jag nöjd. Till Gunhild bad han mig gå –? Vägen till henne var tung i min hälsas tid – ej blev den lättare nu – för den döds-skjutne.

Lutar huvudet mot stenen, ligger med slutna ögon och kämpar för att andas.

Gunhild

sakta in från höger; när hon ser Arnljot skyndar hon fram.

Så bedrog jag mig ej. Jag såg honom falla!

Arnljot
öppnar ögonen, småler.
Nu är Gudfast Grimsson hämnad.

Gunhild
Arnljot! Skona! Inga kvalfullt sargande ord!
Icke hämnd!

Arnljot
Nej, icke hämnd! – »Tillgiv din fiende, älska din
ovän.» Ja – de orden äro en döendes – kunna
blott fattas i dödens stund. Så länge livsgnistan
lyser, stå de mörka – som en röst i natten – från
osedd mun – på okänt mål – Nu börja de skimra!
Ännu ser jag ej allt –
Reser sig halvt upp.
– men ett förstår jag: kämpa blott för det hög-
sta, för ljuset!
Sjunker tillbaka.
– Gunhild, hav tack, att du kom i min sista
stund!

Gunhild
andlöst.
Låt mig se dina sår!

Arnljot
visar åt bröstet.

Gunhild
undersöker såret.
Ja, pilens udd sitter kvar. När den drages ut –
Tystnar.

Arnljot
– dör jag.

Gunhild
Arnljot, hav misskund! Lämna mig ej att förtä-
ras av ånger i livslångt elände! Säg att du glömt
mitt svek!

Arnljot
Sade jag ej så i skogen?

Gunhild
Säg det ännu en gång! O, jag har sonat! Från
den stund du stod för min syn som jämtarnas
hövding, har ångern sönderslitit min själ som
med glödande järn. Fredlös blev jag som du: jag
mindes min ungdomslycka. Min kärlek valde
den ädlaste, och jag – förrådde min kärlek. Men
den dog icke. Den lever, lever! Arnljot, glöm!

Arnljot
Du snärjdes av ödets gåtfulla garn och lyddes
till onda tungor. – Dock, det flydda har mist
sin makt! – Över dödens svartblåa hav, i vars
djup jag svindlande sjunker, brinner vår kärleks
guldsol – fager som aldrig förr!

Gunhild
Smärtan vill kväva! – Nyss steg som en soldags
gryning ett hopp ur min grämelsets natt: till
Jämtland skulle vi två –
Övervåldigas av sin förtvivlan.

Arnljot
Du mötte Sigurd!

Gunhild
Han sade mig allt.

Arnljot
sakta.
Min drottning!
Söker hennes hand.

Gunhild
*griper hans hand och pressar den
mot sitt bröst.*
O, att mitt hjärta ville brista!

Arnljot
Du har ju en son. Vad bär han för namn?

Gunhild
Östmund efter min fader – min fader, som nu
är död.

Arnljot
Så lev, Gunhild, och fostra din gosse, som vore
han min! Östmund skall strida som jag – nej,
bättre än jag – för ljuset, för Jämtlands lycka.

Gunhild
Ja, heligt lovar jag: ärver Östmund sin mor-
faders makt, skall han kristna sin hembygd – i
minnet av dig och din tro.

Arnljot

Du menar min nya tro – på Vitekräst?

Gunhild

Ja, men ock tron på dig själv.

Arnljot

Den skall nu vara död – biskopen kallade den ond.

Gunhild

Nej! Väl lät den dig lida mycket ve, men – stark och fri gjorde den dig. Hur kan den vara ond?

Arnljot

reser sig på knä.

Den är icke ond! Ditt tvivlande ord gör mig viss och öppnar bländljusa syner – fast döden skymmer min blick – tankarna hissna – tungan stammar

– Stirrar framför sig med vidöppen blick.

Gunhild

O, Gud! Är det dödens yrsel, som börjar? Hans öga lyser som av himmelriks klarhet!

Arnljot

Himmelrik? Hur sade den gamle? – Himmelriket är i dig själv – Gunhild, nu ser jag, nu vet jag: –

Stiger upp.

Tron på Krist och tron på min kraft äro ett!

Sjunker åter på knä, stöder sig mot stenen.

Röster

på avstånd, utanför scenen.

Konungen har stupat! Ve oss! Konung Olav är död!

Kungsmän

störta över scenen från vänster till höger.

Ve! Konung Olav är fallen!

Ila ut. Man hör ropen fortsätta långt borta.

Arnljot

sakta.

Olav är fallen! – Så svek då mitt svärd! Som Självråde svek! Mina vapen miste sin kraft i den stund jag ej längre trodde på *min* kraft. – Är ej detta dödens vittnesbörd för min tro? – »Även vår död skall bringa sanningen seger» – Ja! Är Krist himmelriks konung, då har han bott i mitt bröst, långt innan jag kände hans namn – som en del av mig själv – den högsta – den bästa – min kraft! Och jag trodde på kraften – ej på dess tomma, flyktiga namn! – Ett ögonblick ledde mig tvivlet – jag vek från min väg. Det kostar mig livet – men döden ger segerstolt visshet! – Min väg var den rätta – för mig – fast jag drog med trältungt jordbunden blick genom skuggmörka dalar – styrde ej nog högt för att se. – Men nu – Gunhild! – Min tro har ej ändrat sin art, ej svikit sig själv!

Reser sig långsamt.

Den steg blott ur dystra, dunkla skogar – upp på sol-glänsta fjäll!

Röster i fjärran.

Ve! Konung Olav är död!

Arnljot

Ja! Olav är död och kallar sin vän. – Jag kommer, min konung!

Rycker ut pilspetsen ur sitt bröst, segnar ned på knä, mottagen av Gunhild.

Gunhild! – Lev väl!

Kysser henne, låter ett ögonblick huvudet sjunka mot hennes skuldra, men höjer det genast åter med ett förklarad uttryck.

Gunhild, känner du ej – hur vi lyftas – sväva – österut, bort över skogar och moln genom gyllene rymder! – Nu nå vi Årefjällets topp – hela Jämtland blånar inunder oss – Storsjön glittrar i fjärran! – Och Oviksfjällen och alla fjäll stå snöskimrande blå – som jättar i brynjor av silver och stål på vakt om vår fagra hembygd! – Gunhild – hälsa – Jämtland!

Dör.

Gunhild

lägger honom sakta ned mot stenen, sluter hans ögon, kysser hans panna, reser sig, går åt höger och vinkar med sin slöja.

Sigurd, Bård och Heming med följe komma från höger. Vid åsynen av den fallne stanna de bestörta, tigande.

41

Sigurd

sakta.

Är han död?

Gunhild

böjer jakande på huvudet.

Sigurd

Så ha vi fått hans svar och kunna vända tillbaka! Nu vägrar han ej att följa oss.

Till följet.

Gån, bringen oss en av de bårar, som tillretts för sårade kungsmän!

Några av männen ut till höger. Stridsgnyet höres åter närma sig. Alla stå försjunkna i anblicken av den döde.

Sigurd

Med honom dog min ljusaste dröm. Ode blir livet för dem som följa, när de som föra gå bort – ödsligast dock, när hövdingatanken, stridens strålande märke, sjunker i graven med dem.

Kungshären

på avstånd.

Fram, fram, fram, krigsmän, korsmän, konungsmän!

Männen av följet komma tillbaka med en bår.

Sigurd

Lyften honom på båren! Men varligt, värdsamt – han är Eder hövding! – Och nu: bärom honom hem – till det land, den bygd han höll kärast!

Männen ha lagt Arnljot på båren och hans vapen bredvid honom; lyfta nu båren upp på sina skuldror och stå redo att gå.

Sigurd

drar sitt svärd och ställer sig i spetsen för tåget.

Fager syns mig sagan,
fast i sorg hon ändas!
Skönare sång ej på jorden
sjungs än om hjältedöden.
Väjen i vörtnad, färdmän,
undan på hyllningsvägen,
hälsen med heta tårar!
Här kommer Jämtlands hövding!

Tåget sätter sig i rörelse. Efter båren gå de två andra hersarna. Gunhild slår i stum sorg slöjan för sitt ansikte och följer dem.

THE PLOT

Arnljot, act 1

Scenes 1 and 2

The Frösö thing has been in progress for three days, and in the evening a sacrificial feast will be held in the cultsite of the god Fröj. The housewives from the various homesteads contribute their part of the food, and see to it that the hall is decorated. At this time Unn chances to meet Gunhild. There is an exchange of words, and provoked by Gunhild's scornful replies Unn reveals her proud plans. Gunhild finds it difficult to conceal her dismay.

Scenes 3 and 4.

Agitated by this quarrel, Unn suffers an attack of her old ailment, a heart disease, which has been aggravated by the distress and mental struggles of the past years. But Sigurd comes and calms her with the news that everything is working out just as planned: half of Jämtland is already on their side.

Scenes 5–7

Gunhild gets a confirmation from her father, Östmund, of what she has heard from Unn. She cannot hide the fact that Arnljot seems to her to be the most suitable chief for Jämtland, but she is severely reproved by her father, who declares that if the country is going to have its own king he himself is first in line for that position, and

that her husband would later inherit the throne after him. For her part, however, Gunhild confesses that she still loves Arnljot.

Scene 8

In the meantime Arnljot has arrived home and found out about Gunhild's infidelity. Indignant, he hurries out to the thing area of Frösö: there the whole beautiful land of Jämtland lies before his eyes. His mind is put at ease and his mood brightens, and he greets his home district with words which mean a promise to stay, live, work and die there.

Scene 9

By reminding him of his youthful ideal, King Olav, and by revealing the shame she has suffered for his father's sake, Unn incites Arnljot to promise that he will one day realize her dreams of the future.

Scene 10

For their part, Östmund and his son-in-law, Gudfast, make an agreement to try to thwart these plans, preferably by taking advantage of Arnljot's hot temper; if they can bait him to in some way break the peace of the thing, then his cause will be spoiled.

Scenes 11 and 12

The thing is assembled and organized in the customary manner. While it is in progress Gudfast provokes Arnljot so that he finally kills his happy rival in a blind rage. He answers the perplexed

reproaches of those assembled with scornful words about their cowardice and weakness, their hypocritical and selfish belief in gods. Östmund adjourns the thing for a while and goes with a judge and jury to discuss the judgment of Arnljot.

Scene 13

When Unn gets a confirmation of what has happened from Arnljot himself, she dies. In an agitated monologue Arnljot declares that he does not intend to leave Jämtland, even if he is condemned as an outlaw. In the great forests, which he has just greeted, he will perhaps find his last, best freedom.

Scene 14

Gunhild comes and offers Arnljot the prospect of a reconciliation: let the murder of Gudfast, who had won her with lies, and her own unfaithfulness toward Arnljot counterbalance one another, and settle the matter. She intimates that she still loves him. But Arnljot is too upset to be able to forget. He sends her away.

Scene 15

The thing is resumed and Arnljot is declared an outlaw. He retorts by declaring all of Jämtland outlawed; in his woods he would accomplish the vengeance he had sworn on all those who had outraged his father and him. "Yes, let the struggle rage! It will not bring you honour! For against the whole lot of you, against your legions, your laws and your gods stands one *lone* man who relies solely on his own power, I, Arnljot from Gällö!"

Arnljot, act II

Scenes 1–5

Five years have gone by. During this time the feud between Arnljot and the people of Jämtland has been raging: he has plundered and killed their wealthy merchants and travelling magnates, he has plundered their mountain chalets and storehouses. For their part, the people of Jämtland have burned down his ancestral farm and have killed his sister and brother-in-law, with whom he had lived when he was first outlawed. He has now taken up residence in the district where Hjärpströmmen flows out into the Indals River, through which the main trade route goes between Sweden and Norway.

Here he is visited by Lapps. The people of Jämtland have had contact with them and have promised them an ample reward if they hunt down Arnljot, and kill him. But first, the old magician Ubma wants to find out where Arnljot has hid all the gold and silver that he managed to salvage before his ancestral farm was burned. Therefore, he sends the young Lapp girl Vaino to Arnljot, to be his servant and to try to find out the secret. Arnljot accepts her services, but otherwise lives secluded and silent. Instead of arousing his lust by means of Ubma's magic, she is herself moved to pity and a reserved love, of which, however, Arnljot has not the slightest suspicion.

He only ponders over his fate. He is tired of murdering and robbing, and in the desolate stillness of the wilderness, in the roaring storm

of the forest, his thoughts focus only on the question: "To what purpose am I wasting my strength?"

Scenes 6 and 7

But at this time droves of armed soldiers and various other people are making their way through the mountains in order to put themselves under the banner of King Olav Digre. After having lived in exile in Russia for two years, he is now returning to Norway via Svithiod and Jämtland, to win back his crown. Among those who have been attracted by his gregarious and brilliant personality, as well as the promise of free plundering, are the two notorious highwaymen Göka-Tore and Åflo-Faste from northern Jämtland. These two meet Arnljot and there is a discussion. Arnljot gets the idea of sending King Olav a gift as a greeting. But when the robbers recommend that he go himself to Olav, he nervously refuses to do so.

Scenes 8 and 9

Through the forest comes Gunhild too, with her infant son. They are on their way to Norway. She has had King Olav as a guest in her home, and has been converted to Christianity. Because of this, she came in conflict with her own family, who had tried to take the child away from her. Trusting in the king's promise, she is now fleeing to Norway to put herself under his protection. She loses her way and comes to Arnljot's cabin, not knowing where she is. Then she meets Arnljot. He is wild with desire and asks at first,

reminding her of their youthful love. Gunhild is ready to give in, but she suddenly discovers Vaino and checks herself. Arnljot has a change of attitude and starts to threaten. Driven to the extreme, Gunhild points a knife at her breast. Arnljot stops himself, and asks at last, "But the boy – your son?" "Slay him if you care to! If you let him live he will take revenge on his father and mother!" Arnljot looks at the little one, who lies asleep on the moss. At this sight, his yearning for a peaceful home and happy family again pervades his soul. And when Gunhild has left with her child, he slumps, brokenhearted, into melancholic and agonized brooding.

Scenes 10–12

Then Ubma sneaks silently behind him and hypnotises him with mysterious gestures. Arnljot falls asleep and dreams that he sees an Old Norse sacrificial dance, which disappears when a band of Christian soldiers, led by King Olav Tryggvasson and Arnljot's brother, Vikar, march through the forest singing a psalm. He also sees other dead friends and finally his mother, who waves to him. Ubma now asks the sleeping Arnljot where he has hid his treasure. Arnljot answers. Ubma is just preparing to thrust the knife into his back when Vaino rushes in and wakes him with a cry.

Scenes 13–15

Alone again, Arnljot interprets the dream vision as a premonition of death. Death lures him as a release from this life – he intends to drive the

spear into his chest, but Vaino hurries in again and hinders him. Vaino beseeches him instead to flee to the west, to the king, so that he might escape from all the enemies that hide in the forest, waiting for an opportunity to kill him. During the conversation, Arnljot realizes the dream visions of Ubma's magical sleep has evoked his most inner thoughts. Then comes the change. Arnljot perceives this as if an important part of his personality has just now been exposed; he has had a dim knowledge of this part, but has lied to himself and has pictured himself other than he really is. This insight strikes him like lightning, and when he then pulls himself up it is only to follow Vaino's anxious demands and go to his king Olav, just as Vikar had gone to his. He wants to offer him a greater gift than the one he had recently sent with the robbers. He says farewell to the grieving Vaino, after first rewarding her faithful service by delivering her from the revenge of Ubma.

Arnljot, act III

Scenes 1-3

Stiklestad, July 29, 1030. King Olav, surrounded by his housecarls and poets, awaits the advance of the peasant army and the start of the decisive battle. Arnljot's gift is presented, Gunhild's arrival is announced and the poets pass the time with recitation, improvised on the occasion of these events.

Scenes 4 and 5

Then Arnljot goes before the king. The conversation which follows reveals that in the south Arnljot has learned about the basic tenets of the Christian faith, especially the commandment "forgive thy foe, love thy enemy!", without grasping their full meaning until later, when in solitude having acquired a more profound knowledge of them than the king himself. Olav is friendly towards Arnljot and feels sympathy for a man who has been deepened and ennobled by his spiritual struggles. He thanks him for coming, and in return receives Arnljot's promise of friendship and loyalty unto death. The king then leads him down to the spring, where his bishop is just now baptizing the many heathens who are willing to fight in the king's army. Gunhild comes and witnesses the baptismal ceremony at a distance.

Scenes 6 and 7

But meanwhile in Jämtland momentous events have occurred. Östmund has died, after having admitted that Arnljot was right: he was born to be chief over Jämtland. Having been informed of this, Sigurd in Slandrom has assembled the people of Jämtland for an extraordinary thing session: Arnljot is no longer considered an outlaw, the various parties are dissolved, and now everyone just wants Jämtland's independence and that Arnljot be its king. Sigurd, Heming and Bård are sent to give Arnljot this message and to ask him to return. But Arnljot refuses; he has sworn to his king his loyalty and friendship, and

he has acquired a new outlook on Jämtland's future. Up on Åre mountain, he has seen how, in the west, the country is cut off from Norway by the mountains, while a network of hundreds of rivers, streams and lakes, flowing to the east, connects it with Svithiod. He has seen things in a higher context, regarding both Jämtland and his own life: he has said farewell to his dream of being king, and to Jämtland. Sigurd tempts and beseeches him with persuasive words; he describes the splendour of Frösö in the summer and the glory of the feasts of tribute. Arnljot fights a last desperate mental struggle; he realizes that this is his test of loyalty, the greatest, and he asks them to go back home, to choose another. The only thing he can do is to let them wait until the battle has taken place. Others suggest the possibility that the king might fall in combat, with Arnljot remaining unscathed. This he will not hear of, and he swears a solemn oath to fight more bravely than ever.

Scenes 8-12

The battle begins. Arnljot is mortally wounded by an arrow. The center of combat is removed from the spot where he lies, and Arnljot fights his death struggle at Gunhild's side. Inspired by the words he has spoken with the king, he sees his life in a transfigured and reconciling light. He understands that his faith in himself and in his own power, despite everything, has been the best within him; and that Christianity, as he understands it, has not killed or distorted that faith, but has only given it a higher meaning, a

broader outlook. And while the soldiers of the king's army at a distance bewail the fall of their king, Arnljot draws out the arrowhead that had stuck in his heart and dies with the name of his home district on his lips.

Scene 13

Gunhild waves to the governors of Jämtland, who have been waiting at a distance. Arnljot is laid in state, and after Sigurd has recited a short lament, the dead warrior is borne back to Jämtland.

(From the Stockholm Opera's programme booklet, 1910) *Translation: Robert Carroll*

WILHELM PETERSON- BERGER 1867-1942

Born Feb. 27, 1867 in Ullånger Parish in Ångermanland. Grew up in Umeå and Burträsk. Upper secondary school certificate in Umeå, spring of 1885.

Moved in the autumn of the same year to Stockholm and devoted himself to preparatory studies for the conservatory (private piano, harmony and composition studies with O. Bolander).

New Year 1886 he was admitted to the organ class with minors in piano and harmony. The same year he also applied to the composition class on the recommendation of Rubenson and was accepted. Studies in counterpoint with J. Dente. Organist degree spring of 1889.

Study trip to Dresden autumn of 1889. Student of instrumentation with E. Kretschmer, and of piano with H. Scholz. Studied composition as well.

Returned in the summer of 1890 to Sweden and was active in Umeå for a time as a private piano teacher and as an instructor in singing and music at the Training College and the State Secondary Grammar School.

He returned in the autumn of 1892 to Dresden as a teacher at the Dresdner Musikschule in music theory, harmony, ensemble playing and piano.

He came back to Sweden in the spring of 1894, and to Stockholm in the autumn of 1895. He was offered the position of music critic at the news-

Wilhelm Peterson-Berger. Foto: Wilma Björling.

paper *Dagens Nyheter*, where he started in the New Year 1896. He remained the newspaper's permanent music critic until 1930, interrupted however by periods when he was the producer for the Wagner repertoire and the premiere of *Arnljot* at the Stockholm Opera 1908–10, and a journey to Italy 1920–21. In 1919 he founded – together with F. Saul – the journal *Ariel*, of which there were two issues, and in 1926 another journal, *Music Culture*, which lasted for four years.

In 1930 he moved into a residence called Sommarhagen, built already in 1914 on the island of Frösö at Östersund, where he had regularly spent the summers during his yearly visits to Jämtland and wanderings in the mountains. He retired more and more from public life and devoted himself to composition and revisions of earlier works. He was also active as a writer and was engaged in the Frösö Festivals, inaugurated by himself. He died in Östersund on December 3, 1942. He is buried at Frösö Church.

His compositions include works in most genres: 4 music dramas, 1 fairy opera, 5 cantatas, 5 symphonies, 1 violin concerto, orchestral works, 3 violin sonatas, 1 violin romance, suites, about a hundred songs, as well as plenty choral works, piano pieces and other works for various ensembles.

Jan Kask

Matilda Jungstedt (1864–1923) och Wilhelm Peterson-Berger på Aspnaäs värdshus 1906. Jungstedt sjöng bland annat i urpremiärerna av Sveagaldrar (1897) och Ran (1903). Foto utlånat av Wilhelm Peterson-Berger Stiftelsen/Sommarhagen.

SUMMARY

Few Swedish music critics have exercised an influence on the musical life and thinking of their time comparable to that of Wilhelm Peterson-Berger (1867–1942), and few Swedish composers have enjoyed such a wide popularity among the large mass of the population. Moreover, there are few composers of whom it is so difficult to form a distinct opinion. This is partly because of the controversies he occasioned both as a critic and as a composer, partly because of his own complex, at times contradictory, personality.

Peterson-Berger's critical writings during more than thirty years for *Dagens Nyheter*, one of the most important daily newspapers in Sweden, gave him an unprecedented position of influence. His reviews were often amazingly discriminating and probably unique at that time, based as they were on the belief that real criticism had to be personal if it were to have any artistic justification. Furthermore, his literary production was characterized by a masterly command of language, often including sarcastic wit, and disclosed a thorough knowledge of the humanistic tradition from ancient Greece to his own time. He was, however, quite implacable about the modern "cacophonic" tendencies emerging during the first decades of his career. His complete absence of scruples when confronted with musicians or compositions not complying with his own ideals or criteria of quality, often created hostility and violent opposition. His essentially idealistic ambition resulted in outbursts against

routine, mannerism, commercialism, the academic and virtuoso predominance, as well as in equally consistent support of what he considered proper expression of artistic personality.

As a composer, Peterson-Berger is usually considered one of the most important musical representatives of Swedish "national romanticism", although he was opposed to the usual narrow view of "romanticism" because of its alleged negation of reality. He received decisive impulses from the theories of Wagner and Nietzsche as well as from Scandinavian literature and folk music. His aspiration was to communicate his conceptions both to the professional musicians and to the amateurs. Inspired by the Wagnerian culture synthesis that he described in one of his most important literary works, *Richard Wagner som kulturföreteelse*, Stockholm 1913 (*Richard Wagner als Kulturererscheinung*, Leipzig 1917; partly translated as "The life problem in Wagner's dramas", *Musical Quarterly* 1916, and "The Wagnerian culture synthesis", *MQ* 1921), in which he characterized Wagner's achievements as a synthesis of Hellenism and Germanism, Peterson-Berger himself aimed at combining parts of Wagner's aesthetics with elements derived from Scandinavian folk music. Together these features constitute an important clue to the understanding of some of his intentions as a composer. Characteristic of his music are also the frequently programmatic allusions, the result of which he described as a musical transformation of associated ideas rather than as "program" music in a narrow sense.

Some of Peterson-Berger's compositions are still very popular and frequently played, notably the piano pieces, the choral music and the solo songs. These works of minor size have become so intimately associated with the composer's style and artistic image that they almost completely overshadow his major and, in his own opinion, more important achievements: the music dramas, the cantatas, and the symphonies, in which he endeavoured to express his aesthetic or philosophic ambitions. These compositions are very seldom, if ever, performed (except the Swedish "national opera" *Arnljot*): possibly the often explicitly "popular" idiom of the commonly performed works might to some extent have induced negative prejudices against his larger ones. Furthermore, the philosophic ambitions behind the larger works might nowadays to some extent have lost their relevance and could even constitute an obstacle to the spontaneous appreciation of the music.

The above article was conceived as an introduction to further studies concerning Peterson-Berger. Some of the comments on his ethical and aesthetical views are based on quotations from some of his most important essays – especially those concerning Wagner, Nietzsche, the Swedish music drama, folk music, and criticism. Some biographical details are also discussed.

Jan Kask

THE HISTORY OF ARNLJOT

1889	August 5 – Peterson-Berger is fascinated by the view of the Storsjö landscape in Jämtland, with Ovik Mountain in the background. (Storsjö is a large lake in central Sweden.) (He had already composed a violin sonata in A minor – 1887–88 – whose andante movement is introduced by what later came to be the principle motive in Arnljot.)		scenery by Thorolf Jansson (his was later used as a matter of course), and with Hjalmar Meissner as conductor. The performance was a great success for P.-B. personally. The opera is given a total of 14 times during the 1909/10 season and becomes a repertoire work that is played virtually every year, with at the very least a single performance on the composer's birthday.		orates the 50th anniversary of the first performance.
1901	Captivated by Snorre Sturlasson's <i>The Saga of Saint Olav</i> and Bjornstjerne Bjornson's cycle of poems, <i>Arnljot Gel-line</i> , P.-B. wanders during the summer in the footsteps of Olav Digre and Arnljot from Jämtland to Stiklestad.	1913	Arnljot is performed in its entirety at Frösö.	1967	The second act of Arnljot is given on P.-B.'s 100th birthday, with set designs by Thorolf Jansson.
1902–04	The text is written, first in free, later in rhythmical prose.	1914	A German version of the libretto is printed in Stockholm.	1973	Highlights from Arnljot are recorded by EMI for gramophone (now in the original version).
1906	The text is printed.	1935	Regular Arnljot performances are introduced at Frösö.	1986	Arnljot in its entirety (in the revised version) is issued for the first time on gramophone as a documentation of the production from 1960.
1907–09	The music is composed.	1948	Stig Rybrant revises Arnljot (with the assistance of Ivan Oljelund for the texts), at the behest of the Peterson-Berger Foundation/Society.		
1908	The first act of Arnljot is performed by amateurs at Frösö with spoken dialogue and music.	1949	Rybrant's version is performed for the first time at the Royal Opera on February 26, and is a great success.		
1910	The premiere takes place at the Royal Opera in Stockholm on April 13 with P.-B. himself as the producer (Harald André took over in the 1920s), with the	1960	So far the last performance is given at the Royal Opera on May 16, with still the same set designs as in the premiere. The recording presented here is made on May 8, and commem-		

ON THE CHARACTER ARNLJOT

The drama “Arnljot” is about a man, who, in a feeling of his spiritual and physical superiority over a trivial and petty surrounding world, asserts his personal independence so far that he gets into violent strife not only with the outer society, but also with the psychological and universal principles upon which all societal order is based. He does not suspect, however, that he harbours these basic principles in his own being, in the form of obscure instincts which he does not yet perceive or understand; nor does he suspect that he does violence to a part of his own ego when, in a struggle for his individual freedom, he suppresses all the social and altruistic impulses that lie dormant in the human soul, his yearning for his home district, family life, relations, friends, etc.

But these instincts grow in increasing strength throughout the long opposition; the tension between these and the conscious individualistic tendencies becomes ever stronger, without however being understood by that soul who through it is occasioned more and more suffering. Finally, however, the shell of unawareness bursts: due to an external circumstance the outlaw discovers his own “most secret thoughts”, the repressed instincts force their way with terrible violence into his consciousness and effect a revolution, which threatens to explode his whole emotional life.

Subdued, and in dull despondency, he draws

himself up after the crisis; his life no longer has any value in itself. The only thing he can do now is to give it away to another, to someone who is worthy of receiving such a gift. He finds such a person in the man who, from the time of his youth, had captivated his imagination as a brilliant model. But when the gift has been given, and the moment of death approaches, death’s enlightenment also falls on his view of life: he now understands that the reason for his fate was that he could not bring the opposing instincts in his being into a harmonious union, and that he did not “steer high enough to see” the deeper connections in human existence, even though he had been groping in the right direction. And in the certainty that his belief in himself has been the highest and best power within him, he dies, reconciled with the woman whom he loves; and he sends a final greeting to the home district which he has always cherished with a passionate and fervent love – although he never understood that this very love was the strongest and most typical expression for one part of his being, to which he did violence during his long struggle.

To dramatically incarnate such a human fate, the author of the text has chosen the figure of Arnljot Gelline, the character of which we get a fleeting but fascinating glimpse in Snorre Sturlasson’s *The Saga of Saint Olav*. It is told here that Arnljot from Jämtland, like so many others just before the battle of Stiklestad, came to King Olav Haraldsson – called Digre (later “Saint”) – and asked to be his warrior. When questioned about his faith, he replied that up to now he had

only believed in himself, in his power and courage, but that he now wanted to put his trust in the king. He converted to Christianity, and was the first to fall in battle.

On the one hand, when P.-B. set his music drama *Arnljot* to music, he wanted to make the scenic presentation a purely aesthetic art experience, free from all empirical and material realism; on the other hand, he tried in his text to reconstruct with as much psychological realism as possible every aspect of Arnljot’s fate which Snorre Sturlasson only hints at but does not actually relate. Here follows the previous history of the drama and a résumé of the plot:

On his mother’s side Arnljot belongs to a clan of magnates who count Jämtland’s (according to Snorre) first magnate, Ketil Jämte, among their ancestors. But the prestige of the clan has declined, especially since Arnljot’s mother, Unn Hallbrandsdotter, married a rich parvenu, the merchant Sunvis Bjarm at Gällö, with whose fortune she had hoped to raise the status of the family. An agreement was also made with the chief of Frösö, Ostmund, who had borrowed money from Sunvis, that in compensation Arnljot would receive his only child, Gunhild, in marriage and would take over his position as chieftain. But before this can happen other misfortunes befall the clan: the oldest son, Vikar, becomes King Olav Tryggvasson’s housecarl and falls with him at the battle of Svoldern; a daughter marries a man who is later declared an outlaw for murder; Sunvis himself dies, but the words of ridicule and ballads that were com-

posed on account of his marriage still live on among the people. Arnljot grows up and youthful love unites him with his appointed bride, Gunhild; but at the same time he hears about King Olav Haraldsson's exploits, and he is seized with longing for heroic deeds and adventure. He asks Gunhild to wait three years and goes off on voyages to foreign lands. But instead of making his way over Russia down to Miklagård (Byzantium) and serving in the Emperor's bodyguard, as did so many others from Jämtland at that time, he prefers to live independently as a free viking. Due to unfavourable circumstances his journey home is delayed two years. He sends a message home, but the messenger, Gudfast, is Arnljot's rival. By giving a false account of Arnljot's life in the south, he is able to change Gunhild's attitude and make her his wife.

Still proud of her family, Unn now lives only for revenge, redress and power. When the marriage plans with the Frösö chieftain's daughter come to nought, she resorts to other, bolder means. At this time the political position of Jämtland is not very stable. Originally independent, it later had to submit to paying tribute sometimes to the king of Svithiod, other times to that of Norway, and even to both at the same time. A strongly nationalistic party within the country is dissatisfied with these conditions. Its leader, Sigurd in Slandrom, is a kinsman of Unn, and with him she has drawn up the following plan:

Arnljot is expected home for the spring thing (an assembly or council in ancient Scandinavia). The envoys of the Norwegian king, coming to

demand tax money and submission from the people of Jämtland, are to receive their definitive answer at that time. The plan is that the answer will be made clear when Arnljot, by reason of his lawful right to the chieftainship, lets himself be proclaimed chief of all of Jämtland and declares the country to be independent and free as of old.

The music drama Arnljot by Wilhelm Peterson-Berger (1867–1942) is one of the most impressive contributions to Swedish opera, and for a long time it was considered the Swedish national opera. Since the premiere in 1910 the work has been performed more than 80 times at the Royal Opera in Stockholm up until 1960, when the performance presented on this recording was given as an anniversary production on the 8th of May commemorating the premiere 50 years before. Since 1949 Arnljot has been given in a version revised by Stig Rybrant.

Many of the Stockholm Opera's most prominent artists from that time participate under the direction of Sixten Ehrling, which makes this first LP-recording of Peterson-Berger's foremost music drama an invaluable document of that epoch's singing tradition as well.

